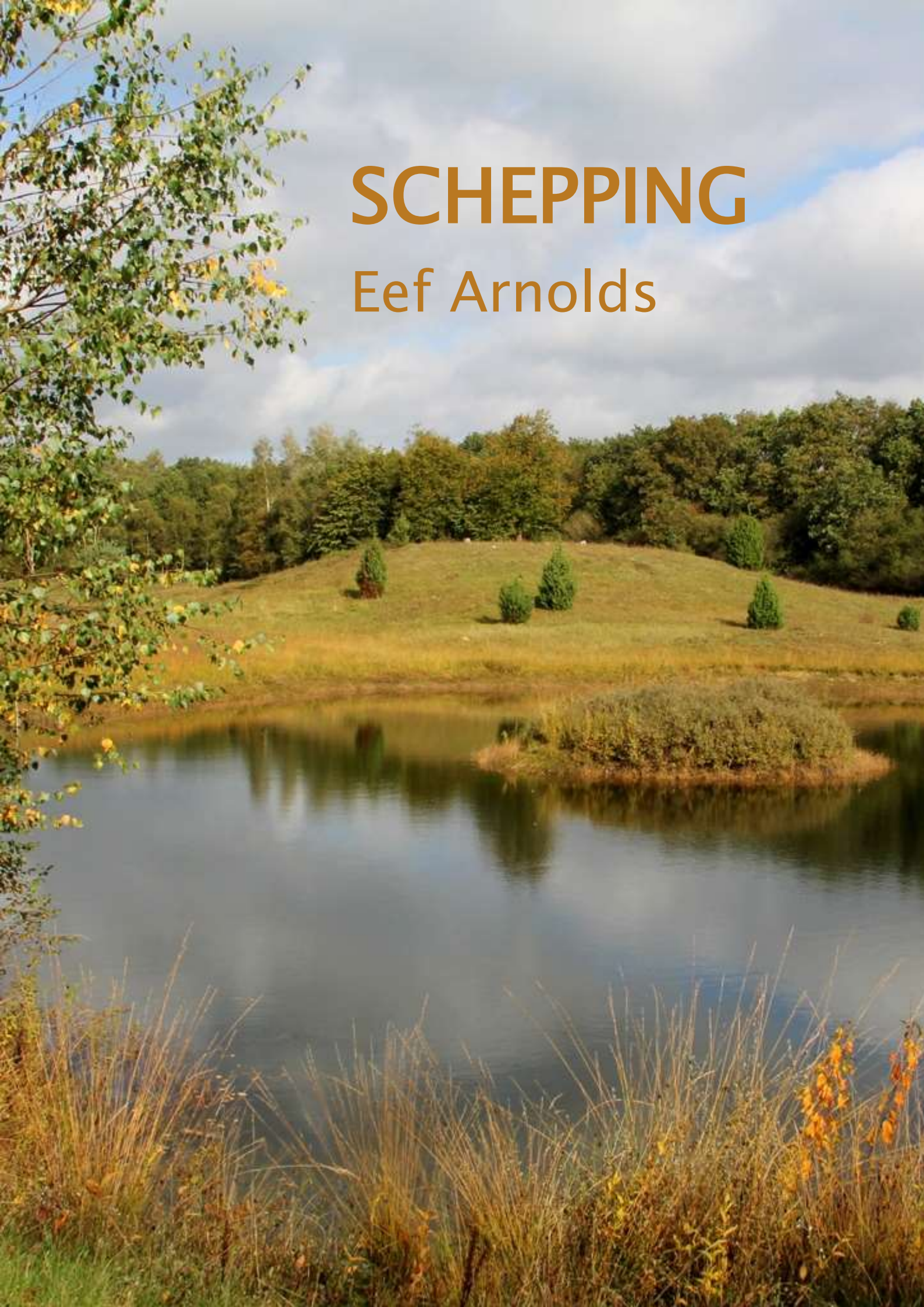

SCHEPPING

Eef Arnolds

SCHEPPING

Eef Arnolds

Vijftig jaar spelen
Met water en land
Dier en plant

Schepping

Vijftig jaar spelen met water en land, dier en plant

© 2023 Eef Arnolds, Beilen

Auteur: Eef Arnolds

Illustraties: Eef Arnolds, tenzij anders vermeld

Tekstcorrectie: Anneleen Arnolds

Vormgeving: Eef Arnolds

Uitgever: Eef Arnolds, Beilen

Druk: Studentendrukwerk, Groningen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook en evenmin in een geautomatiseerd gegevensbestand worden opgeslagen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur, Contact: eefarnolds@hetnet.nl.

Inhoudsopgave

1. Schepping	9
<i>Kader:</i> Wonderwandeling: Schepping	10
Het ontstaan van Schepping in een notendop	11
Schepping als onderdeel van het Drentse landschap	15
<i>Kader:</i> De herkomst van planten in Schepping	21
2. Woning en bijgebouwen	22
Bestemming Drenthe	22
<i>Kader:</i> Spinnetje	25
<i>Kader:</i> Trompetten op het dak	27
Bijgebouwen	28
<i>Kader:</i> Muizenmop	32
3. De bonte tuinen van Schepping	33
De Voortuin	35
<i>Kader:</i> tussen hemel en aarde	37
<i>Kader:</i> Knabbel, Babbel en andere notenkrakers	39
Pergola en hunebedtuin	40
De moestuin	42
<i>Kader:</i> Oogsttijd	44
Het Stinsenbosje	45
Een Japanse Zentuin	46
<i>Kader:</i> Haiku	47
De Achtertuin	47
<i>Kader:</i> Waar zijn de mussen gebleven?	49
De Lelievijver	50
Rondom de Lelievijver	52
<i>Kader:</i> Witter dan wit	54
De Hoge Zit	55
Een kalkgraslandje in Drenthe	56
<i>Kader:</i> Wesp aan tafel	57
<i>Kader:</i> Een kastanje uit de vensterbank	60
Stromend water en kalkmoeras	61
<i>Kader:</i> Rotvlinders	63
4. De Puintuin	64
Sloopafval en zwerfkeien	64
Een nieuwe aanpak met cement	67
Van Klaagmuur naar Galerij der Geliefden	70
<i>Kader:</i> Keienpaadjes	71
De Toren van Babbel	74

Borietjes en een krulstaart	77
De poort die naar de Kiva leidt	78
<i>Kader:</i> Sjamanen en stamoudsten in een Kiva in Drenthe	82
5. Verbeelding	83
<i>Kader:</i> Dode schoonheid	84
Drentse veldkeien	85
Vuursteen	92
Keien van verre kusten	94
Zandsteen en beton	98
Tegeltjes en scherven	99
Leem	102
<i>Kader:</i> Androgyn volgens Wikipedia	103
Hout	106
<i>Kader:</i> Vraagteken	108
6. De Schapenwei	109
Heideschappen	111
<i>Kader:</i> Schapen scheren	114
Planten en dieren in de Schapenwei	115
Krachtplekken	117
<i>Kader:</i> Het Medicijnwiel	118
<i>Kader:</i> De Vooroudersteen	119
Het Berkenlaantje	120
<i>Kader:</i> Boombede	122
De Leemweide	123
7. Het Bevrijde Land	124
Natuurontwikkeling: avontuurlijk scheppen met groot materieel	125
<i>Kader:</i> Wonderwandeling: Midzomernachtheuvel	133
<i>Kader:</i> Inwijding	134
De vestiging van planten en dieren op het Bevrijde Land	135
De Azuren Zomp	138
<i>Kader:</i> Zonnespiegel	141
Het Kristalmeer	142
<i>Kader:</i> Bespiegeling	149
<i>Kader:</i> Vijftig tinten grijs	152
Grasland, heide en struweel op het Bevrijde Land	153
<i>Kader:</i> Driehonderdduizend boompjes	156
<i>Kader:</i> Het bruisende nachtleven in Schepping	159
Ruigte, grasland en struweel op voedselrijke akkergrond	161
<i>Kader:</i> Lichtend mos	165
Tao	166

<i>Kader:</i> Avondsfeer	171
Het Groene Strand	172
<i>Kader:</i> Blozende wolken	177
8. Het Vaderland	178
Van plat vlak naar zachte glooiingen	179
Het hooiland met de fruitboomcirkel	180
<i>Kader:</i> Een rondedansje van fruitbomen	182
<i>Kader:</i> Slenteren	186
<i>Kader:</i> Mirabel	189
De hooiweide met poelen	190
<i>Kader:</i> Sieralgen in Schepping	195
De boomsingels rond het Vaderland	196
Het Parasolbosje	198
<i>Kader:</i> Schepping als hotspot voor paddenstoelen	200
De parkeerplaats	202
9. Het Land van Harm Moet	203
Niemandslaan	204
Het weekendverblijf van de familie Steinweg	205
<i>Kader:</i> De paarden van Santing	207
Het oude erf van Harm Moet	208
De huisweide van Harm Moet	211
Van heide naar bos	213
Een pingoruïne?	216
Het Heuveltjesbos	218
De Hoge Weide	219
<i>Kader:</i> Goede oude tijd	221
Een karretje op de zandweg reed ...	222
<i>Kader:</i> Schepping van binnen	224
10. Natuur in je eigen achtertuin	225
11. Woord van dank	227
12. Publicaties en website over Schepping	228
<i>Kader:</i> Openstelling en contact	228

1. Schepping

De Azuren Zomp is tot stand gekomen door scheppende arbeid op een maïsakker (augustus 1991).

Schepping is de naam van een natuurgebied in de buurtschap Holthe bij Beilen (Drenthe). Het is de verwezenlijking van mijn jongensdroom. Een droom om te leven in een natuurlijke omgeving, om een paradijsje te creëren waar het goed toeven is voor dier, plant en mens. In groter verband: een droom over een andere omgang van mensen met de natuur, waarbij zij zich diep verbonden weten met de natuur en hun handelen daarop afstemmen.

Toen ik in 1974 in Holthe neerstreek, was het huis omringd door vlakke, stoffige intensief gebruikte akkers waar maïs en aardappels waren geoogst. In de lente joeg de oostenwind grijze zandwolken over het kale land en rook het er indringend naar drijfmest en bestrijdingsmiddelen. In de loop van dertig jaar heb ik deze akkers kunnen verwerven en vervolgens geleidelijk omgevormd tot een afwisselend landschap met plassen en heuvels, grasland en tuinen, bos en struweel. De natuur deed de rest. Er leven nu honderden soorten planten, paddenstoelen en insecten. In de lente is de lucht gevuld met bloemengeuren en vogelzang. De transformatie van halfwoestijn naar paradijs is zo overweldigend dat ik het zelf soms nauwelijks kan geloven.

De oppervlakte van Schepping bedraagt momenteel 8,4 hectare. Het grootste deel van het natuurgebied (5,6 hectare) is gerealiseerd op voormalige landbouwgrond. Voor het verwezenlijken hiervan waren creativiteit, en scheppen in de letterlijke zin van 'graven', essentieel. Vandaar de naam van het terrein: Schepping. Vaak wordt deze naam verbasterd tot 'De Schepping'. De Schepping is echter oneindig veel groter en grootser. Zij omvat alles wat is, alles wat was en alles wat komen gaat. Ik heb daar gelukkig geen enkele zeggenschap over. Sterker nog: in essentie heb ik niets geschapen, alleen de natuur een handje geholpen. Ik heb omstandigheden geschapen en geschept waardoor schepselen van allerlei pluimage zich hier thuis voelen.

In essentie heeft Schepping zichzelf geschapen. Dat wordt treffend verwoord in een 'Wonderwandeling' van Christine Dun op de volgende pagina.

Schepping

Schepping
schept
uit zichzelf
zichzelf
Mysterieuze vormen
Caleidoscoop van kleuren
Oerbron van gevoelens
Gebonden land
bevrijd
vrouwlijk en manlijk
diep en ondiep
nat en droog
Moederland
Vaderland
Voortgekomen
uit Dat
waar geen naam voor is
waar stilte stilte herkent
waar liefde liefde herkent
waar Ik Jou herken ...

Christine Dun op haar website Wonderwandeling.org, 15 mei 2018.

Het ontstaan van Schepping in een notendop

Scheppend bezig op het Bevrijde Land (april 1999).

Schepping is in vier fasen tot stand gekomen. De eerste drie aankopen betreffen van oorsprong landbouwpercelen. Als eerste werden het huis, het erf en de Schapenwei gekocht in 1974 (samen 1,4 hectare). Het Bevrijde Land werd verworven in 1989 (2,8 hectare) en het Vaderland in 1998 (1,4 hectare). In 2017 konden hier een aangrenzend bosperceel met daarin twee graslandjes aan worden toegevoegd; het Land van Moet (2,8 ha). Deze deelgebieden komen in dit boek achtereenvolgens aan de orde. De ligging van die percelen is op pagina 13 op een kaart aangegeven. Bovendien is op pagina 14 een recente luchtfoto van het terrein opgenomen.

Tussen het Land van Moet en de rest van Schepping ligt een rechthoekige enclave met eikenbos en het voormalige voetbalveldje van Holthe. Ze zijn tegenwoordig in bezit van mijn buurman Arjen Bos. We werken samen om het beheer van het hele terrein te optimaliseren.

In dit boek beschrijf ik hoe Schepping tot stand is gekomen, welke maatregelen er genomen zijn om gunstige omstandigheden te scheppen voor een afwisselend landschap en waardevolle natuur, en tot welke resultaten een en ander heeft geleid. De ontwikkeling van flora en fauna heb ik vanaf het begin gevolgd en op schrift en in beelden vastgelegd. Daardoor is Schepping ook een ecologisch experiment dat als voorbeeld kan dienen voor andere initiatieven om landbouwgrond om te vormen tot natuur.

Naast het bevorderen van biodiversiteit was voor mij de realisatie van een mooie, harmonieuze woonomgeving van groot belang. Een omgeving waar ik in alle seizoenen kan genieten van het landschap, de sfeer, de natuurlijke schoonheid, de verrassingen. Bij de vormgeving van het nieuwe landschap heb ik op een relatief kleine oppervlakte een opvallend reliëf gerealiseerd dat heeft geleid tot een grote variatie van droog en nat, water en land. Door een gevarieerde beplanting met bomen en struiken en het toepassen van verschillende vormen van beheer is een afwisseling ontstaan van besloten en open ruimtes, van bloementuinen en pure natuur.

Dubbele Regenboog boven het Bevrijde Land (november 2020).

Dit boek is geïllustreerd met een selectie van duizenden foto's die ik in de loop der jaren in Schepping heb gemaakt. Beelden zeggen vaak meer dan woorden. De eerste dertig jaar maakte ik kleurendia's. Pas in 2006 ben ik overgestapt op digitale fotografie. Een deel van de historisch relevante dia's is sindsdien gedigitaliseerd. Vooral de oudste opnamen zijn vaak van matige kwaliteit, maar sommige zijn toch in dit boek opgenomen om de ontwikkelingen in Schepping te kunnen illustreren. Om de beelden in de tijd te kunnen plaatsen, worden meestal de maand en het jaar van de opname onder de foto vermeld.

Behalve in foto's heb ik mijn belevenissen in Schepping vastgelegd in geschreven woord. De laatste jaren zijn veel verhalen digitaal gepubliceerd in een blog op mijn website Schepping.org. Een deel daarvan is in dit boek opgenomen in tekstvakken, omgeven door kaders. Op dezelfde manier zijn sommige onderwerpen uitgediept die niet binnen de hoofdtekst pasten. Ook enkele niet eerder gepubliceerde gedichten zijn opgenomen binnen kaders.

Natuurbeleving is een zintuiglijke ervaring: de beleving van aarde, water, lucht, licht en leven in al hun variaties. Ervaring van ruimte, vorm, kleur, geur, beweging, aanraking. Getuige zijn van de voortdurende veranderingen in de natuur, van dag tot dag, van jaar tot jaar. Die ervaring is mooier, completer en indringender dan enige foto of tekst kan weergeven.

Ik heb het voorrecht dat ik daarvan in de directe omgeving van mijn woning voortdurend mag genieten. Ik ben de natuur dankbaar dat ze zich in Schepping in zoveel vormen manifesteert en mij zoveel levensvreugde schenkt.

Plattegrond van Schepping. Het gebied is begrensd door de dikke zwarte lijn. De deelgebieden zijn gescheiden door dunne, onderbroken lijnen. De hier gebruikte namen bij de hoofdindeling zijn in hoofdletters aangegeven; de overige lokale namen in kleine letters. Op pagina 34 is een meer gedetailleerde plattegrond van het erf te vinden.

Luchtfoto van Schepping (naar Google Earth). De begrenzing van het gebied is aangegeven met de dikke zwarte lijn.

Schepping als onderdeel van het Drentse landschap

De woning achter de beukenheg vanaf het bouwland tegenover het huis (april 2009).

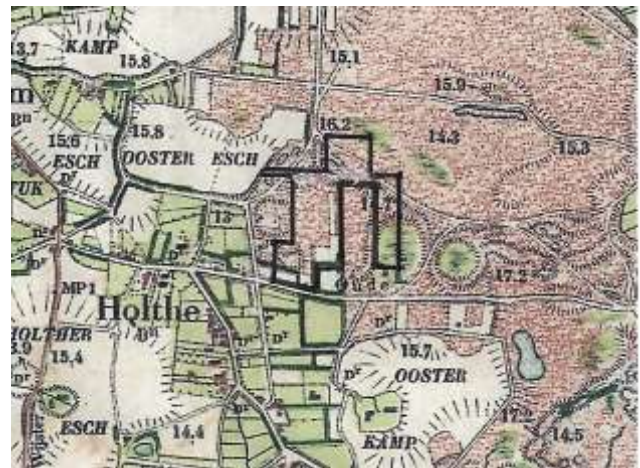
Schepping ligt in het centrum van het Drentse Plateau op een zwakke verhoging in het landschap, ongeveer 15 meter boven zeeniveau. Het Drentse Plateau bestaat uit golvende ruggen van dekzand, die zijn afgezet na de laatste IJstijd, het Weichselien, zo'n 11.000 jaar geleden. Onder het dekzand ligt in grote delen van Drenthe een keileempakket, afgezet door het landijs dat Drenthe in de voorlaatste ijstijd (het Saalien, 150.000 jaar geleden) bedekte. Vanaf het plateau voeren beken het regenwater af naar lager gelegen gebieden, van oorsprong grotendeels bedekt met venen.

Schepping ligt op een dekzandrug, met aan de oppervlakte een laag fijn, geel zand van een halve tot drie meter dik. In het grootste deel van het terrein ligt het zand bovenop een dikke keileemlaag, maar in het noordelijke gedeelte ontbreekt keileem in de ondergrond. In het Vaderland heeft in het verleden een veentje gelegen dat in de Tweede Wereldoorlog voor turfwinning is afgegraven en vervolgens geëgaliseerd. Het Land van Moet heeft van nature flinke hoogteverschillen. Het grasland en het dennenbos aan de noordzijde van de zandweg liggen op de restanten van een hoge zandrug die oorspronkelijk van Holthe tot Westerbork reikte, maar recent grotendeels is geëgaliseerd. Naar het zuiden gaat het zand over in een laagte waarin zich veen heeft gevormd.

Natuur en landschap van Schepping kunnen niet los worden gezien van de omgeving. De geschiedenis van het landgebruik kan worden afgeleid uit de achtereenvolgende topografische kaarten vanaf 1860 (zie ook de website www.Topotijdreis.nl). De gronden van Schepping maakten tot omstreeks 1900 deel uit van het Scharreveld, een uitgestrekt, vrijwel boomloos heide- en veengebied tussen Holthe, Bruntinge en Westerbork. Deze heidevelden werden vanuit Holthe en andere nederzettingen begraasd door kuddes heideschape onder de hoede van een herder en zijn honden. De mest van deze schape was essentieel voor de vruchtbaarheid van de essen, hoog gelegen percelen bouwland waarop eeuwenlang hoofdzakelijk rogge en aardappels werden verbouwd. Rond Holthe lagen drie essen, de Holther Esch, De Oosteresch en Ooster Kamp.

1860

1903

1930

1950

1990

2018

De ligging van Schepping in het landschap op topografische kaarten tussen 1860 en 2018 (naar www.Topotijdreis.nl). De huidige begrenzing van Schepping is met een zwarte lijn aangegeven.

Oude Saksische boerderijen in Holthe, gezien vanaf de Holther Esch (maart 2019).

In 1899 werd op de plek van de huidige woning de eerste keuterboerderij gebouwd. Op de kaart van 1903 is te zien dat alleen een klein erf rond het huis was ontgonnen. Daarachter begon de heide. Ook het buurhuis Holthe 22 werd eind 19^e eeuw gebouwd. Hier was de ontginning van de heide wat verder noordwaarts gevorderd. In 1930 was de lokale situatie nog niet veel veranderd. De ontginning van het Scharreveld vond vooral plaats vanaf de noordkant.

De heide tegenover mijn woning was rond 1900 al in cultuur gebracht en afwisselend als grasland of bouwland in gebruik (mei 2021).

Vroeger liep de Oude Westerborkse Weg langs mijn woning naar Westerbork, maar die weg ligt nu een paar honderd meter zuidelijker (april 2022).

Vanuit Holthe liep een zandweg langs mijn woning dwars over de heide naar Westerbork, de ook nu nog bestaande Oude Westerborkse Weg. Het westelijke deel van de weg is in de jaren zestig zuidwaarts verlegd en het hele traject werd geasfalteerd. De verharding met klinkers op het oude gedeelte eindigt even voorbij mijn huis en gaat dan over in een hobbelig karrenspoor. Wel zo rustig.

Nu gaat de klinkerstraat over in een karrenspoor dat met een haakse bocht op het nieuwe tracé uitkomt (mei 2018).

Anno 1950 is de situatie ingrijpend gewijzigd. De huiskavels van Holthe 21 en 22 zijn helemaal ontgonnen tot bouw- en weiland. Aan de oostzijde daarvan ligt nog een klein heideperceel, nu door een landbouwontginning gescheiden van het Scharreveld. Aan de noordzijde is een stukje heide ingeplant met naaldbomen. Dit dennenbosje bestaat nog steeds en wordt op de plattegrond van Schepping (p. 13) aangeduid als Heuveltjesbos. Op de kaart van 1959 (hier niet afgedrukt) is aan de noordkant van Schepping voor het eerst nog een perceel naaldbos te zien. Het is een lariksbos dat nog steeds bestaat en nu eigendom is van Stichting Het Drentse Landschap. We zien ook dat omstreeks 1950 het oorspronkelijk onregelmatige patroon van zandwegen aan de noordkant van Schepping vervangen is door enkele rechte, west-oost verlopende wegen.

De kaart van 1990 toont de grote landschappelijke veranderingen als gevolg van de ruilverkaveling Broekstreek die in 1972 werd afgerond. De essen rond Holthe, voorheen met een eeuwenoude, natuurlijke begrenzing, zijn opgedeeld in rechthoekige kavels. Daarbuiten zijn kavels van grasland en bouwland juist aanmerkelijk groter geworden. Veel bomen op de kavelgrenzen zijn gekapt. Opvallend is ook het verdwijnen van tal van zandwegen. De Oude Westerborkse Weg is een paar honderd meter naar het zuiden verlegd en helemaal verhard. Het meest ingrijpend voor de natuur, maar op de kaart niet goed zichtbaar, is de aanleg van diepe watergangen en sloten, waardoor de hele streek veel droger is geworden. Een natuurlijke ontwikkeling, zichtbaar op de kaart, is de sterke toename van bosvorming op de heiderestanten die niet meer door schaapskuddes werden begraasd.

In 2018 is er rond Holthe niet zoveel veranderd ten opzichte van het kaartbeeld in 1990. De meest in het oog springende wijziging op de kaart wordt gevormd door de nieuwe plasjes en bosjes binnen de begrenzing van Schepping als gevolg van natuurontwikkeling. In de natuurgebieden ten oosten van Schepping is de oppervlakte bos verder toegenomen ten koste van de open heide.

In 1970 lag aan de oostkant van het Bevrijde Land nog een heideveldje met verspreide boompjes. Door het ontbreken van beheer is het spontaan dichtgegroeid met berken-eikenbos (juli 2017).

Schepping vormt tegenwoordig dus een natuureilandje in het cultuurlandschap tussen de heiderestanten van het Scharreveld in het oosten en het Ter Horsterzand in het westen. Het dichtstbijzijnde heidegebied is het Holtherzand, ongeveer een kilometer naar het oosten. De inrichting en het beheer van de voormalige akkers van Schepping zijn vooral afgestemd op de ontwikkeling van droge en natte heidevegetaties, schrale graslanden, voedselarme poelen en kleinschalig bos. Omdat het gebied voordien langdurig intensief gebruikt werd als akkerland, moeten alle kenmerkende planten en dieren voor deze habitats van elders komen. Dat is gebeurd langs natuurlijke weg of door moedwillige introductie. De ligging nabij het Holtherzand heeft stellig bijgedragen tot de spontane vestiging van kenmerkende planten en dieren voor deze levensgemeenschappen. Daarnaast heb ik in de omgeving van het huis plantensoorten geïntroduceerd, die ten dele ook hun weg naar de meer natuurlijke delen van Schepping hebben gevonden. Over introducties gaat het volgende kader.

Het Holtherzand ligt een kilometer ten zuidoosten van Schepping. Het is de dichtstbijzijnde plek van waaruit kenmerkende planten en dieren van de heide zich in Schepping kunnen vestigen (december 2012).

De herkomst van de planten in Schepping

Slechts een klein deel van de planten in Schepping kwam hier al voor toen ik hier in 1974 kwam wonen. De meeste soorten hebben zich nadien spontaan gevestigd vanuit de omgeving na het scheppen van geschikte milieuomstandigheden. Daarnaast zijn veel soorten in de tuinen afkomstig van zaden of uitgegraven planten die ik tijdens vakanties en excursies in binnen- en buitenland meenam. Ze vormen voor mij een levende herinnering aan deze uitstapjes.

Mijn uitgangspunt bij het meenemen van planten uit de natuur is dat er geen blijvende schade aan de groeiplaats of plantenpopulatie mag worden aangericht en dat de overlevingskans in Schepping groot is. Dit betekent dat ik alleen planten meeneem uit gebieden waar de soort talrijk is, uiteraard nooit uit natuurreservaten, en bij voorkeur uit terreinen waar overleving van de soort in gevaar is. Zo zijn veel soorten afkomstig van verwaarloosde kalkgraslanden in België en Frankrijk, waar veel van deze prachtige gebieden helaas niet langer worden beheerd of ingeplant zijn met dennen of sparren. Hierdoor zijn de kenmerkende graslandplanten toch gedoemd om te verdwijnen.

Met de moedwillige introductie van planten zijn soms toevallig planten meegekomen die zich vervolgens in Schepping al jaren handhaven, bijvoorbeeld Doorgroeide boerenkers, Stijve wolfsmelk, Moeslook en Zaagblad. We zouden ze 'eco-adventieven' kunnen noemen.

Bloemrijke vegetatie aan de zuidkant van het Kristalmeer met planten van verschillende herkomst. Rietorchis en Grote ratelaar zijn overgewaaid vanuit het tuingedeelte waar ze oorspronkelijk zijn uitgezaaid. Gevlekte orchis en Moerasrolklaver hebben zich spontaan gevestigd. Dat geldt ook voor de jeneverbessen op Tao op de achtergrond (juni 2017).

2. Woning en bijgebouwen

De gebouwen in Schepping, gezien vanaf de noordkant: het atelier (links), het woonhuis (midden) en de voormalige stallen, nu in gebruik als kantoor en werkruimte (rechts) (april 2017).

Mijn hele jeugd heb ik in de stad Utrecht gewoond, maar ik voelde me er niet echt thuis. Zo lang ik me kan herinneren, had ik een grote aandrang om de stad te ontvluchten. Mijn eerste buitenavonturen beleefde ik in de polders ten oosten van de stad. In de Johannapolder maakten hordes kieviten en grutto's misbaar boven graslanden vol pinksterbloemen. Ik tuurde uren in heldere slotjes met salamanders, bootsmannetjes en stekelbaarsjes. De polders zijn volgebouwd met de wijk Rijnsweerd en universiteitscentrum De Uithof. Mijn mooie jeugdherinneringen zijn daaronder voorgoed begraven.

Bestemming Drenthe

Aan diezelfde verfoeide Uithof studeerde ik biologie. Kort na de afronding daarvan kreeg ik in 1974 van professor Jan Barkman, hoofd van het toenmalige Biologisch Station te Wijster, het aanbod om aldaar promotieonderzoek te doen aan paddenstoelen in graslanden. Het Biologisch Station was onderdeel van de Landbouwuniversiteit Wageningen. Dat aanbod nam ik met beide handen aan. Ik kende Drenthe destijds slecht, maar de rust en ruimte aldaar spraken tot mijn verbeelding. Met mijn toenmalige echtgenote Marijke fietste ik rond in de omgeving van Wijster op zoek naar woonruimte. Ons oog viel op een keuterboerderij met 1,4 ha bouwland in Holthe, een boerenbuurtschap bij Beilen. Het boerderijtje stond te koop nadat de vorige eigenaar, Jan

De keuterij Holthe 21 een jaar na de aankoop, gezien vanaf de weg. De voortuin was al ingezaaid met een mengsel van eenjarige planten (juli 1975).

Schoenmaker, was overleden. Zijn weduwe, Femmigje Pol, wilde naar Beilen verhuizen. De koop was spoedig beklonken.

Het huidige erf van Holthe 21 is sinds het einde van de 19^e eeuw bewoond. De eerste boerenwoning werd hier gebouwd in 1899. Na een brand in 1909 werd die herbouwd. Ook dit huis brandde af. Het huidige huis is gebouwd in 1935 en een typisch voorbeeld van een Drentse keuterij. Alle muren waren halfsteens, zoals gebruikelijk in die tijd. Ook de houten vloeren waren niet geïsoleerd. Energiebesparing was toen kennelijk niet aan de orde.

Het woongedeelte bestond in 1974 uit een kleine woonkamer met een bedstee, een zeer eenvoudige keuken, een wc met een afvoer naar een ondergrondse septic tank en een zolderkamertje. Hier leefde destijds het gezin Schoenmaker met twee kinderen. Bij de daarop volgende verbouwing heb ik karakteristieke elementen zoveel mogelijk gespaard, zoals de twee kasten voor serviesgoed ('diggelkasten') in de woonkamer en de keuken. De bedstee is omgebouwd tot inloopkast. Een leuk detail is een raampje in de muur tussen het voorhuis en de deel waarin een kaars kon worden geplaatst. Zo konden de bewoners vanuit de woonkamer de dieren in de stal in de gaten houden. De voordeur heeft nog steeds de oorspronkelijke hoogte van 161 centimeter, zodat de meeste bezoekers genoodzaakt zijn om te bukken om hun hoofd niet te stoten. Dat overkomt mij na 48 jaar trouwens ook nog af en toe in een verstrooide bui.

De deel en het stalgedeelte waren in 1974 afgestemd op het houden van vier koeien en een paard. Bij de aankoop van het boerderijtje waren de dieren al weg, maar de mest lag nog in de grupstal. De stal en de deel zijn het jaar daarop verbouwd en bij het woongedeelte getrokken. Voor een echtpaar met veel administratief en creatief werk aan huis was de ruimte nog steeds krap. Daarom is in 1994 de woning uitgebreid met een ruime werkkamer aan de noordzijde.

Het huis was bij aankoop gedekt met blauwe pannen. Die liggen nog steeds op het dak, maar 's zomers is daarvan weinig te zien. In de loop van jaren zijn de pannen grotendeels overgroeid door houtige klimmers die ik heb geplant om het huis te laten opgaan in zijn groene omgeving. Het is een weelderig vertoon van woeste groeiers: Blauwe druif, Blauwe regen en Trompetbloem. Aan de laatste lian is onderstaand kader gewijd.

Details van de huidige woning: de westkant met de oorspronkelijke lage deur (boven) (april 2020), het diggellkastje in de keuken (links onder), het raampje tussen huiskamer en deel (midden onder) en de diggellkast in de voorkamer (rechts onder) (maart 2023).

Spinnetje

Daar zit ie. Pardoes midden op de tegels van de gang. De schrik van menige huisvrouw, zelfs van veel geëmancipeerde exemplaren met een stoere feministische inborst. Een Gewone huisspin wil nog wel eens een gilletje ontlokken. Wat een joekel is dit met een spanwijdte van een centimeter of acht! Voor de foto heb ik er voorzichtig een punaise naast gelegd met een doorsnede van een centimeter.

Huisspinnen met heel lange poten zijn mannetjes, heb ik geleerd. Gewoonlijk houden ze de wacht bij een slordig web, ergens in een donker hoekje onder een kast. Maar in de herfst verlaten ze hun schuilplaats, want dan gaan de heren op vrijersvoeten. Met gevaar voor eigen leven, want na de geslachtsdaad wordt menig minnaar door zijn geliefde met smaak opgepeuzeld. Soms gebeurt dat zelfs al voor het minnespel.

Dan heb je als spinnenman toch een beetje voor niets geleefd.

Blog van 19 september 2019 op www.Schepping.org.

De woning achter de beukenheg vanaf de straatkant (zuidzijde) in het voorjaar (mei 2019, boven) en vanaf de noordzijde in de winter (januari 2015, onder).

Trompetten op het dak

Ik weet niet meer hoe de Trompetbloem of Trompetklimmer in mijn tuin terecht gekomen is, maar hij doet het hier al zeker veertig jaar voorspoedig. In die periode heeft hij met verve de nodige strenge vorstperiodes doorstaan. Dat is een mooie prestatie voor een blad verliezende liaan uit de warme streken van oostelijk Noord-Amerika. In tuincentra kom je de Trompetklimmer zelden tegen en hij vindt ook niet veel aftrek bij tuinliefhebbers. Daar kan ik me iets bij voorstellen, want het is een wildebras. Hij doet in groeikracht en gretigheid niet onder voor Blauwe regen. De houtige hoofdstengels groeien hard en kunnen met gemak tien meter lang worden en meer dan een decimeter dik. Dan moet je wel de ruimte hebben.

Ik heb de Trompetklimmer de oostelijke helft van het dak op mijn huis aangeboden en daar maakt hij dankbaar gebruik van. Het gevolg is dat mijn huis in het zomerhalfjaar opgaat in het groen van de omgeving en vanuit de lucht nauwelijks zichtbaar is. Naast fraai geveerde bladeren trakteert hij mij tegen het einde van de zomer op compacte pluimen van vuurrode bloemkelken die wel tien centimeter lang worden. Daaraan heeft deze plant zijn naam Trompetbloem dus te danken. In zijn thuisland Amerika worden deze bloemen bezocht en bestoven door kolibries, maar die ontbreken helaas in Holthe. Hier zie ik af en toe hommels en bijen een poging wagen, maar tot zaadzetting is het nog nooit gekomen. Hij vermeerdert zich wel gemakkelijk met uitlopers aan wortelstokken. Dus als iemand een stekje wil....

Ik houd van mijn trompetklimmer, maar probleemloos is onze relatie niet. Een van de hoofdstammen heeft met een vreemde kronkel de dakgoot opgetild en ontwricht die ieder jaar een stukje meer. Hoe ver kun je dat laten gaan? De kronkelende stammen op het dak verzamelen bladeren die tot humus vergaan. Slim, want ze kunnen zo het dak omtoveren in een nieuwe bovengrondse aardlaag, waarin takken met plezier wortel schieten. Hoe veel gewicht kan een pannendak dragen? Bovendien moet ik jaarlijks met een ladder het dak op om al te enthousiaste uitlopers te kortwieken en van de dakramen te verwijderen. Een exercitie die met het klimmen der jaren allengs moeizamer wordt. De beloning in de zomer, een dak vol rode trompetbloemen, is echter tot nu toe die moeite waard.

Blog van 2 september 2022 op www.Schepping.org

Honingbijen bij de ongebruikte schoorsteen op het voorhuis (augustus 2022).

De schoorsteen op het voorhuis is niet meer in gebruik en wordt daarom aan de natuur overgelaten. Er heeft enkele keren een holenduif in gebroed. In 2015 heeft er zich een zwerm honingbijen gevestigd. Het bijenvolk floreert er en heeft inmiddels al acht winters overleefd, een bijzondere prestatie in het Nederlandse klimaat.

Bijgebouwen

Het stookhok met de oude appelboom (mei 2008).

Gewone eikvaren op het dak van het stookhok (februari 2020) en spreekw bij de antieke spreekwepot aan de muur van het stookhok (juni 2019).

Aan de westkant van de woning staat nog een authentiek stookhok, of op z'n Drents een bakhoes. Het diende oorspronkelijk onder andere voor het bakken van brood en het koken van varkensvoer. Ik gebruik het nu als bergruimte van tuingereedschap. Het bakhoesje stamt uit het begin van de 20^e eeuw en is dus ouder dan het tegenwoordige huis. De dakpannen aan de noordzijde zijn bedekt met plakaten mos, waarin zich spontaan Eikvaren heeft gevestigd. Varens op een dak is in Nederland een bijzonder fenomeen. Aan de oostkant van het stookhok hangt al vanaf 1974 een antieke spreekwepot die ieder jaar door spreekw wordt bewoond. Naast het stookhok staat een oude appelboom, de enige boom op het erf die in 1974 al aanwezig was en nog in leven is.

De voormalige varkensstal en het vroegere kippenhok zijn verbouwd tot een groepsruimte met op het dak een kiwi (rechts) en een werkruimte voor paddenstoelenstudie, overgroeid door een blauwe druif (links) (juni 2015).

Dak van het 'Biologisch Station', overgroeid met de roos 'Paul's scarlet climber' (juni 2021).

Iets verder stond aan de westkant van het huis een stal voor een tiental varkens en daaraan gekoppeld een kippenhok. Deze dierenverblijven zijn in 1993 grondig verbouwd tot een ruimte voor groepsactiviteiten. Later werd het mijn werkplek voor biologisch onderzoek, in het bijzonder van paddenstoelen, met een uitgebreide bibliotheek, een klein laboratorium en een vergaderruimte. Er vinden onder meer bijeenkomsten plaats van de Paddenstoelen Werkgroep Drenthe en van nachtvlinderliefhebbers in Drenthe. Bij rondleidingen over Schepping worden deelnemers hier ontvangen. Een bordje op het gebouw is afkomstig van het voormalige Biologisch Station van de Landbouwuniversiteit te Wijster, waaraan ik tot haar opheffing in 1999 verbonden was. Ik noem de voormalige varkensstal in de wandeling daarom vaak 'Biologisch Station'. Het dak van golfplaten is aan de oostzijde overgroeid met een weelderig bloeiende klimroos ('Paul's scarlet climber'). De westzijde is bedekt met plaggen die niet alleen een fraaie dakbedekking vormen maar ook voor goede isolatie zorgen. Op het dak hebben de woeste uitlopers van de Kiwi vrij spel, soms met groeischeuten van vijf meter per jaar. Tegen de muur staan een mannelijke en een vrouwelijke plant, want deze liaan is tweehuizig. De Kiwi levert in sommige jaren een flinke oogst op, met als uitschieter 80 kilo in 2018.

Aan de noordkant van de woning stond aanvankelijk een wrakke houten overkapping met een dak van roestige golfplaten die het uitzicht over de schapenwei belemmerde. Deze ruïne heb ik in 1977 opgeruimd en ingeruild voor een kleinere bergplaats annex garage van hout aan de noordoostkant van het huis. Later is dit gebouw voorzien van ramen en geïsoleerd, zodat het als werkschuur kon dienen. Tegenwoordig gebruikt Marieke, een kunstenaar uit Groningen, het geregeld als buitenatelier. Het dak is overgroeid door een roze klimroos en Blauwe regen.

Door alle groen op de daken zijn de gebouwen in Schepping op luchtfoto's van Google Earth bijna niet terug te vinden. Een prettige gedachte nu BigTech tot in vrijwel alle haarvaten van de samenleving is doorgedrongen

*Een recordoogst smakelijke kiwi's op het dak van het 'Biologisch Station' (november 2018, boven).
Het atelier begroeid met klimrozen (juli 2021, onder).*

Muizenmop

Mijn wintervoorraad vogelvoer bewaar ik in het stookhok naast het huis. Vroeger zaten de zaden in de vierkante plastic dozen waarin vetbollen te koop worden aangeboden. De bij mij inwonende bosmuizen hebben jaren geleden ontdekt dat ze gemakkelijk aan een smakelijk maaltje kunnen komen door een gat te knagen in de dunne wand van die dozen. Sindsdien bewaar ik strooivoer, vetbollen en zonnepitten in stevige plastic opbergbakken. Dat ging goed tot de Grote bosmuis op het toneel verscheen. Die soort is een paar jaar geleden uit het oosten opgerukt en heeft hier inmiddels de Gewone bosmuis vrijwel geheel verdrongen. Hij is anderhalf keer zo zwaar als de Gewone bosmuis en even bijtlustig. Ook in vingers trouwens als je ze in je onnoztheid probeert te pakken, zoals ik heb ervaren.

Dit gajes heeft van de winter ontdekt dat ze met hun snijtanden ook een gat kunnen bijten in de opbergbakken. Gisteren deed ik een voorraaddoos open en ontwaarde een stilleven van aangevreten zonnebloempitten en enkele omhulsels van pinda's en walnoten. Een flink gat aan de rand van de deksel verraadde de identiteit van de boosdoeners. Tussen de zonnepitten lagen bovendien gele stukjes textiel. Kennelijk waren de muizen voornemens om van hun provisiekamer tevens hun vaste woon- en verblijfplaats te maken.

Het werd me snel duidelijk waar ze de stoffering van hun kamer vandaan hadden. De stroken stof aan de vloermop in een naburige emmer waren opeens een stuk korter geworden en hadden ernstig te lijden van rafeligheid. Dat huishoudelijke kleinood was rijp voor de afvalbak.

Ik deed de zonnebloempitten over in een onbeschadigde opbergdoos, in de vage hoop dat het bij één daad van muizenvandalisme zou blijven. Niet dus. Vanmorgen een heterdaadje. Twee grote bosmuizen zaten te ontbijten in luilekkerland. Terwijl ik dit tafereel op een foto probeerde vast te leggen, sprong er eentje net 30 centimeter omhoog om over de rand te ontsnappen. Dat moment is hieronder te zien.

Nu maar hopen dat metalen opbergbussen de tanden van deze beestjes wel weten te weerstaan....

Blog van 3 februari 2022 op www.Schepping.org.

3. De bonte tuinen van Schepping

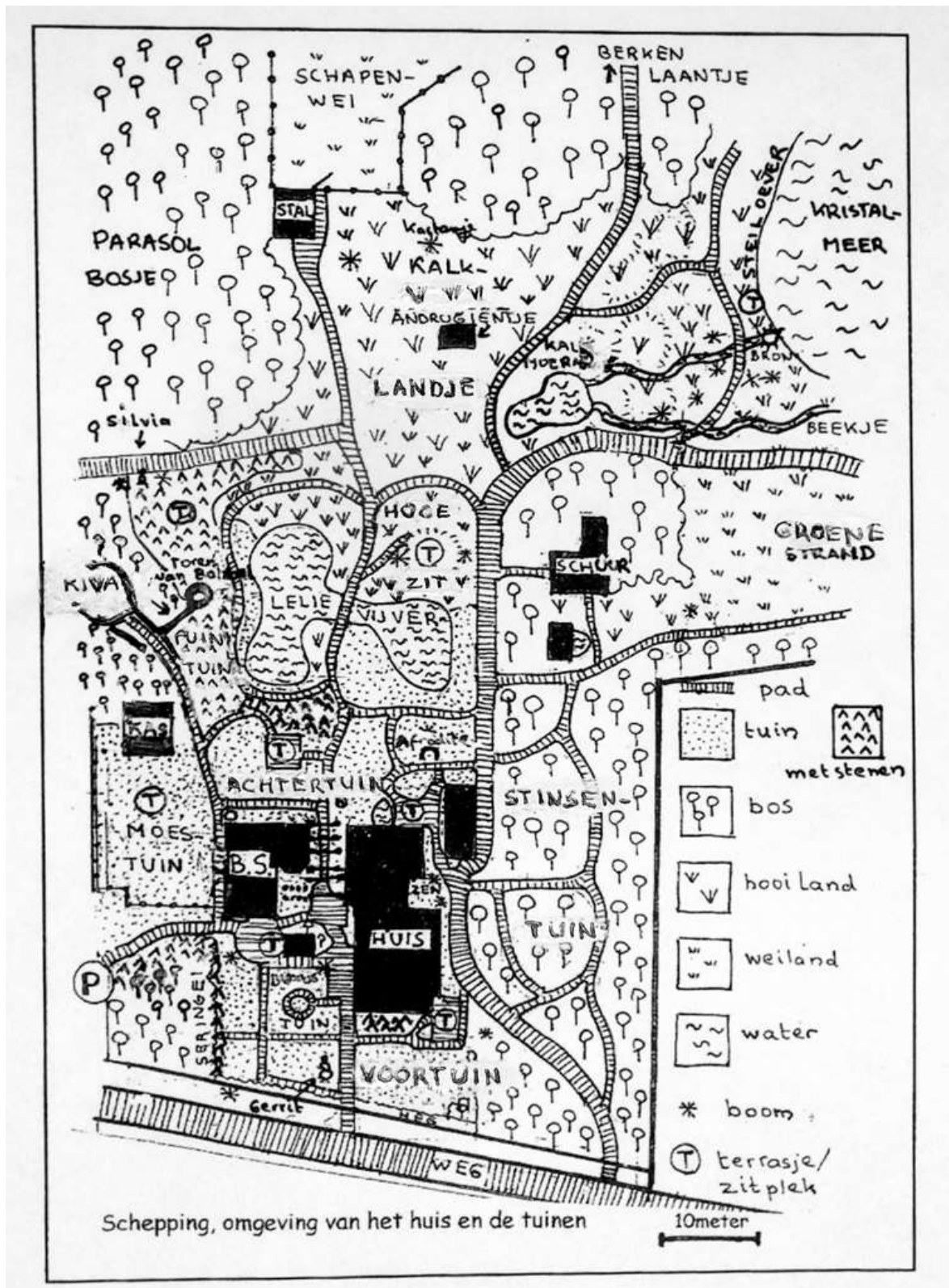
Het klinkerpad naar de voordeur voert langs het stookhok en de notenboom in de richting van de pergola met daarachter een oude meidoorn in bloei (mei 2019).

Rondom de woning en de bijgebouwen van Schepping ligt een erf van ongeveer 4000 m² waar de menselijke invloed op de plantengroei relatief groot is door een combinatie van zaaien, planten, wieden en spitten. Ik vat dit gedeelte samen onder de noemer 'tuinen', hoewel de intensiteit van onderhoud van deel tot deel verschilt. De rest van Schepping heeft een meer natuurlijk karakter met een hoofdrol voor spontane natuurlijke processen. Het beheer omvat daar alleen globale maatregelen, zoals maaien of begrazing. Die maatregelen zijn niet specifiek gericht op bevoordeling van bepaalde soorten, terwijl dat bij tuinieren wel het geval is.

Een siertuin is voor mij overigens meer dan een verzameling planten met mooie bloemen. Ik beschouw ook zo'n tuin als een levensgemeenschap waar spontane processen in de plantengroei tot op zekere hoogte worden getolereerd en waarin insecten en andere dieren een belangrijke plaats innemen. Op de meeste plekken in de tuinen van Schepping is in de loop van jaren een gesloten plantendek ontstaan met een mengeling van wilde en gekweekte soorten. Daardoor maken ze een veel natuurlijker indruk dan traditionele siertuinen met strakke groepen sierplanten omgeven door zwarte grond of tegels. Toch besteed ik in het tuingedeelte veel tijd aan het verwijderen van ongewenste planten die jaarlijks weer de kop opsteken. De lastigste soorten zijn hier, naast het alom beruchte Zevenblad, alle grassen, Grote brandnetel, Haagwinde en Kleefkruid. Alleen mijn moestuin beantwoordt aan het klassieke beeld van een verzorgde tuin: zwarte aarde met daarin rijen en groepen cultuurplanten die niet in het wild voorkomen en intensieve verzorging behoeven. Al laat ik ook hier soms mooie of bijzondere planten oogluikend toe.

Op de keper beschouwd bestaat er geen onkruid, maar er bestaan wel planten die in bepaalde situaties ongewenst zijn.

Hieronder is een plattegrond opgenomen met de ligging van de verschillende tuinen.

Plattegrond van de omgeving van het huis met de ligging van de tuinen

De Voortuin

De voortuin met het Stenen bruidsbed en leibomen tegen de zuidmuur (mei 2014).

Het woonhuis is omgeven door bloementuinen waarin inheemse planten een belangrijke rol spelen. De voortuin ligt aan de zuidkant van het huis, tussen de voorgevel en de sloot langs de openbare weg. Tegen de gevel staan leibomen: twee pruimen (Reine Claude) en een Judasboom. Aan die kant van het huis ligt ook een kleine rotstuin met markante zwerfkeien uit de omgeving waarin vetplanten, Viltige hoornbloem, Kruipklokje en Bloedooievaarsbek de dienst uitmaken. Een bijzondere rotsplant die het hier goed doet, is de Echte gamander. Ik noemde deze rotstuin in een opwelling het Stenen Bruidsbed, naar de titel van een bekende roman van Harry Mulish uit 1959. Weliswaar ligt het niet zo lekker op zo'n hobbelige matras van keien, maar in realiteit is ook niet ieder huwelijk een lolletje.

De rest van de voortuin is begroeid met robuuste vaste planten, zoals Beemdooievaarsbek, Late guldenroede en Adderwortel. Vanuit de bermsloot heeft Zevenblad zich ongevraagd gevestigd. Deze plant heb ik eerst te vuur en te zwaard bestreden, zonder veel succes. Sinds ik de jaarlijkse wiedoelingen opgaf, is hij op zijn retour. Zevenblad vormt tegenwoordig een integraal onderdeel van de siertuin en de witte bloemschermen misstaan daarin niet. Bovendien kun je deze plant als groente oogsten. Het is opmerkelijk dat hier de Donkere ooievaarsbek, een zeldzame stinsenplant, en de Adderwortel de neiging hebben om te gaan woekeren. Ze zijn zelfs Zevenblad de baas.

Aan de straatkant wordt het erf begrensd door een brede heg langs de bermsloot. Hij is in 1976 geplant en wordt jaarlijks één keer gesnoeid in september. De heg bestaat vooral uit Beuk en Haagbeuk, met bijmenging van Spaanse aak, Hulst en Eenstijlige meidoorn. Verreweg de meeste heggen in Nederland bestaan uit één soort, maar ik heb een voorbeeld genomen aan het oude heggenlandschap in Engeland waar ze veel gevarieerder zijn. Hoe ouder een heg is, hoe groter de variatie aan houtige gewassen. Ter hoogte van het pad naar de voordeur zijn de beuken zo geknipt dat een poortje van takken is ontstaan. Vanaf het erf biedt de toegangspoort in de beukenhaag in alle seizoenen een prachtig doorkijkje op de twee monumentale eiken op het land van de overburen. Deze eerbiedwaardige bomen staan hier al langer dan een eeuw.

De heg voor het huis met het beukenpoortje in de winter (december 2012, boven). De buureiken aan de overkant van de weg, gezien door de poort in de beukenhaag, in verschillende seizoenen: winter (januari 2015), lente (april 2017) zomer (juli 2015) en herfst (november 2019).

Tussen hemel en aarde

Zeearend boven Schepping, 6 oktober 2021

Gisteren was ik tot het vallen van de avond in touw met de jaarlijkse snoeibeurt van de beukenheg voor het huis. Door het groeizame weer van deze zomer waren sommige scheuten meer dan een meter lang. Moe en voldaan genoot ik na gedane arbeid van een warm bad bij de dromerige klanken van een cd, getiteld 'Gods and goddesses'. Ik doezelde weg in een staat tussen waken en slapen. In deze aangename trance beleefde ik opnieuw het visioen dat ik dertig jaar geleden ook op de klanken van meditatieve muziek had beleefd: ik werd een adelaar die boven de wereld zweeft en vanuit de ruimte de Aarde in al haar schoonheid ervaart.

Vanochtend ben ik bezig om het snoeisel van de heg weg te brengen naar een takkenhoop in een bossingel. Plotseling barst een groene specht een paar keer in lachen uit, vlakbij. Niet zijn gewone lach, maar een alarmkreet, zoals ik die eerder heb gehoord toen een specht achterna gezeten werd door een havik. Ook gekrijs van een paar gaaien en alarmerende merels. Hoog in de lucht gekras van kraaien. De hele vogelwereld lijkt in rep en roer. Wat is er aan de hand?

Ik kijk omhoog. Ver boven me cirkelen twee roofvogels met brede, gevingerde vlerken. Doortrekkende buizerds? Nee. Ik zie hoe klein de kraaien zijn die rond de roofvogels cirkelen en plaagstootjes uitdelen. Het moeten arenden zijn!

Vliegensvlug ren ik naar binnen om een kijker en een camera te pakken. Hun witte kop en witte, wigvormige staart vertellen mij dat er twee volwassen zeearenden boven Schepping rondcirkelen, gedragen door de thermiek. Van de plagerijtjes van de kraaien trekken ze zich niets aan. Soeverein en majesteitelijk glijden ze voorlangs de blauwe lucht.

Adembenemend. De gedroomde adelaar van gisteren is werkelijkheid geworden. In de halve eeuw dat ik hier woon, heb ik hier nog nooit een arend gezien. Men zegt dat toeval niet bestaat. Maar dit is wel érg toevallig.

Blog van 7 oktober 2021 op www.Schepping.org.

De tuin aan de zuidkant van het stookhok heeft grotendeels hetzelfde half-wilde karakter als de tuin voor de woning, maar met een groter aandeel aan schaduw minnende planten. Dat komt door de aanwezigheid van een grote okkernoot en een oude appelboom, de enige boom die al bij aankoop van het boerderijtje in 1974 op het erf aanwezig was. De notenboom tussen het huis en het stookhok heb ik in 1978 geplant als een spriet van twee meter hoog. Hij is inmiddels is uitgegroeid tot een indrukwekkende boom, vijftien meter hoog met een even brede kroon en een stamomtrek van 185 cm. Zijn wortelstelsel heeft al één keer de riolering dusdanig ontwricht dat een kostbare en lastige reparatie noodzakelijk was, maar dat zij hem vergeven. In de nazomer wemelt het in en onder de boom van leven - mezen, spechten, eekhoorns, muizen - die allemaal verzot zijn op zijn noten. Meer daarover in het kader op de volgende pagina.

Aanvankelijk lag onder de notenboom een kruidentuin, omgeven door een lage buxushaag. Handig, zo vlak voor het keukenraam. De buxus staat er nog, maar de kruiden zijn verhuisd naar de moestuin want die kwijnden weg toen de walnoot zijn schaduw uitbreidde. Alleen de Roomse kervel houdt dapper stand. Het fraaie Eenbloemig parelgras, afkomstig van een kalkbeukenbos in het Teutoburgerwald, heeft een groot deel van de voormalige kruidentuin in beslag genomen. Doorwaskervel met goudgele bloeiwijzen is een succesvolle nieuwkomer. Verder groeien er nu in het vroege voorjaar diverse bolgewasjes en witte kerstrozen.

Westwaarts wordt dit tuingedeelte begrensd door een muurtje van gestapeld puin en een seringenhaag. Die haag was reeds in 1974 aanwezig op de vroegere erfscheiding in de vorm van een kort gesnoeide heg. Nu de sering de kans hebben gekregen om uit te groeien, belonen ze me jaarlijks met heerlijk geurende lichtpaarse bloempluimen.

De walnoot, als fragiel kwekerijboomje geplant in 1978, torent steeds hoger uit boven mijn woning en het stookhok (juni 2020).

Knabbel, Babbel en andere notenkrakers

Eekhoorn met schil van gepelde walnoot in zijn bek (links), Grote bonte specht hakt in op walnoot in de top van de boom (rechts) (september 2022).

De notenboom bij mijn voordeur staat volop in de belangstelling van allerlei gedierte. Als de walnoten rijp zijn. De oogst is overvloedig dit jaar. Tafeltje dekje voor dieren van diverse pluimage. Trouwe gasten zijn Knabbel en Babbel, twee eekhoorns die 's winters op mijn erf op het vogelvoer afkomen, dan een tijdje van het toneel verdwijnen, om in september terug te keren als de noten rijp zijn. Het is een genot om hun acrobatische toeren te volgen die ze uitvoeren om een noot aan het einde van een tak te bereiken. Hebben ze die eenmaal te pakken, dan hoor je ze de noot kraken. Ze hebben snijtanden als kleine beitels en de bast van de vrucht valt meestal in onregelmatige stukjes op de grond. Een eekhoorn rent soms met een gave noot in zijn bek uit de boom om hem ergens in een geheime voorraadkamer te verstoppen.

Onder de boom liggen ook veel aangevreten noten met een kleine, vrijwel ronde opening. Vaak is de inhoud maar voor een deel geconsumeerd. Het was niet moeilijk om de daders op heterdaad te betrappen. Tot mijn verrassing waren het koolmezen. Ik had ze niet in staat geacht om met hun snavel een gat in de houtige wand van een walnoot te hakken, maar dat lukt ze drommelsgoed.

Op het klinkerpad liggen nog meer noten met een groter gat erin met een onregelmatig gekartelde rand, kennelijk gemaakt door een dier met stevige, dunne snijtanden. Het blijkt het werk te zijn van de Grote bosmuis. Ik heb ze nog nooit op heterdaad betrapt omdat ze vrijwel alleen 's nachts actief zijn. Dan hoor ik overal geknaag achter het dakbeschot, waar ze de noten graag mee naar toe nemen. Een veilige plek voor ze, tegelijk hoog en droog. Het vraatpatroon van bosmuizen is niet altijd gemakkelijk te onderscheiden van dat van koolmezen. De verschillen werden duidelijker toen ik tientallen schillen van noten aantrof onder een vuilcontainer, een plek waar wel muizen bivakkeren, maar geen koolmezen of eekhoorns.

Weer een andere walnootliefhebber is de grote bonte specht. Meestal maakt hij een gaatje in de noot zodat hij hem in zijn snavel kan meenemen om hem elders in een schorsspleet vast te zetten en stuk te hakken. Misschien verstopt hij ze ook voor de winter. Een keer zag ik een specht boven in de boom minuten lang met zijn snavel inhakken op een verse noot, nog omgeven door een groene schil. Het was een gehamer van jewelste, maar het leek hem niet te lukken om deze harde noot te kraken.

Knabbel, Babel en andere notenkrakers (vervolg)

Ik schat dat meer dan 90% van de walnotenoogst in dierenmaagjes verdwenen is. Dat is een uitstekende bestemming. Ik hoef niet van de opbrengst te leven. Van de noten die ik zelf bewaar, geef ik het grootste deel 's winters trouwens aan dezelfde levende notenkrakers.

Vraatsporen aan walnoten op de grond: eekhoorn (links), koolmees (midden), grote bosmuis (rechts) (september 2022).

Blog van 30 september 2022 op www.Schepping.org

Het onderhoud van de voortuinen bestaat uit het verwijderen van ongewenste planten, die telkens opnieuw uit zaad of wortelresten opstaan, zoals diverse grassen, Grote brandnetel, Kleefkruid en op de meeste plaatsen Zevenblad. Daarnaast worden sommige aangeplante soorten die de neiging hebben om te overheersen zo nodig enigszins ingeperkt, bijvoorbeeld Adderwortel en Donkere ooievaarsbek. In de winter maai ik het grootste deel van de perken met een ruwterreinmaaier, waarna de plantenresten en ingewaaiden bladeren worden afgevoerd. Hierdoor wordt verruiging tegengegaan en komen de vele bloeiende bollen in het voorjaar goed tot hun recht.

Pergola en hunebedtuin

Aan de westkant van het woonhuis staat een grote pergola, opgetrokken uit stammen en dikke takken die van eigen land afkomstig zijn. Hij schraagt een blauwe druif van het oude ras Rembrandt die ik al in 1978 heb geplant. Met uitlopers tot vijftien meter neemt hij nu ook een groot deel van het dak van het huis in beslag. In de schaduw van de druif gedijen bosplanten als Lelietje-van-dalen, Voorjaarshelmbloem, Blauwe anemoon en Muskuskruid.

Iedere herfst hangen er honderden trossen kleine blauwe druiven tussen de ranken. Helaas zijn ze voor mijn smaak te wrang. Er valt zelfs geen drinkbare wijn van te maken. De vogels in mijn tuin denken er heel anders over, met name de merels. Af en toe zit er eentje in oktober een ongepast dronkenmansliedje te kwelen, geheel onder invloed van Rembrandt. Na afloop daarvan vliegt hij zowat ondersteboven weg. Een alcoholtest zou geen overbodige luxe zijn.

Tussen de pergola, het stookhok en het Biologisch Station is een intiem binnenplaatsje ontstaan. Ik had het aanvankelijk opgehoogd met geel zand en bestemd als mostuin, met in het centrum een miniatuur hunebed van zwerfkeien als symbool voor Drenthe (zie ook hoofdstuk 5). De aangebrachte plaggen met Haarmos begonnen na een paar jaar af te sterven, vermoedelijk als gevolg van de voortdurende bemesting met stikstof vanuit de lucht. In plaats daarvan verschenen bosplanten van rijkere grond die al in de omgeving groeiden, zoals Bosaardbei, Vingerhelmbloem, Voorjaarszonnebloem, Schijnpapaver en Lievevrouwebedstro. Het heeft volgens mij weinig zin om vast te houden aan een bepaald idee als de natuur zo duidelijk een andere richting inslaat.

De pergola met de druif in herfststooi (oktober 2019, boven); het binnenplaatsje tussen het Biologisch Station en stookhok met een mini-hunebed tussen wilde narcissen (maart 2019, onder).

De moestuin

De moestuin wordt voorzien van oude schapenmest (maart 2021).

Mijn moestuin ligt aan de westzijde van het Biologisch Station. Van alle delen van Schepping is hier het onderhoud verreweg het meest intensief en tijdrovend. De grond wordt jaarlijks omgespit en bemest met oude schapenmest, afkomstig uit mijn eigen potstal. De potstal wordt jaarlijks leeggehaald en de inhoud wordt weg gekruid naar een vaste plek in de schaduw van een bosrand. Daar ligt de mest minstens een jaar op een hoop te rijpen. Tijdens de omzetting gaat de mesthoop leven: inktzwammen, regenwormen, pissebedden, duizendpoten, springstaarten, oorwormen. Zelfs mest kan iets bijzonders opleveren. In maart 2020 kwam ik bij het mesten van de moestuin een tiental dikke, witte larven tegen. Het bleken larven van de Neushoornkever te zijn, een zeldzame kever die gewoonlijk zijn jeugd stadium in rottend hout doorbrengt. Later zag ik een vrouwtje van deze imposante kever op het licht van een vlinderval. In de volgende jaren heb ik ze niet meer gezien.

Larven van de Neushoornkever in oude schapenmest (maart 2020, links) en een vrouwtje van deze kever (mei 2020, rechts).

De moestuin met de plantenkas (augustus 2017).

In mijn moestuin pas ik zo veel mogelijk wisselteelt toe van gekweekte groentes voor eigen gebruik. De bedden worden geregeld handmatig gewied of geschoffeld. Bestrijdingsmiddelen zijn taboe. Ook hier krijgen spontaan opslaande planten op sommige plekken een kans om tot bloei te komen, zoals goudsbloemen, tuinridderspoor en hier en daar een stokroos. Sinds 2008 staat bij de moestuin een kas voor de teelt van onder andere tomaten en druiven en de overwintering van subtropische kuipplanten die ik als aandenken van buitenlandse reizen heb meegenomen, zoals Afrikaanse lelies (*Agapanthus*) en Gemberlelie (*Hedychium*).

Broccoli in eigen moestuin (juli 2022).

Oogsttijd

Mijn moestuin heb ik in de loop van jaren ingekrompen vanwege het intensieve en tijdrovende onderhoud. Ik had meer tijd nodig voor het beheer van de toegenomen oppervlakte natuurgebied. Nu beslaat de moestuin nog zo'n 35 vierkante meter, maar ook die beperkte oppervlakte levert in de meeste jaren zoveel op dat ik het grootste deel van het jaar qua groenten zelfvoorzienend ben, mede dankzij een goed gevulde diepvries.

Dit jaar is de tuin bijzonder productief. Alles groeit als kool. Ook de kool zelf, in de vorm van compacte broccolikoppen tot twintig centimeter doorsnee, gave koolrabi's en malse paksoi. De vier courgetteplanten spreiden reusachtige bladeren over de paden en leveren elk keurig één puike courgette per dag. Er staat polsdikke prei en weelderige eikenbladsla. De bonen zitten al boven in de stokken en geven een rijke opbrengst. Op bovenstaande foto van de oogst van vandaag staat middenin ook een teitje met twee en een halve kilo rode bietjes.

Ik geloof dat de moestuin het nog nooit zo goed gedaan heeft als nu. Dat is opmerkelijk, want de meeste moestuinders in mijn omgeving klagen steen en been over de droogte en de enorme vraatzucht van legioenen naaktslakken, soms ook van muizen en woelratten. Veel planten worden 's nachts in hun geheel verorberd of bij de wortelhals doorgeknaagd. Ik heb tot nu toe weinig last gehad, hoewel ik veel slakken in de omgeving van de moestuin zie.

Mijn geheim? Had ik het maar, ik zou het graag met iedereen delen. Ik tuinier net als in andere jaren. In het vroege voorjaar begint dat met het onderspitten van een flinke portie overjarige mest van mijn schaapjes. Daarna af en toe wieden en bij extreme droogte even sproeien. Dat heb ik dit jaar tot nu toe twee keer gedaan. Uiteraard gebruik ik geen gif of kunstmest. De zaaikalender van Maria Thun laat ik aan mij voorbij gaan, dus daaraan kan het niet liggen. Reiki krijgen de plantjes trouwens ook niet, wel veel liefde.

Ach, misschien gewoon geluk gehad deze keer.

Blog van 23 juli 2022 op www.Schepping.org

Het Stinsenbosje

Rand van het Stinsenbosje in het vroege voorjaar met Sneeuwkllokje, Boerenkrokus en Wilde narcis (maart 2017).

Aan de oostzijde van het woonhuis en het atelier lag aanvankelijk een stukje grasland met enkele oude, door vee grotendeels ontschorste appelbomen. Ze waren niet meer te redden en stierven snel af. De bodem is hier rijker aan humus en vochtiger dan elders in Schepping. Daardoor leek deze plek geschikt voor fruitbomen. Omstreeks 1980 heb ik hier dan ook enkele appels, peren, pruimen en hazelaars geplant. Het boomgaardje wordt aan de oost- en zuidkant begrensd door een boomsingel met o.a. Gewone vogelkers, Zoete kers, Eenstijlige meidoorn, Taxus en Hulst. Door de toenemende concurrentie en overschaduwning lijden de fruitbomen nu een kwijnend bestaan en krijgt dit gedeelte steeds meer het karakter van een bostuin op voedselrijke grond.

Ook in dit geval heb ik ervoor gekozen om de natuurlijke ontwikkeling naar bos te volgen. Dat heeft tot mooie resultaten geleid. Ik heb hier jaren geleden kleine aantallen stinsenplanten aangeplant. Die hebben zich enorm uitgebreid, mede dankzij het af en toe uitstrooien van basenrijke materialen, zoals gemalen mergel, as uit de houtkachel en eierschalen. In het vroege voorjaar is het nu een lust voor het oog met o.a. Boerenkrokus, Gewoon sneeuwkllokje, Holwortel, Voorjaarshelmbloem, Daslook, Lenteklokje, Wilde hyacint, Bosanemoon en Gele anemoon. Wat later in het jaar volgen Gevlekte dovenetel, Donkere ooievaarsbek, Voorjaarszonnebloem, Gevlekte aronskelk en Zevenblad, een 'onkruid' dat hier van nature thuishoort.

Het is vermakelijk dat sommigen mij ervan verdenken dat ik hier bewust een voedselbos heb aangelegd. Dat is een term die de laatste jaren in zwang is gekomen voor bosjes met een hoog aandeel voor mensen eetbare planten. Inderdaad voldoet mijn Stinsenbosje aan die criteria. Hazelaar, Zoete kers, Walnoot, Daslook, Zevenblad en Grote brandnetel staan allemaal in hoog aanzien bij zogenoemde wildplukkers. Ik laat het oogsten in dit bosje echter graag over aan vogels en andere dieren (zie het kader over de Walnoot op p. 39). Mensen gebruiken naar mijn mening al meer dan genoeg van alle plantaardige productie op deze Aarde.

Inktviszwam op houtsnipperpad in de Stinsentuin (augustus 2008).

De smalle paden in de Stinsentuin werden tot 2005 jaarlijks bedekt met een laag houtsnippers, afkomstig van gemeentelijke snoeiwerkzaamheden. Die vormden een gunstig substraat voor tal van paddenstoelen, waaronder de bizarre Inktviszwam. De gemeentelijke houtsnippers worden tegenwoordig gevoerd aan bio-energiecentrales. Op de padjes ligt nu een laag kleischelpen, die door uitspoeling bijdragen aan een hoog kalkgehalte van de bodem. In de late herfst verwijder ik jaarlijks gevallen blad van de paden. Verder hoef ik hier weinig in te grijpen.

Een Japanse Zentuin

Tussen het woonhuis en de Bostuin heb ik in de schaduw van een Japanse sierkers in 1985 een mostuin aangelegd met grote en kleine veldkeien. Ik was hierbij geïnspireerd door de meditatieve Zentuinen die ik in 1983 in Japan heb gezien en ervaren. Die tuinen ontleen hun kracht aan hun sobere karakter, zonder opsmuk. Ze bestaan alleen uit zorgvuldig aangeharkt grint, markante keien, smetteloos wit zand en een paar plukken mos. Bloemen zijn er uit den boze. Veel te frivol. Ze leiden af van de kern van de zaak. Mostuinen vergen veel onderhoud omdat andere planten regelmatig moeten worden verwijderd, evenals alle afgevallen bladeren. Terecht monnikenwerk.

Oorspronkelijk was de bodem in mijn Zentuintje voornamelijk bedekt met plaggen van Gewoon haarmos en kleine veldkeien. Haarmos is ook het karakteristieke mos in Japanse Zentuinen. Dat mos kwijnde hier echter weg en was na acht jaar grotendeels verdrongen door Weidehaakmos en Rimpelmos. Tussen de keien heb ik één Stijve naaldvaren geplant, een souvenir uit mijn jeugd. Deze wintergroene varen heb ik als veertienjarige in 1962 meegenomen uit een bos in het dal van de Moezel en is sindsdien met me mee verhuisd. Zestig jaar later is hij nog steeds vitaal.

Sinds het verdwijnen van het Haarmos ben ik wat minder streng geworden op het mostuin karakter van deze schaduwrijke hoek. Zo koester ik hier het Witsporig bosviooltje. De heuveltjes in de Mostuin vormen de enige plek in Schepping waar dit fraaie plantje zich handhaaft en uitzaait.

Meebewegen met de natuur. Ook dat is Zen.

Haiku

De zenmonnik knielt
op het groene mostapijt
leven in eenvoud

*De mostuin aan de oostkant van het huis met in het centrum een Stijve naaldvaren
(maart 2020).*

De Achtertuin

Ommetselde drinkput met muurleeuwenbek achter het huis (mei 2016, links); Moeraslantaarn in vijvertje aan de noordmuur van het huis (april 2019, rechts).

Aan de noordkant van de woning komt de zon maar zelden; een ideale plek voor schaduwplanten als Tongvaren, Mannetjesvaren en Kleine maagdenpalm. Er stond een oude betonnen drinkbak voor vee, eigenlijk een lelijk ding. Ik heb er een muurtje van oude bakstenen omheen gemetseld en nu is dat weelderig begroeid met Kruiplokje en Muurleeuwenbek.

Tegen de noordgevel van het huis ligt een kleine betonnen vijver die het regenwater van het dak opvangt en via een ondergrondse buis afvoert naar de verderop gelegen Lelievijver. Het water wordt in de kleine vijver voorgezuiverd doordat het meeste slib, afkomstig van het dak, hier bezinkt. In het water groeien vooral planten van voedselrijke moerassen, zoals Watermunt, Kattenstaart en Moerasandoorn. In het voorjaar vallen hier de gele bloeiwijzen van de Moeraslantaarn op, een soort aronskelk die oorspronkelijk uit Noord-Amerika afkomstig is, maar die zich in Nederland helemaal thuis voelt en ingeburgerd raakt.

De tuinen wat verder weg van het huis en van het Biologisch Station vormen in de zomer vaak het fleurigste deel van het erf. Voor een deel zijn ze begroeid met inheemse overblijvende planten, onder andere veel Adderwortel en Cipreswolfsmelk. Opvallende, hoge gecultiveerde zomerbloeiërs zijn hier de Zonnekroon met tuilen gele zonnetjes en Veronicastrum met lila bloempluimen. In één perk werk ik de bodem af en toe in de winter om. Hier voelen een- en tweejarige planten van akkers en ruigten zich thuis, zoals Grote klapproos, Gele kamille, Keizerskaars, Grote teunisbloem en Zomerfijnstraal. Het onderhoud bestaat hier uit tamelijk intensief wieden om ongewenste planten zoveel mogelijk te weren.

Onder de linde achter het huis heb ik van veldkeien een kapelletje opgetrokken dat is opgedragen aan Aphrodite, de Griekse godin van de liefde. Dat wordt besproken in hoofdstuk 5, 'Verbeelding'.

De tuin aan de noordkant van het Biologisch Station is geïnspireerd op een droge ruigte. In bloei onder meer Akkerklokje, Stalkaars, Zomerfijnstraal, Wilde marjolein en Gele kamille (juli 2021).

Waar zijn de mussen gebleven?

Dit weekend is de nationale tuinvogeltelling, waaraan ik al een jaar of tien meedoe. Een half uurtje de vogels turven in de directe omgeving van mijn huis. De meeste vogels zitten op het zaadmengsel dat ik de hele winter dagelijks uitstrooi op een voedertafel in de achtertuin en op de grond daaromheen. Vinken en geelgorzen pikken het liefst zaadjes op van de grond, maar mezen hebben een voorkeur voor de tafel. Merels en gaaien maakt het weinig uit.

Ik heb dit jaar gewacht tot de laatste dag van de telling omdat het vandaag veel kouder is dan gisteren en eergisteren. Bij koud weer kiezen meer vogels voor een gemakkelijke snack in een tuin dan bij een gematigde temperatuur. En een hoge score is natuurlijk leuker. De verwachting kwam uit. Gisteren zaten er maximaal 4 geelgorzen tegelijk op het strooivoer; vandaag waren dat er 19. Een nieuw record voor mijn erf!

Wat echter nog meer opvalt, is de afwezigheid van mussen. Dat is niet alleen vandaag zo. De hele winter heb ik nog geen enkele huismus of ringmus rond het huis gezien. Dat was vroeger wel anders. Het telformulier van 2013 meldt 45 ringmussen en 4 huismussen. In 2019 waren 25 ringmussen van de partij, in 2020 nog 8. In veel streken is de ringmus al eerder schrikbarend afgenomen. Nu is deze omgeving kennelijk aan de beurt.

Ik mis ze, de kleine druktemakers met hun chocoladebruine petje die zo gezellig op een kluitje de voertafel vulden.

Blog van 31 januari 2021 op www.Schepping.org.

De Lelievijver

De Lelievijver met Witte waterlelie in bloei (juli 2017).

Wat verder van de woning ligt de Lelievijver, een kunstmatige waterpartij met een bruggetje over het smalste gedeelte. De grondwaterstand is op deze plek 's zomers te laag om een natuurlijke, permanent waterhoudende plas met glooiende oevers mogelijk te maken. Deze vijver werd in 1983 met een kraan uitgegraven. De bodem is vervolgens voorzien van stevige vijverfolie. De rand van het plastic heb ik afgedekt met zwerfkeien. De keien zijn inmiddels door plantengroei vrijwel onzichtbaar geworden.

De Lelievijver direct na het uitgraven, nog zonder vijverfolie, met een provisorisch bruggetje van pallets. De steile oevertaluds en het diepe grondwater vallen op (mei 1983).

Door de bodem van afsluitende kunststof werd de Lelievijver alleen gevoed door regenwater. Dat heeft twee nadelen: in het zomerhalfjaar valt er meestal te weinig neerslag om de vijver aan te vullen tot het gewenste peil en regenwater is zuur en arm aan mineralen. Om deze tekorten op te vangen werd het hemelwater van het dak van de woning via de goten naar de betonnen vijver achter het huis geleid en van daar via een ondergrondse plastic buis naar de Lelievijver.

Inmiddels is de vijverfolie op diverse plaatsen lek geworden door veroudering van het plastic, doorgesproeiende plantenwortels en rupsen van het Kroosvlindertje, die voor hun verpopping gaatjes door de folie knagen. In droge tijden is daarom soms aanvulling van water nodig via een andere ondergrondse buis vanuit de nabijgelegen Leemplas. Door deze kunstgrepen is de Lelievijver nog gekunstelder geworden dan hij al was. Het zal duidelijk zijn dat een gegraven pool met een natuurlijk waterpeil de voorkeur verdient. Die zijn er ook in Schepping, waarover later meer.

Water- en moerasplanten kunnen een kleine, geïsoleerde vijver in een droge omgeving moeilijk bereiken. Daarom heb ik de meeste moeras- en waterplanten in de Lelievijver kort na de aanleg met enkele exemplaren aangeplant. Veel soorten hebben zich zodanig uitgebreid dat de vijver nu het karakter heeft van een natuurlijk, matig voedselrijk vennetje met een brede verlandingszone. De vijver heeft zijn naam te danken aan de Witte waterlelie die vrijwel de hele oppervlakte van het diepste, westelijke deel bedekt en uitbundig bloeit. Opvallende soorten in het water zijn verder Kikkerbeet, Groot blaasjeskruid, Holpijp en Kransvederkruid. De twee laatste soorten zijn hier toch vanzelf terecht gekomen, waarschijnlijk aan de poten van wilde eenden die hier af en toe komen slobberen. Langs de oevers van de Lelievijver zijn onder meer Pluimzegge, Scherpe zegge, Waterdrieblad, Wateraardbei, Moeraswederik, Moerasvaren en Waterscheerling geïntroduceerd. Aan de noordzijde staan enkele geplante struiken van Wilde gagel en Trosbosbes. Daarnaast zijn bijvoorbeeld Koningsvaren en Rietorchis vanzelf komen aanwaaien. Bijzonder is de spontane vestiging en uitbreiding van de Draadzegge, in Drenthe een zeldzaamheid.

Oever van de lelievijver met bloeiend Waterdrieblad (mei 2012).

Aanvankelijk had ik op aangebrachte turven ook planten van zure, voedselarme moerassen geïntroduceerd, zoals Veenpluis, Dophei en Ronde zonnedaauw. Ze verdwenen toen in de loop der jaren de Lelievijver voedselrijker en minder zuur werd als gevolg van inwaaiend blad en aanvoer van regenwater vanaf het dak. Planten van basische, voedselrijke moerassen nemen juist toe, zoals Moerasspirea, Gele lis en Kattenstaart. Deze veranderingen neem ik voor lief. Het zou veel inspanning kosten om de uitgangssituatie te herstellen, met twijfelachtig resultaat.

Ik heb in de Lelievijver geen dieren uitgezet. Vliegende waterinsecten als libellen, waterkevers en waterwantsen weten een nieuwe vijver binnen de kortste keren te vinden. De Lelievijver is vanaf het begin ook het domein van Bruine kikker en Gewone pad. Pas omstreeks 1990 hebben zich spontaan groene kikkers gevestigd vanuit poelen op ruim één kilometer afstand. Naast de zeer algemene Bastaardkikker komt hier nu ook de veel schaarsere Poelkikker voor, evenals de Kleine watersalamander. Vissen heb ik er nog nooit gezien, hetgeen in het voordeel is van de vele amfibieën. Regelmatig staat er langs de kant een Blauwe reiger roerloos te wachten tot een vijverbewoner binnen het bereik van zijn snavel komt. Vaak komen er vogels aan de beschutte oever drinken, waaronder af en toe een Goudvink of een Appelvink.

Amfibieën in de Lelievijver: Bastaardkikker (links) en Kleine watersalamander (rechts) (april 2022).

Rondom de Lelievijver

Op de westoever van de Lelievijver staan de Japanse azalea's in bloei (mei 2018).

Bij de aanleg van de Lelievijver in 1983 werd de vrijgekomen grond aan de westzijde verwerkt in een steil talud van één tot twee meter hoogte (zie foto op pagina 50). Boven de rand van de vijver heb ik daar een smalle strook ingeplant met Japanse azalea's die in mei spectaculair bloeien in nuances van roze, rood en paars. Sommige bezoekers vinden deze kleurenpracht een beetje ordinair.

Aan de noordkant is op het zacht glooiende talud een verrassende natuurlijke ontwikkeling op gang gekomen. Bij het graafwerk werd daar door de kraan een oud, overstoven heideprofiel aangesneden. Er heeft zich hier spontaan een heischraal graslandje ontwikkeld met veel Tormentil, Blauwe knoop, Gevlekte orchis en een paar pollen Struikhei. Dat is tegenwoordig een zeldzaam type vegetatie in Drenthe. De plek met deze speciale plantengroei is slechts twintig vierkante meter groot. Hij is te danken aan een lokale ondoorlatende laag in het heideprofiel, waarover in natte periodes wat water in de richting van de Lelievijver sijpelt. Dat is vooral te merken na hevige regenval. Dan welt er op sommige plekken druppelsgewijs water uit de grond op. Dit voorval illustreert het belang van subtiele bodemstructuren en bovendien de kracht van toeval...

Een van de opvallende planten in dit schrale graslandje is de Blauwe knoop. In de jaren zeventig was deze prachtige plant nog talrijk in de grazige berm van de klinkerweg voor mijn huis. De soort is in Drenthe en elders sterk afgenomen en de hij staat nu op de Rode Lijst van bedreigde soorten. Omstreeks 1980 is de Blauwe knoop ook uit de bermen in Holthe verdwenen. Nog net op tijd heeft hij de weg gevonden naar het talud van de Lelievijver. Van daaruit heeft deze plant andere delen van Schepping bereikt, zodat Blauwe knoop er nu een van de talrijkste plantensoorten is. Nog opmerkelijker is het voorkomen van een zuiver witte variëteit van de Gevlekte orchis die slechts op één andere plek in Nederland gevonden is. Hierover meer in het kader op de volgende pagina.

Graslandje op heideprofiel aan de noordkant van de Lelievijver in de voorzomer met Gevlekte orchis, Groot streepzaad, Margriet en Grote ratelaar in bloei (juni 2021).

Witter dan wit

Tien jaar geleden trok een Gevlekte orchis aan de noordkant van de Lelievijver mijn bijzondere aandacht door een tengere groeiwijze en de zuiver witte bloemen, zonder een spoor van de uitgebreide tekening van purperen vlekjes en streepjes die normaal aanwezig zijn. Sindsdien groeien daar bijna jaarlijks één of twee wit bloeiende planten, steevast op dezelfde plek. Op bovenstaande foto staan ze op de voorgrond vrijwel in het midden tussen 'normale' soortgenoten.

In het standaardwerk 'De orchideeën van Nederland' van Karel Kreutz en Hans Dekker wordt een variëteit *candidissima* vermeld. Die naam betekent 'allerwitste'. De auteurs vermelden hierover: 'In Drenthe groeit in een homogene populatie jaarlijks een klein aantal exemplaren van de variëteit *candidissima* (Krocker) Landw. Deze onderscheidt zich van het gebruikelijke type door de roomwitte bloemen en felgele helmhokjes. Bovendien zijn de planten kleiner dan de omringende typische exemplaren van de Gevlekte orchis'. Precies als bij de planten in Schepping dus..

De enige vindplaats die Kreutz en Dekker vermelden, betreft het Eexterveld, zo'n 25 kilometer ten noordoosten van Schepping. Het zou een wonder zijn als deze witbloemige gevlekte orchis vandaar naar Schepping is overgewaaid. Waarschijnlijk betreft het een albinovorm die misschien ook spontaan uit een mutatie ter plekke is ontstaan.

Hoe dan ook: de wonderen zijn de wereld niet uit!

Blog van 22 juni 2021 op www.Schepping.org.

In dit heischrale talud langs de Lelievijver kwam in 2019 ook één exemplaar van de Welriekende nachtorchis tot bloei, de eerste vondst in Schepping. Het blijft wonderbaarlijk hoe zo'n zeldzame plant op eigen kracht over een grote afstand een geschikte groeiplaats van zo'n geringe omvang weet te vinden. Er hebben zich aan de noordkant van de Lelievijver ook enkele bijzondere graslandpaddenstoelen gevestigd, zoals de Slijmwasplaat, Gele knotszwam en Kleverige aardtong.

Dit bijzondere graslandje wordt na de bloei van de Blauwe knoop één maal gemaaid in oktober en het maaisel wordt afgevoerd. Dat is noodzakelijk om het schrale milieu in stand te houden.

Heischraal grasland langs de Lelievijver in de nazomer met Blauwe knoop en Stijf havikskruid (september 2018).

De Hoge Zit

Het zand dat tijdens het graven van de Lelievijver vrij kwam, werd verwerkt in een brede, langgerekte wal aan de westkant van de vijver en in een ronde heuvel aan de oostkant. Op de afgeplatte top is een Noordse esdoorn geplant die als gevolg van een aantal droge zomers helaas is afgetakeld. In de schaduw van die boom is een betegeld terrasje gelegd. Van daaraf heb je een panoramisch uitzicht naar alle richtingen. Naar het zuiden kijk je neer op het Stinsenbosje en weelderige bloementuinen, met daarachter het huis en de bijgebouwen. Westwaarts liggen de Lelievijver en de Puintuin. Naar het noorden kun je een groot deel van de Schapenwei overzien met het Berkenlaantje en oostwaarts zijn er mooie doorkijkjes naar het Bevrijde Land met Tao en het Groene Strand. De Hoge Zit is een favoriete plek om even te rusten, te genieten en te mijmeren.

De hellingen van de Esdoornheuvel waren eerst begroeid met vrij productief, soortenarm grasland, maar die grasmat heb ik in 2007 en 2008 verwijderd. Het onderliggende droge, gele zand is twee maal voorzien van een flinke dosis gemalen mergel. Daardoor werden de omstandigheden geschikt voor planten die van nature op kalkhoudende rivierduinen groeien, zoals Voorjaarsganzerik, Wit vetkruid, Glad walstro, Wilde marjolein en Akkerhoornbloem. Ze zijn er oorspronkelijk geplant en hebben zich vervolgens uitgebreid. Opmerkelijk is hier het talrijke voorkomen van Doorgroeide boerenkers, een onopvallend, eenjarig plantje dat door mij niet opzettelijk is geïntroduceerd. Het is vermoedelijk als zaad meegelift met van elders aangevoerde planten. Dat geldt waarschijnlijk ook voor het zeldzame Buizerdmoss.

De Hoge Zit in de lente met bloeiende Noorse esdoorn en Voorjaarsganzerik (april 2011).

Een kalkgraslandje in Drenthe

Het Kalklandje met o.a. Beemdkroon, Margriet en Gevlekte orchis in bloei; op de achtergrond de overkapping voor Androgientje (juni 2021).

Wesp aan tafel

Een Franse veldwesp verzamelt houtvezels op de picknicktafel (links) en een collega consumeert de rups van een Groot koolwitje (rechts).

Menige bezitter van een flinke tuin herkent het wel: een wesp die niet afkomt op een boterham met jam, maar neerstrijkt op een ongeverfde tafel op het terras. Van dichtbij blijkt dat het diertje loslatende houtvezels verzamelt die het met zijn kaken van het oppervlak schraapt. De vezels gebruikt de wesp voor de bouw van een kunstzinnig nest van papier-maché.

Het viel me op dat de wesp die nu bij me aan tafel zit op de Hoge Zit slanker is dan gewoonlijk. Onze limonadewespen hebben een breder achterlijf. Twee soorten zijn in ons land algemeen, de Gewone wesp en de Duitse wesp. Die wespen bouwen omvangrijke nesten, soms ter grootte van een voetbal, meestal onder de grond, maar ook onder daken.

De wesp op mijn tafel is een andere soort, de Franse wesp. Die naam suggereert een zuidelijke herkomst, en terecht. Tussen 2000 en 2005 was het in ons land nog een dwaalgast die slechts vier keer werd waargenomen. Rond 2010 was het zuidoosten van ons land gekoloniseerd en in 2015 was bijna het hele land bezet, met uitzondering van het uiterste noorden. Nu is de Franse wesp overal te vinden. De werksters bouwen kleine nesten die met een steeltje aan planten of bouwsels zijn bevestigd.

Franse wespen zijn carnivoren en komen daarom niet op zoetigheid af. Ik heb gezien hoe een werkster een rups van een Groot koolwitje verorberde op de boerenkool in mijn moestuin. Steken kunnen ze even goed als gewone wespen, bijvoorbeeld als ze bekneld raken tussen kleding en huid. Dat heb ik zelf ondervonden. Geef haar eens ongelijk!

Blog van 24 juli 2012 op www.Schepping.org.

Het terrein tussen de Lelievijver en de schapenstal ligt tussen de bloementuinen rond het huis en de Schapenwei (zie hoofdstuk 6). Een stuk van twaalf are achter de Lelievijver en de Hoge Zit werd niet omrasterd voor de schapen maar vanaf het begin beheerd als hooiland. Het wordt jaarlijks in augustus gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd. Ondanks dit verschralende beheer bleef de vegetatie vrij arm aan soorten en aan bloemen. De vegetatie bestond na vijftien jaar maaien hoofdzakelijk uit Veldzuring, Gestreepte witbol en diverse andere grassen. Dat is weliswaar veel gevarieerder dan de raaigraswoestijnen van een moderne boer, die door de Drentse kunstenaar Siemken Dijkstra raak getypeerd worden als 'grasvalt', maar ik had toch een ander beeld voor ogen. Eigenlijk verlangde ik naar de soortenrijkdom en bloemenweelde, zoals ik die in mijn jeugd kende van de dijken in het rivierengebied en kalkgraslanden in Zuid-Limburg. Die graslanden komen echter voor op een heel andere grondsoort, namelijk droge, kalkhoudende leem of klei.

In 1991 kreeg ik de kans om te experimenteren met keileem dat in grote delen van Drenthe in de ondergrond aanwezig is. Bij het graven van de plassen in het Bevrijde Land moest veel keileem worden verplaatst (zie hoofdstuk 7). Het grootste deel werd ter plekke verwerkt in een centrale leemheuvel maar ik liet een klein deel van de leem afvoeren naar het hooiland achter de Lelievijver. Dat gebeurde in de winter omdat de vegetatie dan kort is. In het centrum is de leemlaag ongeveer een meter dik, naar de randen geleidelijk dunner. De grens met het Bevrijde Land aan de oostkant werd gemarkeerd met een reeks leemheuveltjes tot twee meter boven het maaiveld.

Keileem heeft een groter vermogen om vocht vast te houden dan zand en is wat rijker aan mineralen, zoals kalk en magnesium. Omdat deze leem uit de ondergrond kwam, zat er weinig stikstof en fosfaat in. Dat zijn gunstige uitgangspunten voor een bloemrijke vegetatie. Op de kale leem heb ik gemalen mergel gestrooid om het kalkgehalte en de zuurgraad te verhogen tot neutraal of basisch. Omgerekend is tien tot twintig ton per hectare aangebracht. Later is dit nog twee keer herhaald, waardoor dit 'Kalklandje' het meest bekalkte stukje van Schepping is.

Het was afwachten wat dit experiment zou opleveren. Kalkrijke leem komt in de verre omtrek van Beilen niet voor, en dus ontbreken ook de kenmerkende planten. Daarom zijn de meeste soorten hier geplant, zoals Gulden sleutelbloem, Zachte haver, Gevinde kortsteel, Beemdtkroon, Duifkruid, Kleine pimpernel, Knolboterbloem, Kruidend stalkruid en Knolsteenbreek. Van andere planten werden zaden uitgestrooid, bijvoorbeeld van Gewone agrimonie en Bevertjes. De meeste soorten sloegen goed aan en hebben zich uitgebreid, vaak ook naar andere bekalkte delen van Schepping.

Kalk minnende planten op het Kalklandje in Schepping: Gulden sleutelbloem (links), Bevertjes (midden) en Bijenorchis (rechts).

De opgeworpen leemheuveltjes op de grens met het Bevrijde Land zijn het soortenrijkste deel van het Kalklandje. Eer groeien bijzondere kalkminnende planten, bijvoorbeeld Engbloem, Duifkruid, Bochtige klaver, Aardbeiganzerik, Brede ereprijs, Voorjaarszegge en enkele orchideeën. In 2007 stond er opeens één exemplaar van de Bijenorchis die hier zonder menselijke hulp gekomen is. Die plant heeft het hier maar twee jaar volgehouden. Het is tot nu toe de enige Bijenorchis die in Drenthe is gesignaleerd. Orchideeën hebben stoffijn zaad dat door de wind kilometers kan worden meegevoerd. Vandaar dat deze planten kleine, geïsoleerde kalkgebieden kunnen bereiken. Voor planten met zwaardere zaden is dat zonder hulp van mensen of dieren bijkans onmogelijk.

Uiteraard trekt zo'n bloemrijk grasland de nodige dagvlinders aan, zoals het Oranje zandoogje, Zwartsprietdikkopje en Landkaartje. De Mi-vlinder, Bruine daguil en Sint-Jansvlinder hebben Schepping pas ontdekt na de aanleg van het Kalklandje. De vele bloemen worden ook bezocht door fraaie kevers, waaronder de Tweekleurige smalboktor, Ladderboktor en Penseelkever.

Dertig jaar later is mijn conclusie dat het experiment met het opbrengen van leem en het toedienen van gemalen mergel hier uitstekend geslaagd is. Voedselarme leem en kalk vormen een gouden combinatie voor de ontwikkeling van bloemrijke graslanden met een hoge biodiversiteit. Dit wil overigens niet zeggen dat het toedienen van kalk in ieder grasland zinvol is. Op humusrijke en venige gronden kan bekalken leiden tot versnelde afbraak van organische stof en daardoor tot het vrijkomen van voedingsstoffen en het verruigen van de vegetatie.

Enkele insecten van het Kalklandje: Tweekleurige smalboktor op Margriet (juni 2012, links boven), Penseelkever op margriet (juni 2012, rechts boven), Mi-vlinder op Scherpe boterbloem (mei 2017, links onder) en Bruine daguil op Beemdooievaarsbek (juni 2020, rechts onder).

Een kastanje uit de vensterbank

Achter in het Kalklandje staat een imposante Paardenkastanje met een bijzonder verhaal. Dat begint eind jaren zestig in Utrecht. Mijn zus Anneleen zat op de toenmalige 'kweekschool' en in het kader van haar opleiding tot onderwijzers liet ze een kastanje kiemen in een bloempot op de vensterbank van haar kamer. De zaailing groeide voorspoedig. Toen hij de vensterbank ontgroeid was, werd het babyboompje overgebracht naar de stadstuin bij mijn ouderlijk huis in Utrecht. Kort daarna verhuisden mijn ouders naar een nieuwbouwwijk in Bunnik en het inmiddels één meter hoge kleuterboompje verhuisde mee naar de tuin aldaar. De kastanje deed het opperbest op de vette rivierklei en gaf na een paar jaar zoveel schaduw dat de burens begonnen te klagen. De boom moest weg en er volgde opnieuw een verhuizing. Mijn vader kwam in het vroege voorjaar van 1985 naar Holthe getuft met als passagier een kastanje van vier meter hoog die voor meer dan de helft uit het schuifdak van zijn rode Peugeotje stak.

Ook op zijn nieuwe plek heeft deze door ons gezin geadopteerde boom het reuze naar zijn zin. Nu heeft hij een hoogte van ongeveer 18 meter en een stamomtrek van 180 cm. Hij produceert duizenden glanzende, roodbruine kastanjes per jaar, die op gunstige plaatsen goed kiemen. Zo herhaalt zich de geschiedenis.

Mijn zus komt geregeld op bezoek in Holthe en kijkt dan vertederd en verwonderd naar het resultaat van haar kweekschool-experiment.

Het Kalklandje met de kastanje van Anneleen en daarvoor Androgientje (mei 2018).

Stromend water en kalkmoeras

Het kunstmatige bronnetje aan de bovenrand van de steile oever langs het Kristalmeer (2012).

Ik ben dol op de zilveren klank en kleur van stromend water. Een klaterende beek hoort bij mijn jongensdroom, mijn beeld van het paradijs. Van nature hoort een beek niet thuis op de droge zandrug waar ik woon. Er zijn kunstgrepen voor nodig om hier water te laten stromen. De hoogteverschillen die ontstonden bij het graafwerk in het Bevrijde land boden een mogelijkheid om dit te realiseren.

In 2005 groef ik met een schep een kronkelende beekbedding van een halve tot een meter breed met een lengte van 140 meter. Het beekje ontspringt uit een kunstmatige bron bovenop de steile wand langs het Kristalmeer (zie p. 147). Water wordt daar uit die plas opgepompt met een elektrische dompelpomp over een stijghoogte van vijf meter. Vanaf de bron vloeit het beekje over een stenige ondergrond tussen de kalkheuveltjes door naar een watervalletje van grote flagstones met een verval van een meter. Het is de apotheose van mijn gedroomde beek. Het water ruist, klatert, kabbelt en babbelt hier net zo heerlijk als in een echte beek in de Ardennen.

Het vallende water komt vervolgens tot rust in een kleine, ondiepe vijver die ik in dezelfde tijd heb laten graven aan de voet van de kalkheuveltjes. Omdat de ondergrond daar uit doorlatend zand bestaat en het grondwater er twee meter diep zit, is deze poel, net als de Lelievijver, aangelegd op vijverfolie. Daarop is in dit geval een halve meter keileem aangebracht. Om een kalkrijk milieu te creëren is de brede oeverzone herhaaldelijk voorzien van gemalen mergel. Daardoor hebben de oevers geleidelijk het karakter gekregen van een kalkmoerasje, in Nederland een bijzonder zeldzame levensgemeenschap. Ik heb hier enkele exemplaren geïntroduceerd van planten van kalkrijke moerassen, zoals Parnassia, Grote muggenorchis, Moeraswespenorchis, Brede

orchis en Moerashertshooi. Deze soorten hebben zich langs de oevers sterk uitgebreid, later ook naar vochtige, bekalkte delen van het Bevrijde Land.

In de zuidoosthoek van het Kalkmoerasje is de oever wat verlaagd. Via dat punt kan het water dat via het beekje in de plas belandt, verder stromen door de smalle, gegraven bedding. Aanvankelijk is het verval vrij groot en musiceert het water over stenen drempels en rotsblokken die ik er heb aangebracht. Daarna meandert het beekje door het vrijwel vlakke Groene Strand over de daar aan de oppervlakte liggende keileem om via een waterhoudende laagte uiteindelijk terug te vloeien in het Kristalmeer. Zo sluit zich de kringloop van het water in Schepping.

Het beekje is niet alleen een leuk speeltje, maar heeft ook een ecologische functie. Langs en in het water groeien planten die houden van stromend water, zoals Knikkend nagelkruid, Bittere veldkers en Slanke sleutelbloem. Het traject door het Bevrijde Land zorgt aldaar voor een brede, vochtige strook waarin veel orchideeën gedijen. Dat komt verder ter sprake in Hoofdstuk 7. Opmerkelijk is dat ik sinds de aanleg van het stroompje enkele malen een Weidebeekjuffer heb gesignaleerd, een libel die karakteristiek is voor stromend water. Ook de Grote gele kwikstaart, een kenmerkende vogel voor beken, heb ik één maal aan de oever gezien.

Om de ecologische functie van dit beekje te handhaven, staat de pomp in het groeiseizoen dagelijks een wisselend aantal uren aan. Dat kost natuurlijk elektriciteit en is daarmee eigenlijk een milieuzonde. Maar wel een heerlijke zonde. Wat een genot om stromend water te horen en in de lente langs de oevers het gouden lint te zien van bloeiende dotters!

Het kalkmoerasje met Brede orchis en Scherpe boterbloem in bloei; op de achtergrond de Kalkheuveltjes met het watervalletje in de kunstmatige beek (mei 2017).

Rotvlinders

De laatste dag van de astronomische zomer viert de natuur op gepaste wijze met zomerse warmte. Zo heet als vorige week is het niet vandaag, maar 25,3 graden in De Bilt is wel weer een nieuw dagrecord.

De nazomervlinders varen er wel bij. In het Bevrijde land staat de Blauwe knoop nog volop in bloei en tientallen witjes doen er zich tegoed aan hun favoriete nectar drankje. Ik tel ook twintig atalanta's op mijn land, maar die zijn niet allemaal van de blauwe knoop. Ze laven zich ook graag aan de rottende valappels die onder de boom naast de kas liggen te gisten. Dan worden ze een beetje aangeschoten en waggelen ze, pronkend met flapperende vleugels, van appel naar appel. Soms laat er eentje zich aaien. Maar dan moet ik wel uitkijken dat ik niet per ongeluk een wesp mee aai, want die zitten er bij honderden.

Eigenlijk is het een wat vulgaire omgeving voor zo'n deftige vlinder als de atalanta. Maar ja, openbare dronkenschap komt in de beste families voor.

Blog van 21 september 2020 op www.Schepping.org.

4. De Puintuin

De Puintuin rond de Lelievijver, na renovatie, gezien vanaf het huis (april 2019).

Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven, werd bij de aanleg van de Lelievijver in 1983 het vrijgekomen zand aan de west- en zuidzijde verwerkt in een wal van één tot twee meter hoogte. Aan de rand van de vijver heb ik daarna een smalle strook ingeplant met Japanse azalea's. Daarboven raakte deze wal al snel begroeid met vrij ruig grasland. Het leek me een geschikte plek voor de aanleg van een rotstuin, waardoor de contouren van de Lelievijver beter zouden uitkomen en een nieuw type habitat in Schepping zou ontstaan. Die rotstuin heeft vanaf 1990 stukje bij beetje vorm gekregen en is na een renovatie vanaf 2016 grondig van aanzien veranderd.

Sloopafval en zwerfkeien

De basis van de oorspronkelijke rotstuin werd gevormd door brokken puin en bouwafval. Dit materiaal was voor een deel afkomstig van verbouwingen aan mijn huis en sloopactiviteiten bij de burens. Zij stonden hun sloopafval graag aan mij af. Dat scheelde hen immers weer een kostbare container naar de vuilstort. Het meeste materiaal kwam ik echter tegen tijdens omzwervingen door Drenthe. In bosranden, greppels en wegbermen bleek heel wat grof puin illegaal te zijn gedumpt. Achter in mijn auto heb ik veel resten van betonvloeren en brokken van muren naar mijn land vervoerd. In feite fungeerde ik zo als onbezoldigd vuilnisman.

Met het aangevoerde puin kon ik een nieuw milieu creëren voor planten en dieren in de omgeving van mijn huis. Stapelmuurtjes van betonbrokken vormen een uitstekend substraat voor kenmerkende planten van muren en droge hellingen, zoals de bekende tuinarchitect Le Roy en andere natuurtuiniers al eerder hebben aangetoond. Zo ontstond bij de Lelievijver geleidelijk een geordende puinhoop: de Puintuin. Naast sloopafval zijn ook honderden zwerfkeien in de Puintuin verwerkt, eveneens afkomstig van bermen en overhoekjes waar boeren veel keien dumpen die zij bij ploegen of oogstwerkzaamheden tegenkomen op hun akkers.

De veren van mijn auto's en mijn rugspieren hebben veel te verduren gehad bij het aanslepen van sloopaafval en veldkeien voor de aanleg van de Puintuin (september 2018 (links); februari 2022 (rechts)).

De stenige tuin werd het domein van door mij geïntroduceerde rots- en muurplanten, zoals Wit vetkruid, Tripmadam, Muurleeuwenbek, Muurbloem, Rotsschildzaad, Voorjaarsganzerik, Bloedooievaarsbek en Kruijklokje. De warme helling had een grote aantrekkingskracht op de Argusvlinder totdat deze fraaie vlinder omstreeks 2005 plotseling uit Schepping verdween, net als uit een groot deel van Nederland. In het winterhalfjaar schuilen in de holletjes tussen de stenen Kleine watersalamanders en padden naast talloze insecten en slakken.

De Puintuin naast de Lelievijver vóór de renovatie in 2016 met links van het midden een oud aanrechtblad als bankje (juni 2000).

Rotsschildzaad (links, april 2011) en Kruipklokje (rechts, juni 2019) zijn twee uitheemse rotsplanten die in de Puintuin werden geplant en zich sterk uitbreidden.

Het aanzien van de Puintuin veranderde echter in de loop der jaren. De karakteristieke rots- en muurplanten werden steeds meer verdrongen door ruigtekruiden die in het aangrenzende bosje groeiden, zoals Hop, Grote brandnetel, Kweek en Zevenblad. Dat kon gebeuren doordat zich tussen de losliggende stenen afgevallen boombladeren ophoopten die, in combinatie met kalk uit de aangevoerde cement, een voedselrijke humuslaag vormden waarvan ruigtekruiden profiteren. Het kostte me veel moeite om ze onder de duim te houden, te meer omdat hun wortelstokken konden doorgroeien in de grond onder de stenen. Ik raakte ze dus nooit echt kwijt. Daardoor bleef er van het specifieke milieu voor rotsplanten weinig over. Onder de steeds weelderiger begroeiing waren de stenen na vijftien jaar vrijwel onzichtbaar geworden. Tijd voor een grote schoonmaak!

Renovatie van de oude Puintuin in volle gang, nu met cement tussen de stenen (maart 2017).

Een nieuwe aanpak met cement

De Zonnebank aan de zuidkant van de Lelievijver (mei 2019).

In 2016 ben ik begonnen met een grondige renovatie van de Puintuin. De belangrijkste verandering was dat ik de voegen tussen de stenen nu opvulde met metselspecie, waardoor humusophoping grotendeels wordt voorkomen en diep wortelende planten geen kans krijgen. Na verwerking van twaalf kubieke meter zand en meer dan honderd zakken cement was de operatie begin 2019 afgerond, met een staartje in 2022.

De renovatie was niet gebaseerd op een uitgewerkt plan of een plattegrond. Ik werkte intuïtief en liet mijn handen met het beschikbare materiaal het werk doen. De hoogteverschillen binnen de aarden wal waren vaak leidend en werden soms met behulp van een schep geaccentueerd of juist afgevlakt. Al doende kreeg de nieuwe Puintuin een geheel andere vorm met grotere hoogteverschillen en scherpere contouren. Doordat de oppervlakte van de Puintuin ruimschoots verdubbelde, moest er ook nieuw bouw materiaal worden aangevoerd. Dit leidde weer tot strooptochten, op zoek naar plekken met gedumpt bouwafval en overbodige zwerfkeien.

Zo groeide het nieuwe steenlandschap geleidelijk, te beginnen aan de zuidkant van de vijver. Daar verwerkte ik veldkeien in een lange, brede bank waar je 's middags lekker in de zon kunt liggen. De Zonnebank dus. Dit plateau werd met een richel van gemetselde veldkeien verbonden met het centrale deel van de Puintuin.

In overeenstemming met de vorm van de vijver maakt de wal van opgeworpen grond ter hoogte van de kas een haakse bocht naar het noorden. Van daar af werd de Puintuin voortgezet als een gemetselde muur van de platte brokken cement die al in de eerste rotstuinten waren verwerkt. De overgang in materiaal vroeg om een markering. Deze ontstond onder mijn troffel als een plumpe toren, bekroond met forse rotsblokken. Sommige wogen meer dan vijftig kilo. Tijdens het metselen

Metselend aan de Watertoren (mei 2017).

kreeg ik het wilde idee om uit de top een beekje te laten ontspringen dat het nog aan te leggen deel van de Puintuin met de klanken van stromend water zou kunnen verlevendigen.

Zo gedacht, zo gedaan. Op de top van deze Watertoren heb ik een klein bassin geconstrueerd. Dit bekken kan via een ondergrondse flexibele buis worden gevuld met water dat met een elektrische dompelpomp uit de Lelievijver wordt opgepompt. Ik kan het bassin op twee manieren laten overstromen. De kortste weg gaat via een luid klaterende, twee meter hoge waterval die vrijwel direct aansluit op de Lelievijver. Het water kan ook een langere weg afleggen via een beekje dat murmelend via stenen drempels een meter of tien door het vrijwel vlakke, schaduwrijke deel van de steentuin meandert tot het terugvloeit in de vijver.

De waterval aan de oostkant van de Watertoren (boven) en de oorsprong van het beekje door de Puintuin aan de westkant van de Watertoren kort na de aanleg (juli 2017).

Het keienpaadje tussen de steile oever van de Lelievijver met Japanse azalea's en de nieuw opgemetselde muur langs de Puintuin (mei 2022).

Door deze metselwoede ontstond aan de westzijde van de Lelievijver een veel groter hoogteverschil dan vroeger met de gestapelde stenen het geval was. Het pad langs de vijver wordt boven de zone met azalea's nu gemarkeerd door een loodrecht muurtje met grote brokken van gesloopte betonvloeren. Daarachter ligt een mengsel van onregelmatige steenbrokken en veldkeien op een zwak hellend vlak. In het midden staat een grote linde die daar al voor de aanleg van de Lelievijver was geplant. Om de wortels van deze boom voldoende zuurstof te verschaffen, zijn in een cirkel rondom de stamvoet kleine veldkeien niet gemetseld maar los gestort, als in een rivierbedding. Een bevredigende oplossing. De linde groeit nog steeds als kool.

Van Klaagmuur naar Galerij der Geliefden

De Galerij der Geliefden in de sneeuw (januari 2019).

Keienpaadjes

Als je een flink stuk land hebt, zoals ik, kun je niet elke dag romantisch voor je uit zitten staren. Er is altijd het nodige te doen. Vandaag is dat het onderhoud van de veldkeienpaden op het erf. Ik moet toegeven dat die bestrating hobbelig is en niet erg praktisch voor lieden die slecht ter been zijn. Maar ik heb nu eenmaal een zwak voor veldkeien en voor de ouderwetse keienweggetjes die nog hier en daar in Drentse boswachterijen te zien zijn.

Aanvankelijk legde ik de keitjes los in het zand, doch in de voegen vestigden al snel veel grassen en andere planten. Regelmatig wieden was noodzakelijk. Elke zomer bracht ik zo heel wat dagen op mijn knieën door met een voegenkrabber in de hand. Bovendien verzakten telkens delen door gegrave van mollen en woelmuizen. Met de groei van het padennetwerk in mijn tuin was dat niet vol te houden. Daarom heb ik een jaar of tien geleden alle paden overnieuw gelegd, maar nu in een bed van beton. Minder romantisch en aanvankelijk ook niet zo mooi. Na een jaar of twee waren de keien echter wat verweerd en vaak groen uitgeslagen. De cementvoegen werden bevolkt door allerlei mossen, zodat van de voegspecie bijna niets meer te zien was. Geen verzakkingen, weinig onderhoud. Ik ben dik tevreden.

In de loop van de jaren wordt de laag mos op de paadjes dikker en er hoopt zich steeds meer aarde op. Een nieuwe kans voor grassen en andere planten om zich te vestigen. Sommige wortels zijn zo sterk dat ze diep in het cement doordringen, bijvoorbeeld van paardenbloemen. Dat is het begin van het einde. Tijd voor een nieuwe grote schoonmaak.

Het is overigens een geruststellende gedachte dat de natuur uiteindelijk alle menselijke bouwsels koloniseert, zodat ze geleidelijk weer deel gaan uitmaken van de aarde. Toch wil ik mijn paadjes nog eventjes in stand houden. Vandaar mijn bezigheden vandaag. Helemaal schoon worden die paadje niet. En dat hoeft van mij ook niet. Dan blijven er genoeg mossen over om deze schoonmaakactie snel met een lieflijk groen manteltje te verhullen.

Blog van 15 februari 2020 op www.Schepping.org.

Een deel van de Galerij der Geliefden op de grens van de Puintuin en een bosje (februari 2019).

Na afloop van deze werkzaamheden in 2018 was de oppervlakte van de originele Puintuin geëvenaard. Ik had de smaak van het spelen met stenen echter zo te pakken dat ik verder ging met metselen. Bovendien had ik nog een flinke hoop puin liggen die verwerkt kon worden.

Het vlakke gedeelte met veldkeien rondom de linde grensde aan een bosje van Gewone vogelkers, Hazelaar en Hulst. De bomen wilde ik ongemoeid laten. Het leek me aardig om de overgang tussen de Puintuin en de bosrand te accentueren met een bescheiden muurtje van sloopafval. Dat muurtje groeide in de loop van maanden zomaar uit tot een onregelmatige, manshoge muur van allerlei soorten stenen vol gaten en nissen. Al doende werd de muur opgevulld met restanten van serviesgoed, overgebleven badkamertegeltjes en goedkope beeldjes die in huis eigenlijk in de weg stonden. Ook prullaria uit de kringloopwinkel in Beilen kwamen goed van pas om de muur te versieren.

Tijdens het bouwen van deze muur kwamen bij mij vaak spontaan herinneringen naar boven aan liefdesrelaties uit het verleden, misschien omdat het construeren van een spannende muur net zo iets is als het bouwen aan een relatie. Aanvankelijk voerden onprettige herinneringen en ergernissen de boventoon, waardoor ik tegen bezoekers ironisch sprak over 'mijn Klaagmuur'. Na verloop van tijd kregen positieve gedachten steeds meer de overhand, zodat de muur geleidelijk evolueerde van Klaagmuur tot Galerij der Geliefden. Het werd toen een sport om relikwieën en symbolen van vroegere geliefden op te zoeken en die in het metselwerk op te nemen. Zo is het een stenen boek vol liefdesverhalen geworden. Verhalen over de kei in de boomstronk, de gebarsten Boeddha, het pluizige beertje in een voorraadpot, de kiezelmandala, het hondenspeeltje, de kandelaar met de bringer van het licht, het half bewerkte stuk speksteen. Die relikwieën zijn op de volgende pagina afgebeeld.

Zomaar een muur metselen als therapie. Het zál je maar overkomen. Het is me overkomen. Bezoekers die dit verhaal te horen krijgen, moeten vaak gniffelen. De grootste hilariteit ontstaat, heel prozaïsch, als iemand in de Galerij een tandenborstel en een tube tandpasta in een misvormde baksteen ontdekt. Dan gaat gegniffel vaak over in geschater en daarna in gefluister dat kennelijk niet voor mijn oren is bestemd. Bij zo'n aandenken kan iedereen zijn eigen verhaal verzinnen.

Speelse elementen in de Galerij der Geliefden (2019, 2020).

De Toren van Babel

De Toren van Babel en de Galerij der Geliefden met daartussen de Knuffelbank (oktober 2018).

In de Galerij der Geliefden is een stenen bankje geïntegreerd, waar je – met of zonder geliefde – lekker in de ochtendzon kunt luisteren naar het murmelen van het beekje in de Puintuin: de Knuffelbank. De muur eindigt aan de oostkant daar waar de grond steil in de richting van de Lelievijver daalt. Ook die plek vroeg om een markant bouwsel. Spelenderwijs ontstond hier een ronde toren van een meter of vier hoog, opgetrokken uit betonpuin en stukken van bakstenen muren. Waterpas en meetlint zijn er niet aan te pas gekomen. Aanvankelijk noemde ik deze nieuwbouwruiïne de Toren van Babel, maar later werd dat de Toren van Babbel. Die naam past beter bij het gebabbel van de geliefden in de aangrenzende Galerij.

De Toren van Babel en de Galerij der Geliefden 's nachts met kerstverlichting (december 2018).

Ook de Toren van Babel heb ik van buiten versierd met overvloedig serviesgoed en andere ornamenten, waaronder versleten landbouwgereedschappen. Een opvallend element in de muur is een ingemetselde slijpsteen met zwengel. Die heb ik ooit gekregen van Tinus Gils, een hartelijke, hulpvaardige buurman die vaak assisteerde bij het hooien. De slijpsteen zat destijds in een houten bak die met water kon worden gevuld en hij heeft bij mij nog een tijdje dienst gedaan om tuingereedschap en messen te scherpen. Na het uitstrooien van de as van mijn ouders in Schepping hebben de gedenkplaten bij hun asurnen een plekje op de toren gekregen onder een gezellig beeldje van een oud echtpaar dat ik op een Koningsdagmarkt in Dokkum op de kop tikte.

Bovenop de toren prijkt een hardhouten beeld uit Afrika, afkomstig uit de kringloopwinkel, alwaar deze winkeldochter lange tijd bekend stond als 'de Boeman'. Ik ben blij dat hij hier een oogje in het zeil houdt. Aan roestige hooivorken en andere uitstekende punten heb ik een paar belletjes, bamboe windgongen en andere klingelklangels opgehangen, zodat de toren op winderige dagen uit zichzelf muziek maakt.

Detail van de Toren van Babel met gedenkplaten voor mijn ouders (januari 2020).

Tijdens het metselen van de Toren van Babel had ik een bijzondere ontmoeting: op de net aangebrachte specie streek een Grote weerschijnvlinder neer die leek neergedaald uit een sprookjesboek. Zijn vleugels schitterden violetblauw in het zonlicht. Het is bekend dat deze vlinder vochtige, mineraalrijke plekken bezoekt, zoals kalkrijke beekoevers en plekken waar dieren hebben geürineerd. Natte cement is ook een bron van mineralen. Het was de eerste keer dat ik deze zeldzame schoonheid in Nederland tegenkwam. Nog wel in mijn eigen tuin.

Al even onverwacht was een broedgeval van een paar Boomkruipers in een van de spleten in de muur van de toren. Gewoonlijk maken ze hun nest achter een los zittend stuk schors van een boomstam, maar dit was kennelijk een goed alternatief. Er zijn minstens twee jongen uitgevlogen.

Oud gereedschap als versiering van de Toren van Babbel (maart 2020).

De binnenkant van de toren heb ik opgevuld met fijn puin dat overbleef na het verwerken van de grotere brokken in de Puintuin. Het kon zo op een zinvolle manier weggewerkt worden. Door deze puinvulling hoop ik op den duur de vestiging van varens en andere muurplanten op de Toren van Babbel te bevorderen omdat de buitenmuur dan minder snel uitdroogt.

Aanvankelijk oogde al dat verse metselwerk in de Puintuin nogal steriel en ongenaakbaar, maar na een paar jaar ziet het er al enigszins doorleefd uit. Als eerste worden vochtige plekken gekoloniseerd door groene algen, mossen en korstmossen, bijvoorbeeld de noordzijde van de Galerij der Geliefden. Deze nietige plantjes worden door fabrikanten van bestrijdingsmiddelen op een hoop worden geveegd als 'groene aanslag'. En die aanslag moet dan aan muren en op terrassen uiteraard bestreden worden. Ik ben er juist blij mee. Ze brengen leven en kleur in dode materie. Het helpt natuurlijk ook dat ik op allerlei plekken muurplanten heb uitgeplant. Vooral Wit vetkruid, Muurbloem, Kruipklokje en Muurleeuwenbek doen het goed in de nieuwe Puintuin. Ook soorten als Wilde marjolein en Bermooievaarsbek hebben het hier naar hun zin. Opmerkelijk is het vrij talrijke optreden van de in Nederland uiterst zeldzame en ernstig bedreigde Stijve wolfsmelk. Deze plant is door mij niet bewust geplant, maar spontaan verschenen in de jaren tachtig. Vermoedelijk is zaad van deze wolfsmelk toevallig meegekomen met andere planten uit het buitenland. Hij houdt hier al meer dan dertig jaar stand.

Grote weerschijnvlinder doet zich tegoed aan verse cement in de Puintuin (links, juni 2017); Boomkruiper bij nestholte in de Toren van Babbel (mei 2020).

Borietjes en een krulstaart

Borietjes in de steentuin (maart 2019 links, december 2021 rechts).

Noordwaarts meandert de Puintuin verder over de top van de wal rond de Lelievijver. Achter de Toren van Babel liggen naast elkaar twee massieve hopen van los gestapelde bakstenen. Het zijn honderden stenen die overbleven na het opmetzelen van de Galerij en de Toren met grotere stukken puin. Ze zijn allebei bekroond met een flinke zwerfkei. De steenhopen schijnen gelijkenis te vertonen met 'bories', stenen herdershutten in het zuiden van Frankrijk van een wat groter formaat. Vandaar de naam 'borietjes'. Door passanten zijn ze ook al betiteld als 'tietjes van Moeder Aarde'. Het is prettig dat Moeder Aarde ze steeds meer toedekt met mossen en Muurleeuwenbek.

Een breed, vlak deel van de zandwal voorbij de Borietjes leek aantrekkelijk voor de aanleg van nog een terrasje. Op hete zomerdagen is het er goed toeven in de schaduw van twee hoge eiken, met uitzicht op de Lelievijver en de bloemenpracht in het Kalklandje. Zelf kom ik er veel te weinig toe om rustig op een terras te zitten en te genieten van de omgeving. Ik zie dan altijd wel iets in de tuin om te doen en voordat ik er erg in heb, sta ik weer te graven, snoeien of wieden.

De onderkanten van gesloopte cementvloeren leveren decoratief bouw materiaal voor rotstuinen, hier aaneen gemetseld met stukken grinttegels en een Drentse zwerfkei (mei 2021).

Het terras onder de eiken leek me in de herfst van 2019 aanvankelijk een goed eindpunt voor mijn uitdijende metselwerk, te meer omdat mijn hele voorraad bouwmaterialen was opgesoupeerd. Toch was de stenen tuin voor mijn gevoel nog niet helemaal af. Het einde was te abrupt. De wal met zand uit de Lelievijver liep nog een meter of acht door, met een flauwe bocht oostwaarts in de richting van de Hoge Zit. Eigenlijk hoorde die bocht ook deel uit te maken van de Puintuin.

Dus toch maar een nieuwe lading cement en zand besteld. Gelukkig vond ik alweer snel zwerfstenen en zwerfpuin langs de Drentse dreven, zodat ik gewoon kon doorgaan met mijn metselwerk. Speciaal bij dit onderdeel viel me op hoe decoratief de onderkant van cementen vloeren vaak zijn. Ze zijn indertijd meestal op een laag van ongeordend puin gestort en dat vormt verrassende patronen. Eigenlijk zouden tuincentra en bouwmarkten veel geld kunnen vragen voor zulke fraaie bouwmaterialen. Voor zo ver ik weet, hebben ze dit gat in de markt nog niet ontdekt. Voor ordinaire Drentse veldkeien vragen ze trouwens wel forse bedragen.

De Puintuin eindigt nu vanaf het terras onder de eiken met een sierlijke krulstaart van ruig gesteente die de Lelievijver liefdevol omarmt.

De krul van rotsblokken aan de noordkant van de Puintuin met daarachter Stalkaars en Grote teunisbloem in bloei (juli 2020).

De poort die naar de Kiva leidt

Ik dacht in het voorjaar van 2020 dus dat ik uitgemetseld was na de stenen krul achter de Lelievijver. Ik had er na vier metselvolle jaren ook eigenlijk genoeg van. Maar in dat 'eigenlijk' klinkt wat twijfel door. Er was toch nog één los eindje: het pad vanaf het Vaderland naar de Puintuin begon middenin een bosje als tegelpad tussen opgemetselde muurtjes van cementbrokken. Dat was geen uitnodigende entree. Zou het niet mooier zijn als ik dit pad een meter of tien zou doortrekken naar de rand van het hooiland van het Vaderland?

Het was een dwaas idee zonder enige urgentie. Had ik onderhand niet genoeg met loodzware keien en cementkuipen gesjouwd? Ik had ook nergens meer steenbrokken of veldkeien rondslingeren. Praktische bezwaren genoeg, maar toch liet het idee me niet los. Vooral toen de gedachte in me opkwam om de ingang van het pad te markeren met een poortje van veldkeien.

Het pad van de Galerij der Geliefden naar het Vaderland eindigt abrupt in een bosje (januari 2020).

Twee jaar later zag ik bij een oprit in Lieveing een bordje 'Stoeptegels. Gratis af te halen'. Dat was slechts een kilometer van mijn huis. Het bleek om een grote partij te gaan van honderden tegels plus een stel flinke veldkeien, ideaal om de gedroomde verbinding tussen het Vaderland en de Muur der Geliefden te verwezenlijken. Dit buitenkansje kon ik niet voorbij laten gaan.

Aanvankelijk stond mij een simpel doortrekken van het bestaande rechte pad voor ogen, maar nu het zover was, ontstond een ander plan. Ik droomde al een tijdje van een besloten plek waar een groepje mensen bijeen kon zitten rond een houtvuur. Het bosje tussen het Vaderland en de Puintuin was voor dat doel heel geschikt, te meer omdat er door een paar omgewaaide bomen vanzelf al een open plek was ontstaan. Daar kon het ommuurde pad vanaf de Galerij der Geliefden zich verbreden tot een rond, betegeld bospleintje. Als ik de muur door zou trekken, kon die als zitbank worden gebruikt. In het middelpunt van de cirkel was plaats voor een vuurkorf.

De eerste vorderingen bij het metselen aan de Kiva (januari 2022).

Voor het metselen van de boog van het poortje was een houten mal onontbeerlijk (maart 2022).

Het metselen van een poortje aan het begin van het pad op het Vaderland werd voor mij een volgende uitdaging. Want hoe metsel je de boog? Het bleek daarvoor noodzakelijk om een houten mal te maken waarop de cement kon uitharden. Naderhand kon de mal weer verwijderd worden. Dat was een spannend moment, maar de poort staat nog steeds fier overeind.

Zo ontstond hier een intieme plek met een bijzondere, verstillde sfeer. De verdiepte cirkel onder de bomen deed me denken aan een Kiva, oorspronkelijk een ondergrondse, ronde, sacrale ruimte van de Hopi indianen. In 2019 heb ik een internationale samenkomst van wijzen en stamoudsten in Papenvoort meegemaakt. De ceremonieën werden allemaal uitgevoerd in een ondiepe, ronde zandkuil met een vuur in het midden, die ook de Kiva werd genoemd.

De Kiva kwam begin 2022 gereed. In het midden een vuurkorf van metaal (april 2022).

De poort naar de Kiva, gezien vanaf het Vaderland (mei 2022, boven); optreden van het duo Loriën in de Kiva op een zoele zomernacht (augustus 2022, onder; foto Kees Jager).

Sjamanen en stamoudsten in een kiva in Drenthe

Gisterenavond ben ik terug gekeerd van de Kiva bijeenkomst na drie overnachtingen in mijn koepeltentje onder een oude eik op de natuurcamping Maria-Hoeve. Het anders zo rustige bos werd vier dagen in beslag genomen door zo'n 500 kampeerders in tenten en busjes, de meesten uit Nederland, maar ook uit Duitsland, Engeland, Frankrijk en Spanje. Het spirituele centrum van deze happening werd gevormd door de kiva, oorspronkelijk een ondergrondse, ronde, sacrale ruimte van de Hopi indianen. Hier had de kiva de vorm aangenomen van een ronde zandkuil met een doorsnede van zo'n 20 meter, omgeven door oud beukenbos. Een waardige ceremoniële plek. De kuil was omgeven door lage aarden wallen, waarop toeschouwers konden plaatsnemen.

Doel van deze jaarlijkse kiva bijeenkomsten is het bevorderen van harmonie tussen mens en natuur en tussen mensen onderling, ofwel: aandacht voor Moeder Aarde en voor elkaar. De voorgangers in gebed, rituelen, dans en gezang zijn daarbij stamoudsten, sjamanen en wijzen. Zij kunnen putten uit rijke tradities en staan in het algemeen dichter bij de natuur dan wij, bewoners van aangeharkt en verstedelijkt West-Europa. In Mariahoeve waren alle continenten en alle huidskleuren vertegenwoordigd. Van Maori uit Nieuw-Zeeland en Aboriginals uit Australië tot bewoners van de Mongoolse steppen, Soefi dansers uit Turkije, indianen uit Brazilië en Mexico, een Hopi uit Arizona, diepzwarte mannen uit Nigeria, papoea's uit het voormalige Nieuw-Guinea en sjamanen uit Noorwegen, Lapland en Oostenrijk.

De sfeer onder de bezoekers was open, ontspannen en hulpvaardig. 's Avonds werd er muziek gemaakt en gedanst rond de kampvuren. Het was mooi om een paar dagen de saamhorigheid van een zo diverse groep mensen te ervaren, alsof we allemaal tot dezelfde stam behoren, stamverwanten zijn. En dat is eigenlijk ook zo, maar in de waan van alledag zijn we dat ook zo weer vergeten....

Blog van 19 augustus 2019 op www.Schepping.org.

5. Verbeelding

De tuin achter het huis met op de voorgrond de Hemelwijzer, op de achtergrond links de Puintuin met de Toren van Babel en helemaal rechts in de verte Androgientje (februari 2020).

In het vorige hoofdstuk beschreef ik hoe de Puintuin geleidelijk vorm heeft gekregen met behulp van veldkeien en puinresten die ik uit de wijde omgeving hierheen heb gebracht. Tijdens dat proces heb ik mijn fantasie en intuïtie gevolgd. Ofwel: het is de materiële verbeelding van mijn innerlijke verbeelding. Dat is ook het geval met allerlei kleinere voorwerpen van natuurlijke materialen die een speciale plaats op het erf hebben gekregen. In dit hoofdstuk laat ik de meest opvallende objecten de revue passeren, waarbij ik aangeef hoe ze tot stand zijn gekomen en wat ze voor me betekenen. Ze zijn gerangschikt naar het materiaal waaruit ze bestaan: diverse steensoorten, keramiek, cement, leem en hout.

Voor mij bestaat er geen wezenlijk verschil tussen de totstandkoming van het landschap in Schepping en van deze kleinere creaties. Beide activiteiten worden tegenwoordig wel als 'Land Art' aangeduid. Het is voor mij echter volstrekt onduidelijk waar Land Art ophoudt en het cultuurlandschap begint. Is niet heel Nederland in wezen een vorm van Land Art?

Tijdens het verplaatsen van natuurlijke voorwerpen naar en binnen Schepping is me steeds duidelijker geworden hoezeer wij, mensen, afhankelijk zijn van natuurlijke materialen. Op de keper beschouwd, scheppen wij helemaal niets zelf. We maken uitsluitend gebruik van wat de natuur ons te bieden heeft en kunnen dat hooguit aanpassen aan onze behoeftes, of het nu om dieren en planten gaat of om levenloze materie. Dat besef alleen al stemt me dankbaar jegens de natuur, de kosmos, de Aarde. Ook een auto komt uiteindelijk voort uit de grond onder onze voeten.

Moeder Aarde is geen zweverige kreet maar realiteit. Ze schenkt ons alles wat we nodig hebben.

Dode schoonheid

Slenterend over het Vaderland zie ik ergens een grof, strokleurig restant liggen van een dode plant, afstekend tegen het groene mos. In een vlaag van netheid raap ik het op om het later in de groencontainer te deponeren. Pas dan valt me op dat ik iets bijzonders in handen heb. Het is de top van een Doornappel met drie zaaddozen. Hij moet afkomstig zijn van de plant die vorig jaar op een hoop compostierend materiaal aan de bosrand groeide, want dat was het enige exemplaar hier.

Bovendien blijkt bij nader inzien dat ik een sieraad vasthoud. Door bacteriën en schimmels, weer en wind zijn de zaaddozen gebleekt en verweerd tot een fijn kantwerk met daaraan nog steeds de forse stekels die de plant zijn naam bezorgen. Prachtig!

Voor kunst hoef je nooit ver van huis.

Blog van 20 maart 2020 op www.Schepping.org.

Drentse veldkeien

Gedumpte veldkeien in Boswachterij Schoonloo met op elkaar gestapelde keien ('steenmannetjes'), vervaardigd door voorbijgangers (maart 2020).

Om de een of andere duistere reden ben ik dol op veldkeien in alle vormen, maten en kleuren. Dat komt in Schepping tot uiting in de vele keienpaden, diverse rotstuintjes, met keien versierde beddingen van beekjes, steencirkels en als apotheose de uitgestrekte Puintuin (zie hoofdstuk 4).

Tijdens mijn expedities om bouw materiaal te verzamelen voor de tuinen en straatjes in Schepping zijn in de loop van jaren duizenden veldkeien door mijn handen gegaan. Sommige vielen me op door een bijzondere vorm, mooie kleur of een bepaalde uitstraling. Die legde ik soms opzij totdat duidelijk werd wat hun bestemming was. Het kon jaren duren, voordat zo'n steen ergens op het land een plaats kreeg.

Vrouw Holthe

In een bosje aan de rand van een akker bij Wijster ontdekte ik in 1988 een hoop uitgeploegde veldkeien. De stenen lagen er al lang gezien de bramen en brandnetels die er weelderig doorheen groeiden. Een grote, ronde kei trok mijn speciale aandacht doordat daarin een wigvormig stuk ontbrak. De ontstane vorm deed me denken aan de bevallige heupartij van een Rubensiaanse vrouw met een geprononceerde venusheuvel. Een paar maanden later vond ik een bijpassende romp die er met enige moeite bovenop paste. Zo ontstond in de voortuin mijn eerste keienbeeld. Geïnspireerd door de beroemde sprookjesfiguur Vrouw Holle werd ze Vrouw Holthe genoemd.

Vrouw Holthe was nogal wankelmoedig. Een windvlaag was al in staat om de romp van de heupen te scheiden. Daarom zijn haar lichaamsdelen na een jaar met een beetje cement duurzaam aan elkaar verbonden. Later heb ik er een hoofd aan toegevoegd in de vorm van een hersenkoraal dat ik op een strand in Mexico gevonden had. Als geëmancipeerde dame moest Vrouw Holthe wel over een goed stel hersenen beschikken. Toch blijft ze wel een losbol.

Vrouw Holthe (mei 2022, links) en Gerrit de Tuinbaas (mei 2014, rechts).

Gerrit de Tuinbaas

Pas vijftien jaar later, in 2003, kreeg vrouw Holthe wat aanspraak toen Gerrit de Tuinbaas bij de ingang van de tuin post vatte. Aanleiding was deze keer de vondst van een bolle veldkei met een opvallend uitsteeksel dat veel op een forse neus leek. Naast die neus zat zelfs iets als een oog. Het leek me een mooi uitgangspunt voor een sneeuwpop van steen. Het viel nog niet mee om keien te vinden die als lijf de kop konden schragen. Ik had er letterlijk een zwaar hoofd in. Uiteindelijk lukte het om vier grote blokken te vinden die op elkaar gestapeld in evenwicht bleven, zelfs zonder dat daar cement aan te pas hoefde te komen. Sindsdien houdt Gerrit achter het beukenpoortje evenwichtig de wacht langs het pad naar de voordeur.

Het grote hunebed op de Havelterberg (augustus 2014).

Hunewieg in het mos

Na de verbouwing van de varkensstal tot groepsruimte in 1993 werd de binnenplaats tussen dit gebouw en het stookhok getransformeerd in een mostuin, geïnspireerd op Japanse zentuinen. Inmiddels heeft deze besloten, schaduwrijke plek het karakter van een bostuin gekregen. Een bezoek aan de indrukwekkende hunebedden op de Havelterberg bracht me op het idee om op dit centrale punt op het erf van Schepping een miniatuur hunebed op te richten als eerbetoon aan het oude, magische Drenthe. Gezien de geringe afmetingen in verhouding tot authentieke Drentse hunebedden spreek ik bescheiden over een Hunewieg.

Nogal wat bezoekers aan Schepping informeren nieuwsgierig wie er onder de Hunewieg zoal begraven liggen. Ik weet van niets...

De Hunewieg in het bostuintje naast het Biologisch Station (mei 2016).

De Hemelwijzer

Van de meeste Drentse veldkeien zijn gedurende hun gletsjerreis uit het hoge noorden de scherpe kantjes wel afgesleten, maar symmetrisch afgeronde exemplaren zijn schaars. In 2012 en 2013 ondernam ik veel expedities om zwerfstenen te verzamelen voor het leggen van keienstraatjes rond het huis. Ze moesten de houtsnipperpaden gaan vervangen omdat houtsnippers niet meer door de gemeente geleverd werden. Bij het uitladen van de buit legde ik iedere keer mooi afgeronde stenen apart, in afwachting van een speciale bestemming. Die werd helder in een dagdroom: een pilaar van rolstenen als symbolische verbinding tussen Aarde en Kosmos; een Hemelwijzer. Een Hemelwijzer om me te herinneringen aan mijn afkomst en bestemming: het eeuwige, alomvattende Mysterie waaruit alles voortkomt en waarin alles verdwijnt.

In 2013 deed ik een poging om een stel uitverkoren stenen los op elkaar te stapelen op de lage aarden wal aan de zuidkant van de Lelievijver. Door hun ronde vorm was die werkwijze gedoemd om te mislukken. Zelfs met gebruik van metselspecie was het een lastige klus om de gedroomde zuil te verwezenlijken, maar met vallen en opstaan is het gelukt. De Hemelwijzer bestaat uit zeven edelkeien en is anderhalve meter hoog. Hij staat in de tuin achter het huis precies op een plek waar hij 's avonds vaak beschenen wordt door de laatste zonnestrallen, zodat hij dan fel oplicht tegen een donkere achtergrond. Puur toeval. Ik had het niet mooier kunnen bedenken.

De Hemelwijzer met op de achtergrond de Lelievijver en de oude rotstuin (mei 2015).

Na de renovatie van de Puintuin in 2016 staat de Hemelwijzer aan de rand van de Zonnebank (zie hoofdstuk 5). Andere Drentse rolstenen hebben een plekje gekregen op de rugleuning van die stenen bank.

De Hemelwijzer bij avondlicht op de rand van de Zonnebank in de nieuwe Puintuin (april 2016).

De Biechtstoel

De steile oever aan de westkant van het Kristalmeer is een fijne plek om uit te kijken over het water en de rest van het Bevrijde Land. Het is bovendien vlakbij de bron van het beekje, zodat er de muziek van kabbelend water te horen is. Het is verleidelijk om er een bank neer te zetten, maar dat vind ik jammer omdat dit op zo'n prominente plek afbreuk doet aan de beleving van het landschap. Het duurde bijna dertig jaar, tot 2019, voordat ik een goede oplossing had gevonden: twee krukjes van grote, afgeplatte Drentse zwerfkeien met daartussenin een tafel met een natuurstenen blad. Zulke basale tuinmeubels harmoniëren naar mijn smaak wel met de omgeving.

Het tafelblad is een groot stuk platte, grijze kalksteen dat ik in 2012 aantrof langs de kust van Gotland. Ik kon destijds de verleiding niet weerstaan om het in de auto te laden en mee te nemen naar Holland. Samen met mijn vriendin en alle kampeerspullen was dat een hele opgave, te meer daar het gevaarte ruim honderd kilo woog. Sindsdien maakte de rotsplaat deel uit van de Puintuin, maar daar kon hij wel gemist worden.

Kort nadat ik het stenige zitje op de steile oever had geïnstalleerd, kwam buurvrouw Marga langs om een praatje te maken. Ik liet haar mijn nieuwe tuinmeubilair zien. Ze nam resoluut plaats op de stenen kruk, ging statig rechtop zitten, en wenkte gebiedend dat ik aan de andere kant van de stenen tafel plaats moest nemen. Marga, evenals ik van katholieke afkomst, keek me recht in de ogen en sprak: 'Zo Eef, biecht maar een op!' We kregen allebei de slappe lach.

Zo werd de naam 'Biechtstoel' geboren. De plek daagt nog altijd uit tot een openhartig en diepgaand gesprek, maar noodt net zo goed tot stil genieten.

De Biechtstoel op de steile oever boven het Kristalmeer (april 2019). Buurvrouw Marga neemt me de biecht af (mei 2023, rechts).

Silvia de woudgodin

Silvia is een forse vrouwentorso die zetelt aan het noordelijke uiteinde van de Puintuin. In de Romeinse mythologie is Silvia een natuurgodin, verbonden aan bossen en bomen. Ze schonk aan oorlogsgod Mars de tweeling Romulus en Remus, de latere stichters van de stad Rome. Aanleiding voor dit beeld was de gelijktijdige vondst bij Sleen van twee sterk op elkaar gelijkende stenen die allebei de vorm bezaten van welgevormde vrouwenborsten. Een bijpassende buik en romp waren al voorhanden. Tussen twee stoere eiken waakt ze sinds 2019 over de bomen in Schepping.

Silvia, de godin van het woud (april 2017).

De Steenscholver

Dunne, platte veldkeien zijn in Drenthe schaars. De meeste stenen kwamen afgerond onder de gletsjermolen vandaan. Bij Buinen vond ik in 2014 op één dag aan de rand van een akker twee mooie, platte keien, bijna even groot en ongeveer gelijk van vorm. Jaren lang lagen ze in een bosje bij mijn voorraadje 'bijzondere keien', wachtend op een passende bestemming. Het duurde tot 2022 voor ik een steen vond die erbij hoorde. Gedrieën werden ze een vogel, met gespreide vleugels zittend op de stapelmuur langs het pad naar de Galerij der Geliefden. Zo'n beetje als een aalscholver die zijn vleugels droogt na een duik in het water.

Een Steenscholver dus.

De Steenscholver (mei 2023).

Kaap de Ronde Hoop

Tijdens de inrichting van het Bevrijde Land in 1991 werd in de zuidwesthoek van de Azuren Zomp op mijn verzoek een ronde hoop lemig zand door de graafmachines gespaard. Deze bult grond is grotendeels omgeven door water en door een smalle, lage richel verbonden met de zuidoever van de Azuren Zomp. Het is feitelijk een schiereilandje: Kaap de Ronde Hoop.

De kaap heeft een afgeplatte top en lijkt daardoor in vorm op de ernaast gelegen leembult Tao, maar hij is veel kleiner. Tao heeft op zijn top een steencirkel met een linde in het centrum. Ook Kaap de Ronde Hoop vroeg om een accent. In de lente van 2023 is de top van het schiereilandje bekroond met een compacte, ronde bult van gestapelde veldkeien. Kaap de Ronde Hoop springt nu plotseling in het oog en de ervaring van diepte in het Bevrijde Land is ermee versterkt.

Al een week na het stapelen van de steenhoop koos een paartje Witte kwikstaarten een holte tussen de keien uit als nestplaats.

Kaap de Ronde Hoop met keienbult aan de zuidkant van de Azuren Zomp (april 2023, boven en links onder); Witte kwikstaart zingend bij zijn nest tussen de keien (april 2023, rechts onder).

Vuursteen

Tussen de Drentse zwerfstenen vallen vuurstenen onmiddellijk op door hun gladde, glanzende oppervlakte en hun grillige vorm, vaak met allerlei uitsteeksels en scherpe kanten. Ook deze keien zijn tijdens de voorlaatste IJstijd door gletsjers uit noordelijke streken naar Drenthe getransporteerd. Van oorsprong vormen ze dunne banden in dikke kalksteenafzettingen. De zachte kalksteen werd door de kracht van de gletsjers vergruisd maar de harde vuurstenen werden hooguit verbrokken doch niet vermalen. Het staat nog niet vast hoe en onder welke omstandigheden vuursteen ontstaat. Dat is nog een punt van discussie.

Tijdens mijn zoektochten naar keien in Drenthe kwam ik regelmatig fraai gevormde vuurstenen tegen. Die nam ik vaak mee naar huis, al waren ze wegens hun doorgaans kleine formaat en grillige vorm meestal ongeschikt voor gebruik in paden en ander metselwerk. Ik heb ze vooral gebruikt ter decoratie van de Puintuin en van de Zentuin aan de oostkant van het huis.

Drentse vuurstenen in de Puintuin (mei 2023).

Twee grote vuurstenen hebben een opvallende plek gekregen in de tuin. Een grillig gevormde vuursteen vol steenpuisten staat in de tuin achter het Biologisch Station op een muurtje van veldkeien tegenover de waterput. Deze kei is niet afkomstig uit Drenthe, maar uit Zuid-Limburg. Daar komen vuurstenen in hun oorspronkelijke omgeving voor, als opvallend donkere, horizontale banden in de lichte kalksteen. Ik vond dit pracht exemplaar in 2003 langs een pad in de buurt van een mergelgroeve. Met een hoogte van ruim een halve meter is hij veel groter dan alle vuurstenen die ik in Drenthe tegen ben gekomen. Dat komt stellig doordat er in Limburg geen alles vermalende gletsjers zijn geweest. Een andere vuursteen, gevonden op de Hondsrug, neemt een centrale plek in binnen de steenmannetjes van Yab Yum. Daarover straks meer.

Vuursteengedrocht uit Zuid-Limburg in de Achtertuin (mei 2023, links) en vuursteen van de Hondsrug in Yab Yum bij de Zonnebank (juni 2022, rechts).

Keien van verre kusten

Keien aan de Oostzeekust van Öland (oktober 2017).

Een lange wandeling langs een verlaten kust is voor mij een van de grootste genoegens van een vakantie in het buitenland. Een kust waar alleen de klanken van de golven en de wind te horen zijn, vermengd met het gejoel van zeemeeuwen. Stille stranden met zand in zwart, geel en oogverblindend wit; rotskusten met loodrechte kliffen; keienstranden met stenen in alle soorten en maten. Ik houd van de glad geslepen rolstenen langs de Oostzee op Öland, hompen zwarte basalt langs de Atlantische kust van Wales, puzzelstukjes van grijze kalksteen op Gotland, grillige lavabrokken op Lanzarote. Stuk voor stuk beeldhouwwerkjes, eeuwen bewerkt door Moeder Natuur zelf. Af en toe verleidelijk genoeg om mee te nemen als souvenir, als herinnering aan de verre kusten waar ik rondzwierf. Dan krijgen ze een plekje in Schepping.

De offersteen van Aphrodite

In 1997 vierde ik een vroege lentevakantie op Cyprus, een eiland met veel ruïnes en andere relictten uit de Griekse en Romeinse tijd. Op Cyprus stond eertijds de verering van Aphrodite centraal, de Griekse godin van de liefde. Tot op zekere hoogte is dat nog steeds het geval, want overal op het eiland werd ik aan deze traditie herinnerd. Zo volgde ik het spoor van de godin via het Aphroditepad over het groene schiereiland Akamas en bezocht ik het bad van Aphrodite, een pittoresk meertje met kristalhelder water, gevoed door een bron tussen de rotsen.

Nabij Kouklia aan de zuidkust staan de duizenden jaren oude ruïnes van een tempel die aan de godin was gewijd. Het was een heilige plek voor zowel de Grieken als de Romeinen. In het aanpalende museum met opgravingen uit dit heiligdom staat een twee meter hoge, glimmend zwarte cultsteen die het middelpunt vormde van de Aphrodite verering. Toen ik bij het rotsblok in de buurt kwam, brak het koud zweet me uit en kreeg ik zware hoofdpijn. Deze symptomen verdwenen direct toen ik de buitenlucht opzocht. Ik ben niet bijgelovig van aard, maar kreeg toch sterk de indruk dat mijn ongemakken iets te maken hadden met vroegere gebeurtenissen rond deze steen.

De volgende dag bezocht ik de kust bij Paphos waar volgens de overlevering Aphrodite zou zijn geboren uit het schuim van de zee bij Petra tou Romiou, een groot rotsblok ver van het strand. Het is een wonderschone, magische plek. De sfeer is er vredig en ontspannen.

De cultsteen van Aphrodite in het museum bij Kouklia op Cyprus (januari 1997) en het Aphrodite tempeltje in Schepping met een zwarte steen van het strand bij Paphos (oktober 2019).

Op het strand bij Petra tou Romiou vond ik een door de branding gepolijste, zwarte kei die leek op een miniatuur uitvoering van dat roemruchte rotsblok. Voor mij stond deze steen symbool voor de essentie van Aphrodite, de diepe Liefde die het hele universum doordringt. Het was me meteen duidelijk: die kei moet mee in mijn koffer. Hij kreeg een ereplaats op het erf van Schepping. Achter het huis heb ik van Drentse veldkeien een koepelvormig kapelletje gemetseld waarin de liefdessteen van Aphrodite onderdak heeft gekregen. Op de top ervan liggen schelpen van het strand in Mexico, symbolen van vrouwelijkheid. Het kapelletje wordt beschaduwed door een linde, naar Limburgs voorbeeld. Daar staan de meeste Mariakapelletjes aan de voet van een linde.

Het Rotshondje uit de Burren

Tijdens een vakantie in Ierland maakte ik een wandeltocht door de Burren, een woest en ledig kalksteenplateau aan de westkust van het eiland. Grote stukken zijn er vrijwel kaal, andere delen zien eruit als bloemenrijke rotstuinen. Het gelaagde, grijze gesteente verweert er in grillige brokken, waarin met enige fantasie allerlei dieren te herkennen zijn. Een rotshondje ging met me mee terug naar Holthe en kreeg een ereplekje in de Puintuin.

Het Rotshondje uit de Burren (mei 2016).

De Zeepaddenstoel

De Zeepaddenstoel uit Öland voor het Biologisch Station (mei 2023).

In 1998 kampeerde ik een paar weken op het Zweedse eiland Öland. Sommige stukken van de westkust zijn daar geplaveid met platte stukken steen die de branding uit de kalkrotsen heeft losgewerkt. Op een strandwandeling viel mijn oog op een fraai getekend rotsblok met het silhouet van een paddenstoel. Gezien mijn passie voor paddenstoelen moest dat wel mee naar huis. Het was een hele sjouw om dit rotsblok naar een plek te krijgen waar ik het met de auto kon ophalen. Achteraf bleek dat het bakbeest 33 kilo woog. De Zeepaddenstoel prijkt nu bij de ingang van mijn werkruimte, het Biologisch Station.

Puzzelstenen

Strand op Gotland vol puzzelstenen (juni 2012).

Op Gotland zijn kilometers kust geplaveid met fragmenten van de kalksteen waaruit het eiland is opgebouwd. Door de golven zijn ze in grillige vormen geboetseerd en de scherpe kantjes eraf geslepen. Het keienstrand lijkt op een reusachtige legpuzzel. Tijdens een vakantie in 2012 heb ik een lading puzzelstenen mee naar huis genomen en ze liggen nu uitgespreid op een lage kast in de voorkamer. Daar herinneren ze me niet alleen aan de wilde kust van Gotland, maar ook aan de scheppende kracht van de natuur die eeuwig bezig is met vormen, vervormen, hervormen en ontvormen totdat iets is overgegaan in niets.

Dat geldt niet alleen voor stenen, maar ook voor jou en mij.

Een puzzel van strandstenen uit Gotland op een kast in de voorkamer (mei 2023).

Yab Yum

Tijdens het verzamelen van puzzelstenen aan de kust van Gotland trof ik er ook eentje aan die me deed denken aan een mannelijk geslacht in tamelijk opgewonden staat. Zulke phallussymbolen bleken op het keienstrand niet al te zeldzaam te zijn. Het werd een sport om zoveel mogelijk van zulke stenen te verzamelen. Ik kon er een stuk of vijftien oprapen, in allerlei maten en vormen, zoals dat piemels betaamt.

Thuis gekomen plaatste ik de piemelstenen in een cirkel op een plateautje bij de Zonnebank. Ik had nog ergens een grote vuursteen liggen met bevallige rondingen die als vrouwelijk symbool kon dienen. Deze Malle Babbe neemt de centrale plek in binnen de cirkel van opgewonden standjes. De hele verzameling hitsige keien noem ik Yab Yum, naar de eertijds roemruchte seksclub in Amsterdam. Achteraf realiseer ik me dat ik onbewust een vruchtbaarheidsaltaar had opgericht, zoals in veel culturen gebruikelijk is.

Ach, anderen menen dat het een verzameling stenen beestjes is. Het is maar wat je erin ziet.

Yab Yum: Malle Babbe te midden van piemelstenen uit Öland (augustus 2016).

Zandsteen en beton

De Tecklenburger kat

Niet alle versteende verbeeldingen in Schepping zijn rechtstreeks uit de natuur afkomstig. Onder een uitstekende punt van het dak van het Biologisch Station staat een aristocratische, tevens anorectische, kat van Gildehauser zandsteen. Dat beeld heb ik in 2008 in het schilderachtige stadje Tecklenburg gekocht. Ik vond het karakter van een kat treffend in beeld gebracht.

Gildehauser zandsteen werd al in de Middeleeuwen gewonnen in steengroeves nabij Bentheim, vlak over de grens met Twente. Er is bij Gildehaus nog steeds een groeve waar steenhouders actief zijn. Door de lichte kleur en fijnkorrelige structuur is dit gesteente heel geschikt voor het maken van beeldhouwwerken en grafmonumenten.

De Betondenker

Een andere vreemde eend in de bijt is het betonnen beeldje dat aan het begin van een schelpenpad door het Stinsenbosje staat. Ik heb het in 2021 op de kop getikt tijdens een braderie in Beilen, waar twee bejaarde mannen op versleten vloerkleden de inboedel van hun schuur hadden uitgesteld. Waaronder dus deze Jantje Beton. Ik ben niet erg gecharmeerd van beton als materiaal voor beeldhouwwerken maar ik vond dit beeld symbolisch voor de huidige toestand van veel mensen in het Westen: geïdentificeerd met een groot denkhoofd, gelaatstrekken zonder levensvreugde, een onderontwikkeld lijf en – eigen aan beton – vervreemd van de natuur.

Toch trekt de natuur uiteindelijk aan het langste eind. In Schepping begon de Betondenker al na een jaar groen uit te slaan.

De Tecklenburger kat bij het Biologisch Station (mei 2023, links) en de Betondenker in de Stinsentuin (mei 2023, rechts).

Tegeltjes en scherven

Afgedankt serviesgoed op de Toren van Babel (januari 2020).

In Schepping moet je voor kleurrijke tegeltjes en stoffelijke overblijfselen van serviesgoed op de eerste plaats bij de Galerie der Geliefden zijn, waar ze in ruime mate op de muren zijn geplakt. Dat is al beschreven in hoofdstuk 4. Op twee andere plekken is ook gebruik gemaakt van deze materialen, in beide gevallen met het doel om informatie over te brengen.

Een tegeltableau voor de fruitboomcirkel

Tegelmozaïek aan de rand van het Vaderland met de fruitboomcirkel (juni 2014).

Na de inrichting van het Vaderland in 1998 werden op de kale grond van het toekomstige hooiland 24 fruitbomen geplant in een wijde cirkel. De meeste bomen zijn uitgekozen en geschonken door vrienden en kennissen om het Vaderland daarmee in te wijden. Aanvankelijk bestond de bomenkring uit een verzameling van tien appels, zes pruimen, vier peren, twee kersen, een moerbeï en een kweepeer. Het merendeel behoorde tot oude fruitrassen. Door uitval van bomen is er sindsdien wel een en ander in de cirkel veranderd. Hierover wordt meer vermeld in Hoofdstuk 8.

Het leek mij mooi om de plaats van alle bomen met hun naam ter plekke op de een of andere manier aan te geven. Mijn zus Anneleen had zich in die tijd bekwaamd in het beschilderen van tegeltjes en op mijn verzoek heeft ze voor iedere boom een tegel vervaardigd waarop de vrucht werd afgebeeld. Ik maakte in de tussentijd een stevige sokkel, uiteraard van mijn geliefde Drentse veldkeien, met bovenaan een betonnen tableau waarop de tegels kon worden bevestigd.

In 2001 werden alle tegels door Anneleen zorgvuldig vastgelijmd op de betonnen ondergrond. De klus leek geklaard, maar na één winter waren veel tegeltjes al gebarsten en na nog een jaar schilferden er grote stukken van de glazuurlaag af. Anneleen had zich niet gerealiseerd dat voor tegelwerk buiten speciale, vorstbestendige tegels noodzakelijk zijn. Geen probleem, ze deed het hele werk in 2006 overnieuw, nu met de juiste tegeltjes. Dat tableau heeft al heel wat winters doorstaan en staat er nog steeds prachtig bij.

Tegeltableaus van de fruitbomen in de boomcirkel op het Vaderland, vervaardigd door Anneleen Arnolds: rechts de eerste versie die kapot vroom (april 2002), links de tweede versie op vorstbestendige tegels (juni 2007).

Een naambord voor Schepping

De ingang van Schepping bleek voor sommigen moeilijk te vinden. Daarom was het zinvol om bij de oprit naar het parkeerterrein een naambord neer te zetten. Mijn artistieke vriendin Marie kwam met het idee om dat te doen in de vorm van een mozaïek. Dat kon gemaakt worden met kleurige scherven van serviesgoed die zij in de loop van jaren had verzameld. Ik maakte een houten mal die opgevuld werd met metselspecie. Vervolgens drukten we in eendrachtige samenwerking scherven in de natte cement totdat de naam Schepping kleurrijk tevoorschijn kwam tegen een blauwe achtergrond. Het betonnen bord is aangebracht op een reeds bestaand muurtje naast de ingang van het parkeerterrein.

Niet iedereen kan de tekst meteen ontcijferen, maar wij hebben in ieder geval ons best gedaan.

Scherventableau met de naam Schepping, ontworpen door Marie Bays, bij de ingang van de parkeerplaats (november 2022).

De ingang van de parkeerplaats met het mozaïek van scherven (april 2019).

Leem

Bij de graafwerkzaamheden in het Bevrijde Land kwamen karrenvrachten keileem aan de oppervlakte. Keileem bleek geen homogeen materiaal te zijn, maar een mengeling van lemig materiaal met grof zand, klompen zware klei, grint en grotere keien. Dat is op onderstaande foto van een keileemwand goed te zien. Ik merkte dat blauwgrijze leem uit de ondergrond geschikt was voor het kneden van balletjes en het boetseren van poppetjes. Opgedroogd in de zon werden ze bijna zo hard als steen, doch na een flinke regenbui waren ze weer slap en kneedbaar. Een leuk spel met leemklonten dat zich eindeloos liet herhalen. Het bracht me op het idee voor een groter beeld van keileem. Zo ontstond Androgientje.

Keileemprofiel, aangesneden tijdens het graven van het Kristalmeer (juli 1991).

Androgientje

De tempel van Androgientje op het Kalklandje voor de Paardenkastanje (mei 2019).

Midden op het Kalklandje achter het huis woont Androgientje in een eenvoudige tempel met een dak van mossen en vetplanten. Dit beeld heb ik in 1997 vervaardigd van keileem, afkomstig uit de plassen van het Bevrijde Land. Er zijn twaalf kruiwagens leem in verwerkt. Aanvankelijk had ik een traditioneel beeld van een zittende Boeddha voor ogen, zoals die in elke wereldwinkel ruimschoots verkrijgbaar zijn. Al kleidend werd het echter een Siamese tweeling van een vrouw en een man, ruggelings met elkaar vergroeid. Een Androgientje dus.

Het beeld symboliseert de verbinding tussen het mannelijke en vrouwelijke principe in de androgyn mens. Het was de uitdrukking van mijn groeiende besef dat binnen ieder mens in potentie een mannelijke en vrouwelijke kant aanwezig is en dat nu eens de ene, dan weer de andere kant tot expressie kan komen, afhankelijk van de omstandigheden. Het volledig aanvaarden van deze mogelijkheden maakt de telkens oplaaiende strijd tussen de seksen en de huidige genderdiscussie eigenlijk overbodig. Dat komt ook naar voren in onderstaande tekst in Wikipedia.

Androgientje is haar/zijn tijd ver vooruit.

Androgyn volgens Wikipedia

'1. *Zich androgyn voelen.* Een persoon die zich niet mannelijk en niet vrouwelijk voelt, zich juist mannelijk én vrouwelijk voelt of iemand die gevoelsmatig tussen beide seksen staat.

2. *Androgyn zijn uit vrije wil.* Een persoon die zich niet wenst te conformeren aan de tweedeling man-vrouw. Dit kan verschillende redenen hebben, bijvoorbeeld een spirituele, wat tot ver in de oudheid teruggaat. Belangrijk hierbij is dat God namelijk als mannelijk en vrouwelijk gezien wordt en de complete mens kan dan ook alleen maar mannelijk en vrouwelijk zijn, androgyn dus. Androgynie kan hierdoor ook als een alternatieve levenswijze gezien worden.'

Omdat ongebakken leem met het regenwater wegspoelt, heb ik naderhand Androgientje van een afdak voorzien. Het dak is begroeid met mossen en vetplanten. Ondanks deze voorzorgsmaatregelen verdwijnen er na hevige wind en buien wel eens stukjes arm of been, zodat vrijwel ieder voorjaar enige restauratie van Androgientje noodzakelijk is. Dat is meteen een goede aanleiding om beide zijden wat op te vrolijken met schelpen en andere voorwerpen. Ik hoef ze alleen maar in de met water zacht gemaakte leem te drukken. Simpler kan versieren niet zijn.

Zo verandert Androgientje ook voortdurend van uiterlijk. Niets menselijks is haar/hem vreemd.

Androgientje in haar/zijn tempel voor herfstige bomen (november 2016, boven); Gientje, de vrouwelijke kant, in ruwe vorm vlak na het vormen van de leem (september 1997, onder links); Androgientje met Januskop zonder opsmuk (december 2017, onder rechts).

Andros, de mannelijke kant (links), en Gientje, de vrouwelijke kant (rechts) met versieringen na de jaarlijkse voorjaarsbeurt (mei 2020).

Zelfbeeld

Leem is ook uitstekend geschikt om jezelf of een ander te boetseren tot een wandelend beeldhouwwerk. Je kunt zo gerust boodschappen gaan doen, want niemand herkent je in de Jumbo.

Zelfportret tijdens leembad in het Kristalmeer (juli 1995, links) en detail van beleemde huid (augustus 2013, rechts).

Hout

Detail van de stam van een oude berk in de Schapenwei (juni 2019).

De kunstenaar die bomen heeft bedacht, is tot op heden niet overtroffen. Het ontwerp van wortels, stam, takken en bladeren is geniaal. Daar kan geen Da Vinci of Van Gogh tegenop. Daar komt nog bij dat bomen leven. Ze groeien, verwisselen van blad en veranderen voortdurend van vorm. Dat proces gaat zelfs na hun dood nog een hele tijd door.

We mogen bomen oneindig dankbaar zijn voor alle diensten die ze ons voor niets verlenen.

De Harrewar verzamelt leuke houtjes (december 2021).

De Harrewar

Ik kom dikwijls stukken hout tegen die tot mijn verbeelding spreken. Dat kan bijvoorbeeld gebeuren tijdens snoeiwerk in de tuin of op een boswandeling. Het kunnen mooi gevormde stronken zijn, grillige takken of verweerde wortels. Als ze sprekend genoeg zijn, neem ik ze soms mee naar huis. Hier worden ze dan tijdelijk onderdeel de Harrewar, een dynamische verzameling van hout en houtjes onder de oude appelboom naast het Biologisch Station. Telkens komen er nieuwe elementen bij, maar er verdwijnen ook voortdurend onderdelen doordat ze omvallen, vermolmen, in stukjes uiteenvallen of omdat ik ze niet meer vindt passen in het geheel.

De Harrewar is in zekere zin symbolisch voor mijn leven, en voor het leven in het algemeen.

Een Open Vraag

De Open Vraag op het Bevrijde Land (mei 2014).

Bij de aanvang van een nieuw kalenderjaar hoort vanouds het maken van goede voornemens. Uit ervaring weet ik langzamerhand dat dit weinig zin heeft: het vlees is zwak en de toekomst wenst geen rekening te houden met mijn voornemens. Toch is de neiging groot om mee te gaan in deze traditie. Eind 2013 had ik toch weer een goed voornemen, namelijk om deze keer geen voornemens te maken. Ik wilde het jaar 2014 open en onbevungen tegemoet treden, de toekomst benaderen als een open vraag.

Tijdens een rondje over het land zag ik een tak liggen die leek op een bisschopsstaf. Normaal had ik er geen bijzondere aandacht aan geschonken. Nu wel, want het bovenste deel van de tak was gevormd als een vraagteken. Ik nam de houten vraag mee naar huis. Bij de schuur wist ik een boomstronk te liggen met een centrale holte erin. Het vraagteken paste er perfect in. Ik zette ze samen neer op een markant punt bij de toegang naar het Bevrijde Land.

Voor mij is dit houten vraagteken symbolisch voor het besef dat elk nieuwjaar, iedere dag, ieder leven een open vraag is.

Vraagteken

De natuur gooit ongevraagd
vragen voor mijn voeten neer
over het hoe en het waarom
van zijn en niet zijn

Nietszeggende antwoorden
het geheim van leven
hult zich in stilte
het denken voorbij

Blog van 9 september 2021 op www.Schepping.org.

6. De Schapenwei

Schapenwei met Schonebeker schapen (juni 2016).

De Schapenwei vormt, samen met de tuinen van Schepping, de oorspronkelijke huiskavel bij de aankoop van de woning in 1974. Het perceel van 1,4 hectare werd toen al tientallen jaren intensief agrarisch gebruikt. In het jaar van aankoop lag er een kale, net gerooide aardappelakker zonder enige plantengroei. Het braakland vertoonde nog de zwakke, natuurlijke golvingen van het door de wind gedeponeerde dekzand. Het is een van de weinige percelen in de omgeving van Holthe dat niet geëgaliseerd is gedurende de ruilverkaveling in de jaren zestig. Ik heb de bodem hier grotendeels ongemoeid gelaten. Om de variatie in de begroeiing te vergroten, is alleen een klein deel van de Schapenwei dicht bij de schapenstal recent bedekt met een laag keileem. Deze Leemweide wordt hieronder apart besproken.

Mijn doelstelling van het beheer van de Schapenwei was het ontwikkelen van een parklandschap met vrijstaande bomen in min of meer schraal, soortenrijk grasland. Om de bodem enigszins te verschrallen en het bodemleven de kans te geven zich te herstellen van het intensieve agrarische gebruik werd de eerste twee jaar na de aardappelteelt rogge verbouwd, uiteraard zonder aanvullende bemesting of gebruik van bestrijdingsmiddelen. Daarna heb ik het braakliggende land omheind met schapengaas en het vervolgens jaarrond laten begrazen door een paar Drentse heideschapen.

In tegenstelling tot de hiervoor besproken delen van Schepping heb ik in de Schapenwei geen planten opzettelijk ingevoerd. Het grasland is dus vanzelf ontstaan op de voormalige akker zonder het inzaaien of aanplanten van grassen of kruiden, ondanks de stellige mening van boeren uit de omgeving dat dit onmogelijk is. Een fatsoenlijke grasmat moet volgens hen worden gezaaid.

De pas geogoste aardappelakker achter Holthe 21 bij de aankoop van de woning en het land in 1974. Op dit perceel is spontaan de Schapenwei ontstaan (november 1974).

Wellicht is de Schapenweide in de ogen van moderne boeren inderdaad onfatsoenlijk. De grasmatten bestaan immers niet alleen uit Engels raaigras en er groeien tal van kruiden en mossen tussen de grassen. In de bouwvoor van de voormalige akker zaten kennelijk voldoende zaden om binnen een paar jaar een grazige vegetatie te vormen en andere planten zijn – letterlijk – komen aanwaaien uit de omgeving.

Voor het creëren van een parklandschap heb ik de eerste jaren in het grasland verspreid enkele bomen geplant, hoofdzakelijk berken. De jonge bomen werden aanvankelijk met gaas beschermd tegen schapen omdat ze graag boombladeren eten en door schuren de bast kunnen beschadigen.

Op de voormalige aardappelakker werd de eerste twee jaar rogge verbouwd. Links het eerste stukje schapenwei met het Marijke en het eerste schaap Moentje (juli 1975).

Heideschappen

Drentse heideschappen in de sneeuw bij de stal (januari 2010, boven). De indrukwekkende kop van Pappie, een Drentse ram (juli 2007, onder).

Aanvankelijk hield ik een paar Drentse heideschappen. Het zijn mooie, ranke dieren met ruige, stugge wol die dichtbij hun wilde voorouders staan en met weinig genoeg nemen. De rammen dragen indrukwekkende, bijna cirkelvormig gekrulde hoorns. Een nadeel van dit ras is dat ook de oaien gehoornd zijn. Met hun terug gekromde hoorns kwamen ze regelmatig vast te zitten in het schapengaas waaruit ze zich moeizaam lieten bevrijden. Dat is lastig, vooral als je een weekend weg bent of als vrienden op have en goed passen. Daarom heb ik de Drentse heideschappen in 2012 vervangen door Schoonebeeker heideschappen, ook een traditioneel Drents ras. Zowel de rammen als de oaien zijn ongehoornd. Ze stellen wat hogere eisen aan hun voedsel dan Drentse heideschappen. Ook die eigenschap past beter bij mijn terrein dat grotendeels uit grasland bestaat en niet uit heide. Sinds de overgang naar Schoonebeekers heeft nog maar één keer een schaap in het gaas klem gezeten. Er zijn weinig kuddes van dit ras over en daarom behoort het Schoonebeeker heideschaap tot de bedreigde huiskierrassen. Ze zijn eenvoudig te verzorgen en hebben bijvoorbeeld weinig last van wormen en zelden problemen met het lammeren, in tegenstelling tot verder doorgefokte, hoogproductieve rassen.

Voor de schappen heb ik aan de zuidrand van de Schapenwei een kleine houten stal gebouwd met een grasdak. Hierin sla ik tevens hooi van eigen land op voor het bijvoederen in de winter. De schappen kunnen naar eigen goeddunken de stal in en uit. Daardoor komt een deel van hun mest in de stal terecht, het principe van de aloude Drentse potstal. Jaarlijks wordt de stal uitgemest en de mest wordt dan op een vaste plek aan de rand van een bosje gedeponeerd. Oude mest gebruik ik op de moestuin.

Schoonebeeker heideschappen met lammeren bij de stal (maart 2022).

De schapenstal met begroeid plaggendak (augustus 2014).

Jonge bunzings in de schapenstal (juli 2013)

In de schapenstal overwinteren Bosmuizen tussen de hooibalen. Ze snoepen graag mee van de schapenbrokjes. Bijna jaarlijks zit ergens een nest van een paar Winterkoninkjes. Soms huisvest de schapenstal onverwachte gasten. Zo trof ik tijdens het schoonmaken van de stal eens een nestje jonge konijnen aan in een ruif met oud hooi. Bij een andere gelegenheid zat een nestje met jonge bunzings verscholen achter een paar hooibalen.

Schape scheren

Om drie uur vanmiddag komt Bert uit Hijken mijn schape scheren. Dat doet hij al heel wat jaren en daarvoor kweet zijn vader Henk zich van deze taak. Als klein jochie keek Bert al de kunst af van zijn pa. Een goed voorbeeld van 'jong geleerd, oud gedaan'.

Mijn zes schape grazen nu met vijf lammeren op het Land van Moet. Het grasland ligt er door aanhoudende droogte verdord bij. Ik heb een uitstulpende hoek van de Hoge Weide zo ingericht dat die gemakkelijk met gaas is af te sluiten van het grote grasland. Daar staat voor de schape een cementkuip met drinkwater en in de winter krijgen ze dagelijks wat schapekorrels. Ze zijn er dol op. Meestal komt de kleine kudde direct aangestormd als ik met brokjes rammel in een oude pan. Ook vanmiddag laten de meeste schape zich direct verleiden, behalve één ooi met een lam dat de zaak niet vertrouwt. Ze blijft buiten de omheining van de scheerplek en draaft de wei weer in. Zelfs schapekorrels helpen niet in dit geval.

Dat wordt een wilde achtervolging. We proberen de ooi met gezwaai van armen en wilde kreten te imponeren en in een hoek van het veld te drijven. Uiteindelijk loopt ze zich min of meer klem in een paar braamstruiken aan de bosrand. Daar valt Bert het schichtige schaap met een snoekduik om de nek om haar te pakken te krijgen. De venijnige doorns van het braamstruweel neemt hij op de koop toe. Eenmaal binnen de omheining wordt de bokkige ooi zo mak als een lammetje en laat ze zich de brokjes alsnog goed smaken.

Tijdens het scheren blijkt dat bij een ander schaap een stuk prikkeldraad in haar vacht is verward. Ik had dat nog niet opgemerkt. Het kost moeite en geduld om haar te bevrijden van anderhalve meter roestig prikkeldraad. Ze heeft gelukkig alleen kleine, oppervlakkige verwondingen aan twee poten. Het prikkeldraad is een van de vele stukken landbouwafval die op het Land van Moet rondslingeren. Ik heb er al zakken vol draad, landbouwplastic en lege flacons landbouwgif verzameld.

Na het scheren proberen we de schape in de veewagen van Bert te krijgen om ze over te brengen naar de Schapewei achter het huis. Daar is meer voor ze te eten. Mijn schape verlenen weinig medewerking bij hun transport naar het beloofde land. Het gezegde 'Als er één schaap over de dam is, volgen er meer', gaat niet op. Het is meer het spelletje 'schaapje verwisselen': de ene erin, de andere eruit. Uiteindelijk klaren we de klus, kletsnat van het zweet.

De schape worden vervolgens zonder problemen vervoerd en gelost in de wei achter de stal. Ze beginnen onmiddellijk aan het verse, lange gras te knabbelen, alsof er niets is gebeurd.

Blog van 12 juni 2020 op www.Schepping.org, ingekort.

Planten en dieren in de Schapenwei

In het schrale noordelijke deel van de Schapenwei is Muizenootje heel talrijk (juni 2011).

De begroeiing in de Schapenwei is spontaan tot stand gekomen, maar na veertig jaar nog steeds betrekkelijk arm aan soorten. Vlakbij de potstal is het grasland voedselrijk en ruig met Engels raaigras, Ridderzuring en Grote brandnetel. Het gaat geleidelijk over in weinig bemest, schraal en laag productief grasland aan de noordzijde van het perceel. Daar is de vegetatie karakteristiek voor droge, zure, voedselarme zandgrond met veel Gewoon struisgras en Rood zwenkgras en kruiden als Muizenootje, Schapenzuring, Gewoon biggenkruid, Grasklokje, Gewone ereprijs en Grasmuur. Deze planten trekken speciale insecten aan, waaronder microvlinders. Op Muizenootje in de Schapenwei leeft de zeer zeldzame Muizenoorvedermot en op Gewone ereprijs de Dwerglangsprietmot.

Dwerglangsprietmos op bloem van Gewone ereprijs (mei 2017).

De laatste jaren nemen in de Schapenwei mossen sterk toe, een gevolg van stikstofrijke neerslag. Rondom de bomen groeien haarden van Grote brandnetel en Ridderzuring omdat de schapen daar 's zomers in de schaduw liggen en er veel mest deponeren. Behalve schapen grazen er ook geregeld hazen in de weide. Eén keer vond ik in het vroege voorjaar een nestje jonge hazen vlakbij mijn woning. Door hun goede schutkleur stond ik er bijna bovenop. Tot in de jaren negentig huisde achterin de Schapenwei ook een kleine kolonie konijnen, maar die zijn helaas verdwenen na een uitbraak van het zeer besmettelijke virus RHD2, net zoals op veel andere plekken in Nederland.

In de schrale delen van de Schapenwei vestigden zich in de loop van jaren veel soorten insecten die voordien niet in Schepping voorkwamen, bijvoorbeeld de Zuringspanner, een fraai gekleurd vlindertje dat eigenlijk tot de nachtvlinders hoort. Deze soort vliegt juist alleen overdag, bij voorkeur bij zonnig weer. Hij profiteert van de vele Schapenzuring waarmee de rupsen zich voeden. Hetzelfde geldt voor een andere zonzonbidder, de al even kleurige Kleine vuurvliender.

Haas in de Schapenwei (mei 2019, links boven), nestje met jonge hazen (maart 2005, rechts boven). Zuringspanner (juli 2021, links onder) en Kleine vuurvliender (juli 2011, rechts onder).

Krachtplekken

Medicijnwiel in de Schapenwei met op de achtergrond bloeiend Vingerhoedskruid (juni 2020).

Tijdens een indrukwekkende reis door de Verenigde Staten in 1992 maakte ik kennis met de cultuur van traditioneel levende Indianen. Dat heeft me geïnspireerd tot de aanleg van een medicijnwiel in het noordelijke deel van de Schapenwei met Drentse zwerfkeien. Later is daar een Vooroudersteen bij gekomen en een stenen gebedsbankje. Hieronder vertel ik wat meer over het tot stand komen en de betekenis van deze bijzondere plekken.

Het medicijnwiel in de Schapenwei (april 2019).

Het Medicijnwiel

Voor traditionele Noord-Amerikaanse Indianen is het universum doordrongen van een scheppende energie, door de Lakota aangeduid als '*Wakan Tanka*'. In het Engels wordt dit vertaald als '*Great Spirit*' of '*Great Mystery*'. Alle levende wezens zijn bezielde door vonken van deze oerkracht en daardoor kleine 'spirits'. Ons lichaam wordt beschouwd als vervoermiddel van onze spirit om ervaringen op te doen, zodat we kunnen groeien in kennis en wijsheid.

Het Medicijnwiel is een cirkelvormige constructie van stenen die volgens een vast patroon op de grond wordt gelegd. Het wiel symboliseert zowel de eeuwige kringloop van het leven als onze eigen levensloop. Leven volgens de oude wijsheid van het medicijnwiel wordt door de Indianen de '*Medicine way*' genoemd. '*Medicijn*' heeft in dit verband een veel ruimere betekenis dan in de westerse samenleving. Het staat voor de oerenergie van Wakan Tanka.

Het Medicijnwiel is een uitdrukking van de Indiaanse denkwijze in kringlopen, zonder begin of eind. Hoewel er verschillende varianten van bestaan, is de basale constructie overal gelijk. Essentieel in de opbouw is de centrale steen die Wakan Tanka vertegenwoordigt. Deze steen wordt omringd door een binnenste cirkel van zeven kleinere stenen die symbool staan voor moeder Aarde, vader Zon, grootmoeder Maan en de elementen aarde, water, lucht en vuur. In de buitenste cirkel liggen vier grote stenen die ten opzichte van de centrale steen in het oosten, zuiden, westen en noorden liggen. Ze vertegenwoordigen de krachten van de vier windrichtingen. Deze stenen worden onderling verbonden door kleinere keien en vormen zo de buitencirkel. Noord en zuid zijn via de centrale steen door een reeks stenen met elkaar verbonden, evenals oost en west, zodat binnen de cirkel een kruis ontstaat.

Aan elk van de windrichtingen worden traditioneel bepaalde eigenschappen toegekend die naar gelang de bron wat kunnen verschillen. Het oosten, de plaats waar de zon opkomt, wordt in verband gebracht met geboorte en daaraan verbonden met de lente en de ochtend; met onbekommerdheid, vernieuwing, creativiteit. Het zuiden staat voor jeugd en puberteit; het is de richting van de zomer en de middag; van groei, ontwikkeling, levensenergie, actie. De levensweg voert verder naar volwassenheid in het westen, verbonden met de herfst, avond, zelfreflectie, meditatie, inkeer. Het noorden is de plaats van de ouderdom, dood, winter en nacht; van zelfkennis, wijsheid, van ervaring van onze verbinding met het geheel.

Het Medicijnwiel in Schepping bestaat uit Drentse zwerfkeien en heeft een doorsnede van tien meter. Beide assen, van noord naar zuid en van oost naar west, liggen in het verlengde van oude berken waarin de verbinding tussen alle levende wezens tot uiting komt. Voor mij zijn een historisch correcte reconstructie van het medicijnwiel en de exacte duiding van de stenen en windrichtingen niet essentieel. Het gaat me meer om de basale symboliek: het ervaren van verbondenheid met alles en iedereen, opgenomen zijn in een eeuwige kringloop, deelgenoot zijn aan het grote mysterie van Zijn. Daaraan herinnert het medicijnwiel me keer op keer.

Het is opvallend dat de meeste bezoekers aan Schepping de plek van de medicijncirkel intuïtief als een krachtplek ervaren, ook als ze niets van de achtergrond weten.

De Vooroudersteen

De Vooroudersteen in de Schapenwei met op de achtergrond het meditatiebankje (april 2017).

Tijdens een van mijn omzwervingen door Drenthe kwam ik in een wegberm bij Zweeloo een grote, langwerpige zwerfkei tegen, half begraven in de grond. Ik wist meteen dat deze steen een speciale plek in Schepping verdiende. Ik plaatste de steen in de noordelijke hoek van de Schapenwei, tegen de bosrand aan. Het werd de Vooroudersteen.

Bij de Noord-Amerikaanse Indianen en vele andere natuurvölkeren neemt voorouderverering een belangrijke plaats in binnen hun tradities en rituelen. Terecht, want wie zouden we zijn zonder ouders? We hebben aan hen letterlijk ons leven te danken en daarmee de mogelijkheid om de wonderen van het leven te ontdekken en te ervaren. Op hun beurt hebben onze ouders hun leven te danken aan hun voorouders en die weer aan.... Zo ontspruiten wij aan een onvoorstelbare keten van levens die uiteindelijk ononderbroken terugvoert naar het moment dat het leven zelf op mysterieuze wijze ontstond, miljarden jaren geleden.

Later kwam er op deze plek een stenen bankje bij met uitzicht over de Vooroudersteen, het Medicijnwiel en de Schapenwei met zijn knoestige berken; met inzicht in de eeuwige kringloop van leven en dood. Zo zijn alle levende wezens ook in de tijd met elkaar verbonden, deelgenoot aan een prachtig wonder. Wakan Tanka!

Het berkenlaantje

Het berkenlaantje langs de Schapenwei met Wilde narcis en Gewoon sneeuwkllokje (maart 2017).

Buiten het raster van de Schapenwei heb ik sinds 1976 boomsingels aangeplant, voornamelijk met Ruwe berk, Zachte berk en Wilde lijsterbes. De berken langs het pad aan de oostkant van de weide zijn geplant in 1980. Deze dubbele rij berken vormde tot 1989 de begrenzing tussen mijn land en de maïsakker van de buren. Ze zijn nu uitgegroeid tot flinke bomen. In het vroege voorjaar is het laantje een lustoord door de grote aantallen Sneeuwkllokjes en Wilde narcissen. Aan de zuidkant verbreedt het laantje zich tot een berkenbosje met Lelietjes van dalen en Dalkruid. Hier ligt een takkenril die ik jaarlijks aanvul met snoeihout. Zo'n grote takkenhoop biedt een nestgelegenheid aan zangvogels als Roodborst en Winterkoning. Soms schuilt er een Bunzing of een Egel.

Egel verrast tijdens een nachtelijke wandeling, opgerold tot stekelbal (september 2021).

Aan de westkant van de Schapenwei heb ik een bosje aangeplant rond een berk die aanvankelijk als solitaire boom in de Schapenwei stond. Deze Ruwe berk is omstreeks 1980 geplant als een fragiel boompje van nog geen meter hoog, afkomstig van het Dwingelder Veld. Het is een wonder van levenskracht. In ruim veertig jaar is hij uitgegroeid tot de dikste boom van Schepping met een stamomtrek van 220 centimeter. Daarmee staat hij bijna in de top tien van dikste berken in Nederland (zie <https://www.monumentaltrees.com/nl/nld-betulapendula/>). De berk is ongeveer 19 meter hoog en de kroon heeft een spanwijdte van 16 meter. Daarmee is hij veel groter dan alle andere berken die in hetzelfde jaar in de Schapenwei zijn geplant.

Mede door de grillige, wijde vertakkingen en prachtige bast is deze woudreus favoriet bij boomknuffelaars. In het voorjaar is de bodem eronder bedekt met de witte sterretjes van de Grote muur. In de stam huist al jaren een grote kolonie van de Glanzende houtmier en in de top broeden graag Zwarte kraaien, die vanaf hun nest een riant uitzicht hebben over Schepping.

De majestueuze berk aan de westkant van de Schapenwei (april 2020).

Boombede

Ach, was ik maar een boom
zo'n stoere eik op een heuveltop
met uitzicht naar alle kant
zonlicht op mijn kruin
wind in mijn takken
gastvrij voor hen die komen
en hen die gaan
vogels nestelen in mijn armen
mensen schuilen voor de regen
terwijl de tijd traag verstrijkt

Ach, was ik maar een boom
gevoed door de zon
geworteld in de aarde
geteisterd door de kou
gegeseld door de stormwind
gehavend maar ongebroken
zo'n woudreus met een holle stam
waar de nachtuil roept en bijen wonen
elke lente de witte anemonen
zich koesteren in mijn schaduw

Ach, was ik maar een boom
zo sterven in schoonheid,
langzaam tak voor tak
silhouet tegen de hemel
getuigenis van leven en dood
tot de grote stilte neerdaalt

De Leemweide

In het zuidelijke deel van de Schapenwei heb ik in twee fases een laag keileem laten opbrengen van maximaal een halve meter dikte. Deze leem kwam vrij bij het uitdiepen van het Kristalmeer in 2010 en 2018 (zie hoofdstuk 7). Meteen na het opbrengen van de leem heb ik gemalen mergel uitgestrooid om de pH van de zure leem te verhogen. Vervolgens heb ik maaisel uitgestrooid, afkomstig van bloemrijke gedeelten van het Vaderland. In een paar jaar ontstond op de leem een gesloten grasland dat veel gevarieerder is en rijker aan bloemen dan voordien.

Om de bloei van planten te bevorderen, wordt dit stuk niet meer continu door schapen begrast maar beheerd als hooiland met nabeweiding. Daardoor krijgen planten als Margriet, Vogelwikke, Knoopkruid, Geel walstro en Rietorchis de kans om zaad te zetten en zich uit te breiden. Opvallend zijn de vele verspreide rietstengels die boven het grasland uitsteken. De wortelstokken van Riet zijn meegekomen met de leem uit de plas en kunnen zich hier goed handhaven, zelfs in droge zomers.

Dit experiment toont aan dat leem betere perspectieven biedt voor de ontwikkeling van een bloemrijk grasland dan droog zand, ook als het om een relatief dunne laag opgebrachte leem gaat. Dat heeft te maken met het hogere mineralengehalte van leem en met het grotere vermogen om vocht vast te houden. Zelfs in de extreem droge zomers van 2018 en 2019 bleef de leemweide redelijk groen, terwijl in de rest van de Schapenwei bijna alle planten bovengronds waren verdord.

De Leemweide na het opbrengen van keileem en kalk (juni 2018) en drie jaar later (juni 2021).

7. Het Bevrijde Land

Herfstkleuren op het Bevrijde Land (oktober 2018).

In 1989 kon ik mijn terrein uitbreiden met een perceel landbouwgrond van 2,6 ha, gelegen tussen de Schapenwei en het eikenbosje met het vroegere voetbalveldje van Holthe in het oosten. De aangekochte akker ligt in het verlengde van het erf van buurhuis Holthe 22. Dat huis werd sinds 1972 gebruikt als vakantiewoning door de familie Rosenberg die kledingwinkels in Beilen en Assen bezat. Deze familie was ook eigenaar van de akker, die na verkoop van de woning met het erf afzonderlijk op de markt werd gebracht. De heer Rosenberg had bij de verkoop een bijzondere wens: hij wilde voor de overdracht de eiken aan de oostrand van de akker vellen en verwerken tot brandhout voor zijn open haard. Het ging daarbij om een bosje met acht eiken van een jaar of dertig; het enige min of meer natuurlijke element in het hele perceel. Ik wilde dat uiteraard graag behouden en uiteindelijk werd als compromis afgesproken dat ik bovenop de koopsom garant stond voor de bezorging van vijf kubieke meter op maat gezaagd en gekloofd eikenhout bij de familie Rosenberg. Aldus geschiedde.

Het aangekochte perceel staat al sinds 1903 grotendeels als bouwland op de kaart (zie p. 16) en is lang geleden geëgaliseerd. Het werd door Rosenberg als bouwland verhuurd aan een boer uit Holthe. Er werd de laatste jaren maïs verbouwd met toepassing van veel drijfmest en bestrijdingsmiddelen. Zoals zoveel intensief gebruikte landbouwgebieden was het voor spontaan leven feitelijk een woestijn. Behalve maïs groeiden er vrijwel geen planten, op wat Kweek en Hanenpoot na. Vogels kwamen er niet tot broeden en insecten waren vrijwel beperkt tot zwermen strontvliegen na het uitrijden van gier in het voorjaar. Ik stond voor de prettige uitdaging om hier iets moois van te maken.

Natuurontwikkeling: avontuurlijk scheppen met groot materieel

De aangekochte maïsakker kort na de oogst van het gewas (november 1989).

Met het intensieve landbouwverleden waren de perspectieven voor spontane ontwikkeling van waardevolle natuur op dit plat gewalste perceel zeer ongunstig. Ik zocht dan ook naar mogelijkheden om de verontreinigde bouwvoor te verwijderen en meer variatie in het terrein aan te brengen. Om de potenties te bepalen, moest eerst de ondergrond in kaart worden gebracht. Met een verlengde grondboor verrichtte ik uitgebreid bodemonderzoek tot op een diepte van vier meter. De bovengrond bleek te bestaan uit een dunne, humeuze bouwvoor van circa dertig centimeter. Daaronder zat een laag geel zand van een halve tot twee meter dik. Onder het zand bleek op veel plaatsen een dik pakket keileem te zitten, een aangename verrassing omdat leem beter water vasthoudt en meer biodiversiteit mogelijk maakt dan zandgrond.

Ook plaatste ik een paar peilbuizen, in de vorm van stukken regenpijp, om de grondwaterstand door het jaar heen te meten. In de winter stond het grondwater een halve meter tot een meter onder het maaiveld, maar in de zomer zakte het dieper dan twee meter. Deze situatie bood in principe mogelijkheden voor het aanleggen van plassen en moerassige laagtes met wisselende waterstand, mits er dieper dan drie meter kon worden afgegraven en er voldoende grond kon worden afgevoerd. Daarnaast konden na het verwijderen van de bouwvoor hogere delen ontstaan met voedselarm geel zand en keileem aan de oppervlakte.

Op grond van deze metingen bedacht ik een plan om door grondverzet binnen het terrein een grote variatie te verkrijgen in waterhuishouding en voedselrijkdom van de bodem. Dergelijke ingrepen zouden tegenwoordig aangeduid worden als 'natuurontwikkeling', maar dat begrip was toen nog niet in zwang. Als particuliere grondeigenaar was ik een pionier op dat gebied.

Eind 1989 diende ik bij de provincie Drenthe een door mijzelf ontworpen plan in voor ontgronding van het terrein. Dit plan voorzag in het afschuiven van de vruchtbare bouwvoor naar de randen van het perceel, het afvoeren van het grootste deel van het gele zand, het graven van

een diepe plas en van een ondiepe, gedeeltelijk droogvallende plas. De vrijkomende keileem zou worden verwerkt in een centrale heuvel.

Vervolgens moest het plan door de ambtelijke molen, die destijds onwennig stond tegenover de omvorming van landbouwgrond in natuurgebied. Na het verkrijgen van de nodige ontgrondings- en aanlegvergunningen en het doorlopen van een bezwarenprocedure zocht ik contact met de Beiler grondaannemer Hulzebosch voor de realisatie van het project. We kwamen overeen dat de graafwerkzaamheden met gesloten beurs zouden worden uitgevoerd in ruil voor de opbrengst van het af te voeren gele zand. Daar was veel vraag naar.

De werkzaamheden konden in het voorjaar van 1991 aanvangen. In het tussenliggende jaar ontwikkelde zich op de braakliggende akker in één seizoen een vrijwel gesloten vegetatie van hoge ruigtekruiden dankzij de aanwezigheid van vele zaden van akkerplanten in de bodem.

De voormalige maisakker na een jaar braaklegging. Op de voorgrond Grote klaproos (1990).

Gedurende een paar maanden leek de voormalige akker wel een industrieterrein, vol met ronkende tractoren, shovels en dumpers. Vrachtwagens reden af en aan om zand af te voeren. Iedere ochtend had ik werkoverleg met Johnny, de jonge kraanmachinist die hier zijn eerste grote klus uitvoerde. De samenwerking verliep uitstekend. Ik plaatste zelf iedere keer piketpaaltjes in het terrein, waarop met ducktape de diepte werd aangegeven tot waar gegraven moest worden. Het was een opwindende tijd, vooral nadat het zand grotendeels was afgevoerd en de daaronder liggende keileem werd aangesneden.

Geleidelijk werden de contouren van het nieuwe landschap zichtbaar. Er kwamen prachtig gekleurde bodemprofielen aan de oppervlakte; abstracte schilderijen door de natuur vervaardigd. De kleuren vervaagden snel onder invloed van het zonlicht. Uit de keileem kwamen ook kleine en grote zwerfkeien tevoorschijn. Ze vertellen het verhaal van de voorlaatste ijstijd, duizenden jaren geleden, toen gletsjers uit Scandinavië zich zuidwaarts uitbreidden tot in Drenthe. Die voerden in hun kielzog rotsblokken uit het hoge noorden mee. Toen realiseerde ik me opeens dat deze opgegraven keien niet eerder door een mens waren gezien. Een bijzondere ervaring. Feitelijk geldt dat natuurlijk ook voor iedere zandkorrel die van meters diep aan de oppervlakte wordt gebracht.

Tijdens de transformatie van maisakker tot het Bevrijde Land was het een paar maanden een drukte van belang in het anders zo rustige Schepping (mei 1991).

In augustus 1991 waren de graafwerkzaamheden volgens plan afgerond en keerde de rust weer. In totaal is ongeveer 12000 m³ geel zand afgevoerd, zo'n 1200 grote vrachtwagens vol. Een belangrijk deel werd gebruikt voor het bezanden van sportvelden in heel Drenthe. De voedselrijke bouwvoor was neergelegd in het noorden van het perceel en ook verwerkt in wallen rondom het nieuwe natuurgebied.

Graafwerk voor de aanleg van het Kristalmeer tot diep in de keileem (juli 1991).

De eerste fase van de graafwerkzaamheden. De bemeste, humeuze bovengrond is rondom op wallen gedeponeerd (voorground) en het bruikbare zand is grotendeels afgevoerd (mei 1991).

Een maand later vanaf vrijwel hetzelfde punt. Van onder het zand komt blauwgrijze keileem tevoorschijn en de eerste plas vult zich met grondwater. Op de palen in het terrein is aangegeven hoe diep er moet worden gegraven (juni 1991).

Op de zandvlakte ontstonden onder invloed van de wind fraaie ribbelpatronen en zandsculpturen (boven). Ondiepe leemplassen droogden op in krullen en barsten (midden). Bij het graafwerk kwam veelkleurige keileem aan de oppervlakte, rechts met zwerfkei (onder) (voorjaar 1991).

Het maagdelijke landschap vlak na de afronding van de graafwerkzaamheden: het Kristalmeer vanaf het Groene Strand (boven); de Azuren Zomp vanaf Tao (onder). Op de achtergrond een wal van gestorte bovengrond met een vegetatie van ruigtekruiden (augustus 1991).

Een zwerfkei aan de oever van het Kristalmeer vangt voor de eerste keer zonlicht (juni 1991).

De voormalige akker was nu bevrijd van de agrarische en chemische ballast uit het verleden en omgetoverd in een nieuw landschap met hoogteverschillen tot acht meter. De aanblik ervan was onwerkelijk, als een surrealistisch schilderij: goudgeel zand, grijze leem, plassen met kristalhelder, azuurblauw water, omlijst door het diepe groen van weelderig begroeide aarden wallen. Alsof Schepping net geschapen was. De beelden van dit maagdelijke land staan op mijn netvlies gebrand. Het prille landschap gaf mij een ongekend gevoel van vrijheid, van onbegrensde mogelijkheden. De akker was getransformeerd in het Bevrijde Land.

Uit zichzelf kregen de plassen namen. De diepste en grootste plas aan de zuidkant werd het Kristalmeer. Middenin leek een eilandje te drijven met drie zwerfkeien erop. De ondiepe plas aan de noordkant met azuurblauw water en grillig gevormde oevers noemde zich de Azuren Zomp. De kleine, 's zomers droogvallend poel in de noordoosthoek van het terrein, omgeven door afgeronde zandheuveltjes, werd de Duindel.

Tussen het Kristalmeer en de Azuren Zomp lag een bult van vettig glanzende, grijze leemklonten die uit de plassen waren geschept. Deze heuvel ontving de naam Tao vanwege de gelijkenis in vorm met de oude, grijze vulkaan Tao op Lanzarote, die ik tijdens een vakantie in de voorafgaande winter had gezien. Bovendien verwijst de naam naar het concept Tao in de Chinese filosofie, dat in Wikipedia omschreven wordt als *'de alomvattende, uit zichzelf bestaande, oneindige, tijdloze kosmische eenheid. De bron van alles én de bestemming van alles zonder begin en zonder einde'*.

In de vroege ochtend werd met een kraan een linde vanaf het erf naar de top van Tao overgebracht en geplaatst in het middelpunt van de steencirkel (februari 1992).

De top van Tao werd bekroond met een cirkel van zeven grote zwerfkeien die tijdens de graafwerkzaamheden waren blootgelegd. In het midden van de steenkring werd een linde geplant die ik aanvankelijk bij de woning had gepoot, maar op die plek niet goed paste. Hij werd met een kraan overgebracht naar de top van de heuvel en daar ter aarde besteld. Een boom in een steencirkel, een oeroud symbool van menselijke spiritualiteit. Nu staat deze linde op een markante plek in het Bevrijde Land die aan de bezoeker uitzicht en inzicht biedt.

Schepping en Tao, beide aanduidingen voor het Mysterie dat ons verstand te boven gaat. Zo is de cirkel rond.

Tao vanuit de lucht met de kale linde in het centrum van een steencirkel en jeneverbessen op de zuidhelling. De donkere plek onder Tao is een deel van het Kristalmeer, boven Tao een deel van de Azuren Zomp met het schiereilandje Kaap de Ronde Hoop (Google Earth, winter 2023).

Midzomernachtheuvel

De aarde zingt
en dan begint het bos te juichen
het gras fluistert met halmpjes
en de hemel wacht nog stil

De vleermuis buitelt
een ransuil vliegt geluidloos
De kikkers kwaken ritmisch
een lijster stoot haar tonen uit

De nacht komt langzaam binnen
met twinkelende lichtjes
een bij die zoemt
een mug die prikt

De woorden vallen stil
in liefdevolle bedding
geschapen door de hemel,
de heuvel en de wind

Hier is geen mij en jou
Hier is geen jou en mij
Hier is alleen maar Dat
Waar Alles in verdwijnt ...

Christine Dun op haar website Wonderwandeling.org, 21 juni 2018.

Het Bevrijde Land was nu klaar voor de komst van nieuw leven. De eerste bezoeker was een bijzondere gast: een Zwarte ooievaar die neerdaalde in de Azuren Zomp. In onderstaand kader vertel ik meer over deze gebeurtenis.

Inwijding

De laatste grondwerkzaamheden op de voormalige akker werden uitgevoerd in de zomer 1991 terwijl Barbara en ik op een kampeervakantie in Oost-Polen waren. We genoten daar van prachtige landschappen, zoals de moerassige vallei van de Biebrza en het oerbos van Bialowiecza. Een van mijn wensen voor deze reis was een ontmoeting met de Zwarte ooievaar, een legendarische vogel die ik nog nooit gezien had. Hij broedt in natte bossen in rivierdalen en schijnt in oostelijk Polen niet zeldzaam te zijn. We maakten lange wandeltochten langs de Biebrza en speurden ook elders de rivieroeveren af. We zagen Roerdompen, Zeearenden en honderden Witte ooievaars. Maar de Zwarte ooievaar bleef voor ons verborgen.

Op 10 augustus kwamen we na een lange autorit laat in de middag terug in Holthe. De graafmachines waren verdwenen; de rust rondom het huis was weergekeerd. Blij verrast namen we het maagdelijke landschap van het Bevrijde Land in ons op. Op het gele zand bij het Kristalmeer aten we in de zomeravond een eenvoudig maal met soep en brood.

Toen zag ik hem. Hoog in het noorden beschreef een grote vogel wijde cirkels in de lucht. Langzaam daalde hij in een glijvlucht af in de richting van het Bevrijde Land. Een Zwarte ooievaar! De vogel streek ver van ons neer aan de rand van de Azuren Zomp. Ik snelde erheen met mijn camera in de aanslag en kon nog net een vage foto maken toen hij opvloog vanaf de oever van de plas. De ooievaar had al door dat hier voor hem nog niets te halen viel.

Voor mij is de Zwarte ooievaar niet een toevallige passant. Het was een boodschapper van Moeder Natuur. Namens al wat leeft kwam hij naar Schepping om het Bevrijde Land in te wijden. Voor mij had hij ook een persoonlijke boodschap: 'Heb geduld en alles komt vanzelf naar je toe als de tijd daar rijp voor is.'

Zwarte ooievaar opvliegend uit de Azuren Zomp (10 augustus 1991).

De vestiging van planten en dieren op het Bevrijde Land

Het zal duidelijk zijn dat tijdens de graafwerkzaamheden de hele bodem van het Bevrijde Land op zijn kop werd gezet. De voedselrijke bouwvoor van de voormalige akker werd verwerkt in wallen rondom het terrein. Nog diezelfde zomer raakten deze delen begroeid met een hoge vegetatie van eenjarige planten, bijvoorbeeld Melganzenvoet en Windhalm. Hun zaden waren kennelijk overvloedig in de maïsakker aanwezig. Omdat het gele zand onder de bouwvoor grotendeels was afgevoerd naar andere bestemmingen lagen het lemige zand daaronder en de keileem nu aan de oppervlakte. We kunnen ervan uitgaan dat deze gronden nauwelijks kiemkrachtige zaden van planten bevatten omdat ze vóór het graven vrijwel overal tenminste een meter diep onder de oppervlakte lagen. Daar het terrein al bijna een eeuw als cultuurland in gebruik was, konden er ook geen kiemkrachtige zaden van planten van het voormalige heideveld worden verwacht. Deze aannames werden bevestigd doordat de eerste zomer na ontgronding op de afgegraven delen vrijwel geen planten kiemden. Hier en daar waren wat plekken met Greppelrus, een eenjarige pionier die van open, vochtige grond houdt.

Met deze uitgangssituatie bood het Bevrijde Land een uitstekende kans voor het volgen van de spontane vestiging van planten en dieren op maagdelijke, voedselarme grond en in pas gegraven plassen. Al gauw bleek dat ongestoorde, natuurlijke ontwikkeling spoedig zou leiden tot bosvorming. De enorme aantallen kiemplanten van berken en wilgen in de eerste jaren getuigen hiervan. Ik wilde het gebied echter open houden. Daarom heb ik het Bevrijde Land omheind en vanaf het begin beweid met enkele heideschappen die boomopslag kort houden. Daarnaast werden wisselende delen in de herfst gemaaid.

Met een combinatie van begrazing en maaien hoopte ik op een geleidelijke ontwikkeling in de richting van heide en schraal grasland. Realisatie daarvan was op het Bevrijde Land wel een grote uitdaging voor de natuur omdat vergelijkbare milieus in de nabije omgeving ontbraken. Het gebied wordt immers omgeven door bouwland en bos. De dichtstbijzijnde bron van zaden van heideplanten is het Holtherzand, ongeveer een kilometer naar het zuidoosten. Het was dus afwachten welke soorten het Bevrijde Land zouden weten te vinden, hoe lang ze daarover zouden doen en of ze zich zouden kunnen handhaven en uitbreiden.

Vanuit de lucht gezien lag het Bevrijde Land twee jaar na de graafwerkzaamheden nog als een kale zandbak met twee plassen in het omringende landschap (oktober 1993, anonieme foto).

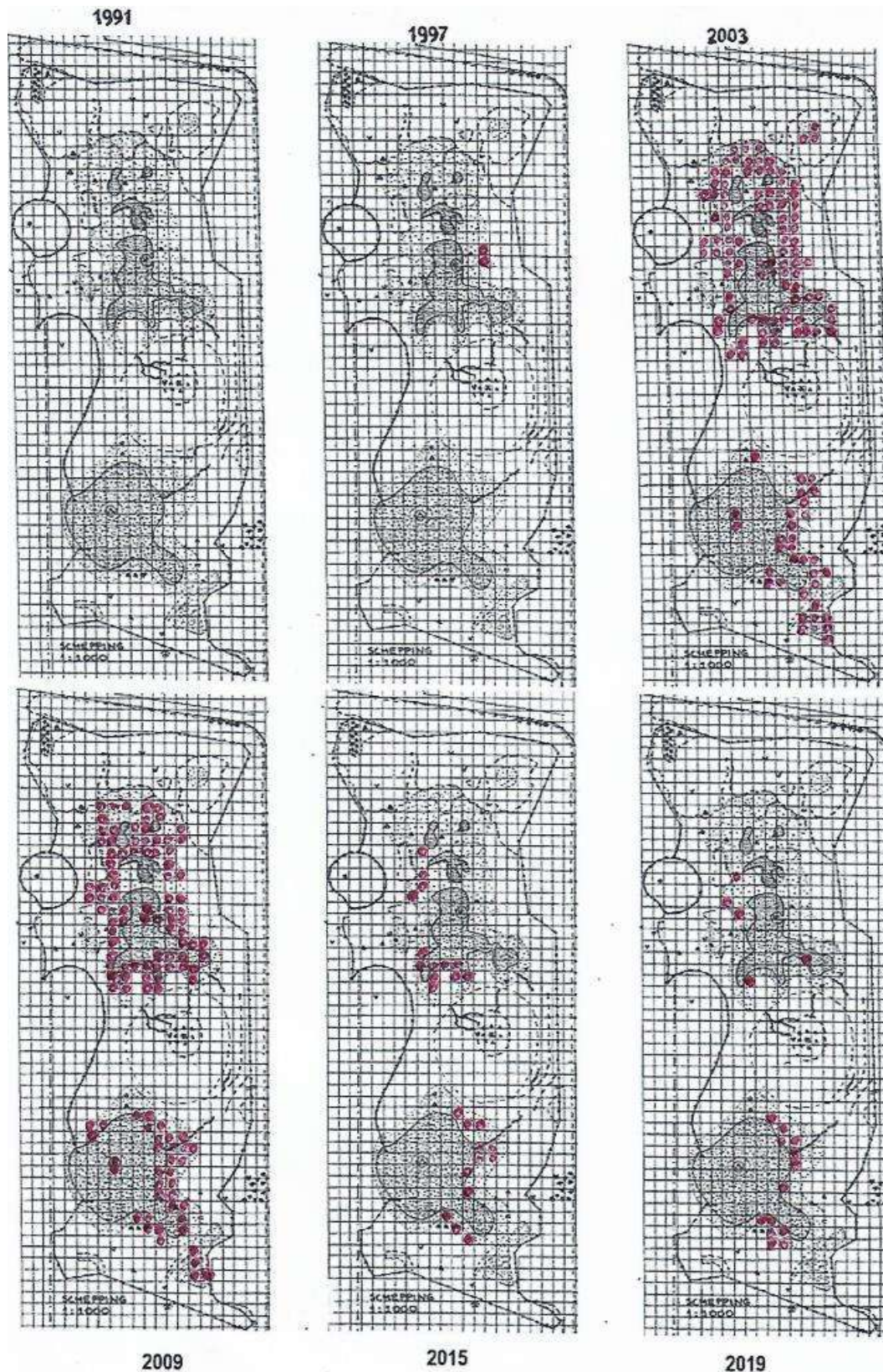
Om dit proces ongestoord te kunnen gadeslaan besloot ik om in het Bevrijde Land geen soorten moedwillig te introduceren. Een uitzondering was het aanplanten van inheems bosplantsoen op de wallen rondom het terrein en de reeds genoemde linde op de top van Tao. Alle andere planten zijn hier dus spontaan verschenen. Het is natuurlijk mogelijk dat ik, of andere bezoekers, aan schoeisel of kleding per ongeluk zaden hebben meegenomen uit andere gebieden. Ook zijn er zeker zaden overgewaaid uit de tuinen nabij het huis, waar ik veel planten heb geïntroduceerd. De meeste soorten zijn vermoedelijk zonder tussenkomst van de mens op het Bevrijde Land terechtgekomen, bijvoorbeeld met de wind, via uitwerpselen van bessen etende vogels of aan de poten van watervogels.

De vestiging van planten op het Bevrijde Land heb ik vanaf het begin nauwgezet gevolgd door het noteren van de aan- of afwezigheid van een aantal uitgekozen soorten in vakken van 5x5 meter die ik als een vast raster over het terrein heb uitgezet. Van 1991 tot en met 2005 zijn deze karteringen jaarlijks uitgevoerd, daarna met tussenpozen van ongeveer vijf jaar. Als voorbeeld zijn hieronder kaartjes opgenomen van de verspreiding van Kleine zonnedaauw met een interval van zes jaar. Dit vleesetende plantje is een karakteristieke pionier van voedselarme, open, natte grond. In natte heidevelden verschijnt Kleine zonnedaauw vaak in grote aantallen direct na het plaggen van de bovengrond omdat er in de bodem een zaadbank aanwezig is. Die ontbrak echter op het Bevrijde Land. Het duurde tot 1995 voordat hier het eerste plantje verscheen. Op de kaarten is te zien hoe Kleine zonnedaauw zich vanuit de oorspronkelijke plaats van vestiging geleidelijk uitbreidde langs de oevers van beide plassen tot een maximum van 132 vakken in 2004. Er groeiden toen op het Bevrijde Land duizenden exemplaren. Daarna nam deze soort weer af doordat kale plekken langs de oevers verdwenen. Nu komt Kleine zonnedaauw alleen nog voor op plaatsen waar dieren voor kale grond hebben gezorgd of waar de bodem door recent graven tijdelijk onbegroeid is, bijvoorbeeld na het uitspitten van ongewenste boomopslag.

Op deze gedetailleerde manier heb ik ook de vestiging van paddenstoelen bestudeerd in hetzelfde raster van vakken van 5x5 meter. De kolonisatie van het Bevrijde Land door dagvlinders heb ik eveneens gevolgd, maar met een andere methode. Ieder jaar heb ik enkele malen in het voorjaar en de zomer alle vlinders in het hele gebied geteld. Van broedvogels heb ik elk jaar de (vermoedelijke) territoria op een kaart ingetekend. De resultaten van deze studies moeten nog grotendeels worden uitgewerkt en gepubliceerd.

Kleine zonnedaauw, samen met Moeraswolfsklauw en Gewoon haarmos, langs de oever van de Azuren Zomp (juli 2007).

Voorbeeld van een plantenkartering op het Bevrijde Land: de verspreiding van Kleine zonnedaauw in de periode 1991-2019. Met een rode stip is de aanwezigheid aangegeven in een raster met vakken van 5x5 meter. De eerste vondst van één exemplaar dateert van 1995. Tussen 2003 en 2009 waren er naar schatting 6000 planten. Daarna volgde een sterke afname tot 200 planten in 2019.

De Azuren Zomp

De Azuren Zomp vanaf Tao bij hoog water in de winter (februari 2015).

De Azuren Zomp is een ondiepe plas in het noorden van het Bevrijde Land met onregelmatige, flauw glooiende oevers die 's zomers grotendeels droogvallen. Het verschil van het waterpeil tussen zomer en winter bedraagt vaak één tot anderhalve meter. De bodem is grotendeels zandig en er is daar geen ondoorlatende laag in de ondergrond. Alleen in enkele diepere delen blijft altijd wat water staan, zodat watervogels, kikkers en andere waterdieren zich ook in droge zomers kunnen handhaven. De foto's op deze pagina geven een indruk van deze fluctuaties.

De Azuren Zomp in een zeer droge zomer, omringd door verdord grasland (augustus 2018).

Een paartje brandganzen met jongen in de Azuren Zomp (juni 2018).

Bij het graafwerk is een eilandje uitgespaard met een doorsnede van ongeveer vijf meter. Dat blijkt van groot belang voor broedende watervogels. Bijna jaarlijks maken Dodaarzen en Grote Canadese ganzen hier een nest. Sinds 2018 broedt hier ook een paartje Brandganzen, in Drenthe nog een schaarse broedvogel. Soms nestelt er een Wilde eend. Broedpogingen aan de oever van de plas lopen steevast op een mislukking uit omdat eieren en jongen een gemakkelijke prooi vormen voor roofdieren, zoals vossen en hier vooral katten van de burens.

Het water in de Azuren Zomp is een tamelijk zure mengeling van grondwater en regenwater met een pH van 4,5 tot 5. De invloed van grondwater gaat sterke verzuring tegen. Aanvankelijk werd de Azuren Zomp voornamelijk gekoloniseerd door Knolrus, die in de zomer een fraaie rode zoom op de droogvallende oevers vormde en ook ondergedoken in het water groeide. Omstreeks 2005 vestigden zich op een paar plekken langs de oever veenmossen, vooral Geoord veenmos, een soort die goed kan omgaan met een sterk wisselende waterstand. De laatste jaren heeft dit veenmos zich sterk uitgebreid en Knolrus grotendeels verdrongen.

Oeverzone aan de westkant van de Azuren Zomp met een tapijt van Geoord veenmos. Daarin veel Gewone waterbies, aan de linkerkant Kruipwilg en rechts Grote lisdodde (augustus 2021).

Geoord veenmos vormt nu uitgestrekte tapijten tot wel twintig centimeter dikte. Dit is een indicatie voor beginnende veenvorming zoals dat in natte laagtes op het Drentse plateau gebruikelijk was. De plas gaat daardoor de benaming 'zomp' steeds meer eer aandoen. In het veenmos heeft zich ook al Veenpluis gevestigd.

Het water in de Azuren Zomp is wat voedselrijker dan in het Kristalmeer door uitspoeling van voedingsstoffen vanuit het hogere land aan de noordzijde. Daar is een deel van de voedselrijke teellaag van de voormalige maïsakker gedeponerd. De plantengroei in het water, met veel Drijvend fonteinkruid, Gewone waterbies en Grote lisdodde, wijst op enige verrijking. Aan de noordoever van de Zomp is dit ook goed te zien aan een brede zone met grote pollen Pitrus. Dat is hier een storingsindicator die wijst op toevoer van voedselrijk water. Elders langs de oevers van de plassen is deze plant schaars.

Pitrus wordt door velen als een ongewenste plant beschouwd. Natte verlaten landbouwgronden met eindeloze velden Pitrus kunnen inderdaad een desolate aanblik bieden, maar deze plant heeft ook zijn goede kanten. De dichte pollen worden nauwelijks door vee gegeten en vormen daardoor een welkome schuilplaats voor amfibieën, kleine zoogdieren en tal van insecten. De rupsen van sommige nachtvlinders, zoals de Russenuil, voeden zich met Pitrus. In oude pollen groeien tal van paddenstoelen, bijvoorbeeld de Biezenmycena en het Pitrusfranjekelkje. In Schepping heb ik op de molm van verteerde stengels in het hart van grote pollen enkele zeldzaamheden gevonden, zoals de Bleke dwergnestzwam en de Pitrusfranjehoed. De laatste soort bleek zelfs onbekend te zijn en is door mij beschreven met de wetenschappelijke naam *Psathyrella scheppingensis*.

In de 's zomers droogvallende oeverzones van de Azuren Zomp vestigden zich in de loop van jaren karakteristieke planten voor natte heidevelden en venen, bijvoorbeeld Gewone dophei (in 1993), Kruiwilg (1993), Kleine zonnedauw (1995), Moeraswolfsklauw (1997), Koningsvaren (1998), Ronde zonnedauw (2001), Bruine snavelbies (1999) en Snavelzegge (2000). Het is verrassend dat al deze soorten zonder menselijke hulp hun weg hebben weten te vinden naar het Bevrijde Land omdat een zaadbank ontbreekt en omdat dit gebied geïsoleerd ligt ten opzichte van heidevelden met venen.

De noordoever van de Azuren Zomp met een zone van Pitrus door uitspoeling van voedingsstoffen vanaf de hoger gelegen Duintjes waar de voedselrijke bouwvoor is gedeponerd (april 2023).

Russenuil (links, augustus 2013) en Biezenmycena (rechts, oktober 2007).

De herkomst van deze planten staat niet vast. Veel soorten hebben kleine zaden of sporen die gemakkelijk door de wind worden verspreid. Vermoedelijk spelen ganzen en eenden een belangrijke rol bij de aanvoer van zwaardere zaden. De laatste jaren zijn veel van de hierboven genoemde plantensoorten overigens op hun retour. Dat komt vooral door het dichtgroeien van open plekken met mossen, met name Gewoon haarmos. Ronde zonnedauw en Bruine snavelbies zijn inmiddels verdwenen, maar Gewone dophei en Kruiwilg breiden zich nog steeds uit.

Zonnespiegel

Wie de zon in het water ziet schijnen
Mag zalig verdrinken in licht

Blog van 20 maart 2020 op www.Schepping.org.

Het Kristalmeer

Het Kristalmeer bij hoog water in het vroege voorjaar; op de achtergrond Tao met jeneverbessen (maart 2019).

Het Kristalmeer heeft steilere oevers dan de Azuren Zomp en is aanmerkelijk dieper. Hoewel de bodem voornamelijk uit keileem bestaat, kan de waterstand ook in deze plas sterk variëren. In de winter is het Kristalmeer tot drie meter diep. In de zomer staat er nog altijd anderhalve meter water in de diepste delen. De aanvankelijk azuurblauwe kleur van het water werd veroorzaakt door de grote helderheid in combinatie met het voorkomen van het mineraal glauconiet in de leem. Na een paar jaar was de intens blauwe kleur verdwenen door toename van dierlijk en plantaardig plankton in het water en doordat zich op de bodem van de plas een dunne sliblaag vormde van dode resten van waterplanten en ingewaaide bladeren. Het zonlicht wordt dan anders gereflecteerd.

Nog altijd is het water zo helder dat je vanaf de oever salamanders en waterkevers kunt zien zwemmen. Op twee meter diepte zijn details op de bodem goed zichtbaar. Geen wonder dat vrijwel elke bezoeker de vraag stelt of ik wel eens in het water zwem. Het antwoord laat zich raden.

Het Kristalmeer bij laag water na een zeer droge zomer met brede, droogvallende oevers en het bolle eilandje in het midden. Op de achtergrond Tao met jeneverbessen (september 2018).

Ook in het Kristalmeer is bij de aanleg een eilandje uitgespaard. In natte winters staat het onder water, maar in droge zomers is het een flinke bult in het midden van de plas. Aanvankelijk was het eilandje kaal. Toen kwamen er regelmatig steltlopers foerageren en overnachten, waaronder een paartje scholeksters dat in de omgeving broedde. Doortrekkers als Groenpootruiters, Witgatjes en Oeverlopers waren geregeld te gast, soms een Zwarte ruiter of een Kleine strandloper.

Inmiddels is het eilandje geheel begroeid geraakt met een dichte mat Kruiwilg. Daardoor is het ongeschikt geworden voor steltlopers, maar biedt het een goede dekking aan broedende watervogels. Net als in de Azuren Zomp zijn Dodaars, Wilde eend, Grote Canadese gans en Nijlgans hier regelmatige broedvogels. In het Kristalmeer komt daar de Kuifeend bij, een duikeend die wat dieper water nodig heeft. Deze eend broedt opmerkelijk laat en zwemt gewoonlijk pas in juni of juli met jongen rond. Soms zitten er twee of drie nesten van de Kuifeend op het eilandje.

Scholeksters op het nog onbegroeide eilandje in het Kristalmeer (juni 1995).

Vogels van het Kristalmeer: Kuifeend, vrouwtje met kuikens (juli 2020, boven), Dodaars met jongen op haar rug (juli 2019, midden links), Ooievaar (februari 2021, midden rechts), paartje Grote Canadese ganzen met jongen (mei 2013, onder).

Het Kristalmeer met verse sneeuw op een dunne laag ijs. De cirkelvormige plekken waar de sneeuw is gesmolten, wijzen op opstijgend warmer kwelwater vanuit de poreuze keileem (januari 2021).

Het water in het Kristalmeer is een mengsel van regenwater en grondwater dat door zandlenzen in de keileem omhoog borrelt. Vooral bij ijsvorming in de winter is dit goed te zien doordat het warmere grondwater op bepaalde plekken minder snel befrist en miniwakjes veroorzaakt. Het water was aanvankelijk eveneens tamelijk zuur en voedselarm en de begroeiing in en rondom de plas bestond ook hier voornamelijk uit Knolrus.

Sinds 2005 heb ik het zuidelijke deel van het Bevrijde Land, inclusief de oeverzone van het Kristalmeer, een paar maal bekalkt met gemalen mergel. Onder invloed daarvan is het water in die plas veel minder zuur geworden. De pH bedraagt tegenwoordig ongeveer 6. De Knolrus is er nu nagenoeg verdwenen en vervangen door een onderwatertapijt van de veel zeldzamere Pilvaren. In de periodiek droogvallende oeverzone van het Kristalmeer zijn sinds het uitstrooien van kalk spontaan zeldzaamheden verschenen als Oeverkruid (2003), Ondergedoken moerasscherm (2014) en Moerashertshooi (2015). Deze soorten duiden op voedselarm, basenrijk water van uitstekende kwaliteit, een schaars goed in Nederland. Ze zijn vermoedelijk meegekomen met ganzen of andere watervogels, mogelijk vanuit het nabijgelegen landgoed Vossenbergh waar grote populaties van Ondergedoken moerasscherm en Moerashertshooi voorkomen.

Sinds 2021 is in het Kristalmeer Haarfonteinkruid in opkomst die op zijn beurt weer Pilvaren verdringt. Dat duidt op een hogere voedselrijkdom van het water, een ongunstige ontwikkeling. Het is ongetwijfeld het gevolg van bemesting door de ganzen die jaarlijks op het eilandje broeden.

In het Kristalmeer huizen talloze waterinsecten. Opvallende soorten zijn de Staafwants, Grote spinnende watertor en Geelgerande watertor. In de zomer valt het grote aantal libellen op. Vanaf het eerste jaar na aanleg komt de imposante Keizerslibel voor. De talrijkste soort is hier de tenger gebouwde Watersnuffel waarvan er soms honderden tegelijk laag over het water vliegen. Er komen steeds meer soorten bij. In 2012 vlogen er opeens enkele Gevlekte witsnuitlibellen rond, een zeldzame soort die daarna niet meer is waargenomen. In 2019 zag ik aan het Kristalmeer voor het eerst een Vuurlibel, een forse, knalrood gekleurde soort die in Europa tot voor kort beperkt was tot het mediterrane gebied. De hete zomers van de laatste jaren hebben deze prachtige libel goed gedaan. In 2023 maakte een Oostelijke witsnuitlibel zijn opwachting. Hij landde zomaar op mijn hand. Libellenlarven leven in het water en vormen een belangrijke voedselbron voor watervogels.

Libellen aan de oevers van het Kristalmeer: Keizerlibel (juni 1995, links boven), Gevlekte witsnuitlibel (mei 2012, rechts boven), Watersnuffel (juli 2019, midden), Weidebeekjuffer (augustus 2013, links onder) en Vuurlibel (juli 2019, rechts onder).

Het Kristalmeer was na enkele jaren ook al het domein van Kleine watersalamanders en Groene kikkers die de talloze waterjuffers als maaltijd weten te waarderen. De kikkers vallen op hun beurt in de smaak bij de Blauwe reigers die hier regelmatig komen foerageren. Grote zilverreigers en Ooievaars zijn minder frequente gasten. Af en toe landt er een Aalscholver op het water, maar die blijft niet lang hangen. Voor deze viseters valt hier niets te halen want vissen hebben zich nog niet in de plassen gevestigd. Toch verblijven bij het Kristalmeer regelmatig Ijsvogels. Hier duiken ze niet naar visjes maar naar salamanders en grote waterinsecten, vooral libellenlarven. Ze eten overigens wel zonnebaarsjes uit de vijver bij de burens. Ijsvogels hebben twee keer, in 2007 en 2020, een broedpoging gewaagd in een door henzelf uitgegraven gang in de steile leemoever aan de westkant van het Kristalmeer. Helaas werden de nesten voortijdig verlaten. Deze haast loodrechte, tot vier meter hoge wand is bij het graven van de plas speciaal opgeworpen voor oeverzwaluwen, maar die zijn nooit komen opdagen. Geen nood, ijsvogels vormen een kleurrijk alternatief! Bovendien biedt de rand van de klif in alle seizoenen een prachtig uitzicht over het Kristalmeer.

De steile leemoever aan de westkant van het Kristalmeer was eerst kaal (boven, september 1991). Vijftien jaar later was hij begroeid; een paar kale plekken zijn ontstaan door erosie (mei 2016).

Paartje IJsvogels aan de Steile Oever van het Kristalmeer (juli 2007) en een verlaten nestgang van IJsvogels in de leemwand met daarvoor restanten van eierschalen (mei 2020).

De ontwikkeling van Riet in het Kristalmeer stelde me voor een dilemma. De eerste jaren kwamen verspreid langs de oever enkele losse groepjes Riet voor met dunne halmen, maar vanaf 2000 begon zich vanuit de noordoosthoek een heus rietveld te ontwikkelen met krachtige, tot drie meter hoge stengels. In 2009 was het Riet al bijna gevorderd tot het eilandje. Het zag er naar uit dat binnen een paar jaar de hele plas zou dichtgroeien.

Ik stond voor een lastige keuze. Aan de ene kant bood een rietveld de kans op vestiging van rietvogels, zoals Kleine karekiet en Rietgors. De dekking voor reeds aanwezige watervogels als Dodaars en Meerkoet zou verbeteren, met een grotere overlevingskans voor hun jongen tot gevolg. Anderzijds zag het ernaar uit dat vogels van open water zouden verdwijnen, zoals de Kuifeend. Veel water- en oeverplanten zouden vermoedelijk door het Riet worden weggeconcurrerd. De doorslag gaf uiteindelijk dat ik erg gesteld was geraakt op het uitzicht op het open water van het Kristalmeer met steeds wisselende kleuren en de fraaie weerspiegeling van bomen en wolken. Ik besloot daarom om het Riet machinaal te laten verwijderen.

Het Kristalmeer met oprukkend Riet vanaf de noordoosthoek (september 2009).

Bespiegeling

Weer een zonovergoten herfst dag. Schepping en de matblauwe lucht worden gestreeld door het lage middaglicht. Alleen dat licht al geeft het landschap een heel andere sfeer dan in hartje zomer als de levenslust en het enthousiasme ervan afspatten.

De herfst is het seizoen van de terugtrekkende beweging, inkeer, melancholie, het mijmeren over vroeger, om vervolgens te verglijden in de verstilde winter. Als ik door mijn kleine paradijs zwerf ervaar ik dat met al mijn zintuigen, voel het met elke vezel in mijn lijf.

Vanaf de hoge oever kijk ik uit over het Kristalmeer, waar de kleur van het water zich sinds de zomer verdiept heeft tot diepblauw. Kristalhelder. Een vloeibaar juweel in een plooi van Moeder Aarde, waar de bomen zich spiegelen en huiveren als de wind het water beroert.

Hun spiegelbeeld spiegelt ook meer en meer mijzelf, in de herfst van mijn leven.

Blog van 24 oktober 2021 op www.Schepping.org.

Het Riet wordt met wortel en al machinaal uit het Kristalmeer verwijderd (oktober 2009).

Na de droge zomer van 2009 is een poging gedaan om alle Riet kwijt te raken door de bovenste halve meter van de plasbodem in de noordoosthoek van het Kristalmeer te laten verwijderen met een rupskraan. De leem met daarin de wortelstokken van Riet werd afgevoerd naar een saai gedeelte van de Schapenwei. Het mes sneed zo aan twee kanten, want door het opbrengen van leem ontstond daar de Leemweide met een veel gevarieerder vegetatie dan voorheen (zie p. 123).

Deze drieste ingreep slaagde wonderwel. Het Riet was weg en bleef weg. Er heeft zich sindsdien ook geen nieuwe serieuze vestiging voorgedaan. De wortelstokken zijn in de Leemweide uitgelopen en ondanks de zeer droge zomers van de laatste jaren heeft Riet zich daar nog steeds gehandhaafd, een paar meter boven het grondwaterpeil. Een taaie rakker, dat Riet!

Van het verwijderen van Riet heb ik geen moment spijt gehad. Sinds het bekalken van het Groene Strand ontwikkelde zich vanaf 2005 op de oevers van het Kristalmeer een bijzondere vegetatie van kleine, kwetsbare planten die tussen Riet niet zouden kunnen gedijen (zie p. 145). Ik geniet ook dagelijks van het vrije uitzicht over het water en van de vogels die op de plas huizen.

Een paar jaar later heb ik nogmaals een flinke hoeveelheid leem uit het Kristalmeer laten verwijderen. Dat had nu niets met Riet te maken. In de extreem droge zomer van 2018 viel een groot deel van het Kristalmeer bijna droog. Ik vond het jammer dat de plas zo klein werd. Bovendien hadden Kuifeenden en Dodaarzen met late broedsels duidelijk moeite om voldoende voedsel te vinden. De moeders lieten hun donsjongen voortijdig in de steek en vertrokken naar elders. In de herfst van dat jaar heb ik daarom de plas vanaf de zuidelijke oever laten uitdiepen met behulp van een kraan. Ook in dit geval werd de leem afgevoerd om de oppervlakte van de Leemweide uit te breiden.

De eerlijkheid gebiedt me om nog een andere reden te noemen om het water in het Kristalmeer open te houden: ik mag er bij warm weer graag zwemmen. Op een zwoele zomeravond is een leembad aan de oever ook niet te versmaden. Een heilzame, ontspannende ervaring voor lichaam en geest en je huid zou er jong bij blijven. En dat op loopafstand van mijn huis, een glaasje wijn binnen handbereik.

Baden in het Kristalmeer is verkwikkend voor lichaam en geest, vooral tijdens een hittegolf (augustus 2020).

Het Kristalmeer vanaf de Steile Oever bij ondergaande zon in de winter (januari 2022).

Vijftig tinten grijs

Vanochtend lijkt de wereld gekrompen. Als ik het keukengordijn open, zijn zelfs de oude eiken aan de overkant van het straatje vervaagd en vergrijsd. Er hangt een dichte mist. Het is lang geleden dat ik dit heb meegemaakt, minstens een jaar.

Mist verandert de wereld. De gelaagdheid van het landschap wordt zichtbaarder, bijna tastbaar als ik aan de oever van het Kristalmeer sta. Het eilandje in het midden drijft donker in de roerloze plas, de contouren van Tao en zijn linde zijn vaag en de bosrand daarachter is slechts een vermoeden. Het plafond van de hemel is verlaagd en alle kleuren zijn verschoten tot vijftig tinten grijs. Geluiden klinken verder weg dan anders en omfloerst, alsof ze eveneens verschoten zijn. Mijn zintuigen worden uit elkaar gespeeld. Ik hoor luid gejoel, vleugelgedruis. Het moet een grote groep ganzen zijn die overtrekt, maar als ik naar boven kijk, is er niets te zien. Zijn het alleen maar geesten die zingen in de mist?

Het schiet me te binnen dat ik als schoolkind in de winter vaak dagen achtereen van huis naar school fietste door dichte mist waarin je geen hand voor ogen kon zien. Met koude jatten en druppeltjes in het haar kwam ik dan thuis, hopennd dat ma warme chocolademelk klaar had staan. De jaren vijftig en zestig. Het lijkt eindeloos lang geleden. Waar is die mist gebleven? Zijn er werkelijk minder mistige dagen dan vroeger of verbeeld ik me dat?

De website van het KNMI biedt uitkomst. Sinds de jaren zestig is het aantal mistige dagen, met een zicht minder dan een kilometer, gedaald van 80 naar 40 per jaar. Ook het aantal dagen met dichte mist, een zicht minder dan 200 meter, is gehalveerd van 30 tot 15. Dus mijn herinnering klopt!

Ik denk niet dat veel mensen er rouwig om zijn dat ze minder vaak beneveld worden.

Blog van 20 maart 2020 op www.Schepping.org.

Grasland, heide en struweel op het Bevrijde Land

Sleedoornstruweel met eik op de grens van het Bevrijde Land en de Schapenwei. Op de voorgrond de Leemkuil, door regenval vol water (april 2019).

De droge, zandige delen van het Bevrijde Land werden al spoedig gekoloniseerd door lage, een- en tweejarige planten, zoals Vroege haver, Zilverhaver, Vogelpootje, Zandblauwtje, Driekleurig viooltje en Dwergviltkruid. Geleidelijk vestigden zich ook overblijvende planten, bijvoorbeeld Fijn schapengras, Gewoon struisgras, Muizenoor, Grasklokje, Bosdroogbloem en Gewoon biggenkruid. Die soorten zijn tegenwoordig dominant. Ook mossen spelen hier een grote rol, vooral diverse soorten Haarmos, Weidehaakmos, Cactusmos en enkele Rendiermossen. Zij bepalen in de winter de pasteltinten van de droge, zandige delen van het terrein. Zulke kruidenrijke, droge, grazige vegetaties waren vroeger heel gewoon in wegbermen in Drenthe, maar ze zijn sterk achteruit gegaan door de vermestende invloed van de landbouw.

De eenjarige planten werden teruggedrongen tot een paar open plekjes en plaatsen waar de grond door dieren wordt omgewoeld, bijvoorbeeld ligplaatsen van mijn schapen, oude molshopen en mierennesten. Sinds 2018 zijn ze weer toegenomen doordat veel overblijvende planten tijdens de extreem droge zomers afstierven en er zo meer open plekken in de vegetatie ontstonden.

Ook sommige soorten van de droge heide hebben het Bevrijde Land op eigen kracht bereikt en zich inmiddels sterk uitgebreid, bijvoorbeeld Struikhei, Stekelbrem, Pilzegge en Mannetjesereprijs. Andere karakteristieke heideplanten hebben zich wel gevestigd maar zijn nog in kleine aantallen aanwezig, bijvoorbeeld, Kruiptrem, Tormentil en Borstelgras. Zelfs de zeldzame Grote wolfsklauw kwam op twee plekken tevoorschijn, doch op beide plaatsen is hij na een paar jaar weer verdwenen, vermoedelijk door een te hoge stikstofbelasting vanuit de lucht.

Droog, zandig grasland in de noordwesthoek van het Bevirijde Land met massaal Zandblauwtje en daarnaast onder meer Schapenzuring, Dwergviltkruid en Zandhaarmos (juni 2021).

Aan de westkant van de Azuren Zomp heeft zich spontaan een heideveldje ontwikkeld. De opslag van berkjes wordt regelmatig gemaaid of handmatig verwijderd (augustus 2020).

De Grote wolfsklauw verscheen op twee plekken in het Bevrijde Land, maar was na een paar jaar weer verdwenen (augustus 2011).

In het grootste deel van het Bevrijde Land komen heideplanten verspreid voor tussen graslandplanten, maar aan de noordoostkant van de Azuren Zomp zijn ze dominant en heeft zich een miniaturheideveldje ontwikkeld. Zelfs een typische vlinder van de heide, het Heideblauwtje, heeft deze plek weten te vinden. Het is een kwetsbare populatie maar elke zomer vliegen er wel een paar vlindertjes rond.

Direct na de graafwerkzaamheden in 1991 kiemden vele duizenden zaden van berken en wilgen op de kale grond. In mindere mate vestigden zich ook Zomereik, Lijsterbes, Grove den en Japanse lork. Al deze bomen zijn rondom het terrein ruimschoots aanwezig. Veel kiemplanten groeiden uit tot jonge boompjes. Als gevolg daarvan zou zonder menselijk ingrijpen het Bevrijde Land, uitgezonderd de plassen, nu begroeid zijn met een gesloten bos met bomen van een meter of tien hoog. Ik geef er de voorkeur aan om hier een open landschap te handhaven. Daarom wordt het terrein een deel van het jaar begraaasd door schapen die de toppen uit de boompjes knabbelen. Daarnaast wordt jaarlijks een deel gemaaid met een ruwterreinmaaier. De laatste paar jaar zijn in grote delen boompjes en struiken met een spade uitgestoken omdat ze te dicht en te hoog werden. Tussen de opslag kwamen kruidachtige planten in de verdrukking.

In de graslanden van het Bevrijde Land is de Blauwe knoop een van de talrijkste planten. Hier een beeld van de omgeving van de Leemkuil (augustus 2020).

Driehonderdduizend boompjes

Al twee jaar ben ik bezig met het verwijderen van boompjes in de open delen van het Bevrijde Land. Ik doe dit om te voorkomen dat het bloemrijke grasland geleidelijk overgaat in bos. Na de ontgronding van de voormalige maïsakker in 1990 vormde de kale zand- en leemgrond een ideaal kiembed voor ontelbare zaden van berken en wilgen, afkomstig uit het omringende bos. Door begrazing met schapen werden de boompjes vanaf het begin kort gehouden, maar de meeste overleefden het geknabbel wel. Mijn schapen eten alleen de malse toppen, zodat de houtige delen in de loop van jaren toch langer en dikker worden. Aanvullend maai-beheer kan dat ook niet tegengaan. Doordat de wortelstelsels van de boompjes blijven groeien, worden de bovengrondse groeischeuten jaarlijks langer, nu soms meer dan een meter in één groeiseizoen. Kortom, het werd na dertig jaar tijd om de opslag met wortel en tak te verwijderen.

Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. De boompjes met de hand uittrekken gaat meestal niet meer, dus moet er een schop aan te pas komen. Bovendien moet dat zorgvuldig gebeuren om de bodem niet te veel te beschadigen en om bijzondere planten als orchideeën te ontzien. Ik probeer iedere dag een uur lang boompjes uit te spitten, zomer en winter. Het houdt mijn conditie op peil. Geleidelijk is deze bezigheid ook een vorm van meditatie geworden. In een uur kan ik zo'n 200 boompjes aan. Dat lijkt heel wat, maar gemiddeld staan er zo'n twintig per vierkante meter. Voor het hele terrein kom ik op een schatting van 300.000 stuks. Dat vergt dus een meerjarenplan. En vooral veel geduld.

Gelukkig krijg ik bij de uitvoering af en toe hulp van anderen, vooral van Marieke.

Het Bevrijde land met hopen gerooide boompjes. Goed is te zien wat er nog moet gebeuren.

Blog van 29 mei 2022 op www.Schepping.org.

Twee zeldzame planten van kalkmoerassen in het Bevrijde Land: Vetblad is na een paar jaar verdwenen (juni 2013, links); Parnassia breidt zich nog steeds uit (augustus 2022, rechts)

Een bijzonder stukje van het Bevrijde Land is de omgeving van de Leemkuil aan de westkant van de Azuren Zomp. Hier lag oorspronkelijk de keileem relatief dicht onder de oppervlakte op een diepte van circa 70 cm. Tijdens de graafwerkzaamheden is er slechts een dunne laag zand verwijderd. Het was de eerste plek in het Bevrijde Land, waar ik als experiment in 2000 wat kalk heb uitgestrooid in de vorm van gemalen mergel, omgerekend 2,5 ton per hectare. Dat werd later nog twee keer herhaald. Als gevolg van de kalkgift breidden sommige planten zich sterk uit, vooral Kruiwilg, Blauwe knoop, Lage zegge en Echt duizendguldenkruid. Tussen de Kruiwilg vestigden zich veel bijzondere paddenstoelen die samenleven met deze dwergstruik, zoals de Kruiwilggordijnzwam, Wilgenvezelkop en Kleine moerasgordijnzwam.

Tussen 2000 en 2007 groeide in de Leemkuil op plekken met vochtige, kale, bekalkte leem een kleine populatie van het zeer zeldzame Vetblad. Op het hoogtepunt stonden er 29 rozetten. Het waren nazaten van plantjes die ik in 1997 had meegenomen uit Ierland en dichtbij het huis had geplant. Ik heb Vetblad nooit ter plekke uitgezaaid. Blijkbaar hebben zaden de afstand van 150 meter naar de Leemkuil op eigen kracht overbrugd. In het wild is Vetblad in Drenthe uitgestorven.

Het uitstrooien van gemalen mergel in het Kalklandje achter het huis en bij de Leemkuil had geleid tot meer variatie in plantengroei en de vestiging van bijzondere soorten. Daarom heb ik deze behandeling op grotere schaal ook in de zuidelijke helft van het Bevrijde Land toegepast. Daar heb ik sinds 2005 drie maal gemalen mergel uitgestrooid, per keer zo'n 10 tot 20 ton per hectare. De mergel bestelde ik bij een landbouwcoöperatie en werd met tien ton tegelijk bezorgd in een vrachtwagen. Die vracht werd los op de parkeerplaats gestort. Vervolgens reed ik de kalk per kruiwagen naar de plaats van bestemming om die daar met een schop uit te strooien over het land. Om een idee te geven van het werk: een vrachtwagen bevat ongeveer 200 kruiwagens kalk.

Het toedienen van kalk heeft geleid tot een sterke verhoging van de pH en daardoor tot de vestiging van een aantal kalk minnende planten die al aanwezig waren in het Kalklandje. Met name Duifkruid is erg succesvol en daarnaast enkele grassen, zoals Gevinde kortsteel, Bevertjes en Zachte haver. Maar ook Kleine bevernel, Kruiwend stalkruid, Kleine pimpernel, Wilde marjolein, Kruisbladwalstro en Geel walstro hebben zich spontaan gevestigd en uitgebreid.

Twee dagvlinders die aanvankelijk elk jaar in het Bevrijde Land voorkwamen, maar nu verdwenen zijn: Heivlinder (augustus 1996, links) en Bruine vuurvlinder (augustus 2013, rechts).

De zaden van deze planten hebben kennelijk de afstand van enkele tientallen meters vanaf de bronpopulaties kunnen overbruggen. Het is opmerkelijk dat zich in de droge, bekalkte delen van het Bevrijde Land de laatste jaren orchideeën vestigen die gewoonlijk op natte grond groeien, vooral de Gevlekte orchis en Rietorchis en zelfs de Moeraswespenorchis. Dit doet denken aan de situatie op de Havelterberg in Zuidwest-Drenthe, waar deze soorten voorkomen op relatief droge keileem die daar van nature kalkhoudend is.

Het schrale, bloemrijke grasland in het Bevrijde Land trekt veel insecten aan. Opvallend is de vestiging van diverse dagvlinders die voorheen in Schepping en nabije omgeving niet voorkwamen, bijvoorbeeld de Heivlinder, Bruine vuurvlinder, het Icarusblauwtje en het Heideblauwtje. De Heivlinder verscheen in 1995 en had hier een kleine populatie tot 2003. Deze bedreigde soort prefereert korte vegetaties met open, zandige plekken. Hij verdween toen de begroeiing zich sloot. De eveneens bedreigde Kommavlinder bewoont soortgelijke milieus. Ook deze vlinder is enkele malen op het Bevrijde Land gezien. Vermoedelijk betreft het zwervers afkomstig van het nabij gelegen Scharreveld, waar een kleine populatie Kommavvlinders leeft. De Bruine vuurvlinder heb ik in Schepping tussen 1996 en 2013 jaarlijks gezien, daarna niet meer. De waardplant van de rups, Schapenzuring, komt nog ruimschoots op het Bevrijde Land voor, maar de Bruine vuurvlinder is verdwenen, net als in veel andere natuurterreinen in Drenthe. Deze soort is gevoelig voor de depositie van stikstof. Die is ook in Schepping veel te hoog als gevolg van intensieve landbouw in de omgeving.

Ook nachtvlinders profiteren van de extensief beheerde, bloemrijke graslanden op het Bevrijde Land. Twee overdag vliegende soorten, de Bruine daguil en de Sint-Jansvlinder, zijn er nu vrij talrijk. Dat geldt ook voor sommige nachtactieve soorten, zoals de Roodbruine vlekkuil en de Donkere grasuil die allebei als bedreigd op de Rode Lijst van nachtvlinders staan. Vóór de realisatie van het Bevrijde Land kwamen ze hier en in de verre omtrek niet voor. De nachtvlinders in Schepping worden sinds 2006 geregeld geïnventariseerd met behulp van speciale lampen. In onderstaand kader geef ik wat meer informatie over nachtvlinders en over andere dieren die vooral in het donker activiteiten ontplooiën.

Het bruisende nachtleven in Schepping

Van nature zijn wij geen nachtdieren. Onze zintuigen zijn niet afgestemd op duisternis en daarom voelen we ons in het donker al gauw niet op ons gemak, zeker op onbekend terrein midden in de natuur. 's Nachts trekken we ons gewoonlijk terug in verlichte steden en huizen, terwijl we geen weet hebben van alle levende wezens die dan pas actief worden.

Ik ga geregeld in het donker naar buiten om de nacht te proeven. Horen is dan belangrijker dan zien. Natuurklanken komen beter tot hun recht, zoals geruis van de wind in de boomtoppen. Daarbij voegen zich de geluiden van nachtdieren. In het voorjaar hoor ik dikwijls de geheimzinnige zang van de Kerkuil die bij de buren in een kapschuur broedt en boven Schepping komt jagen. Zijn geluid is moeilijk in woorden te vatten. Mijn vogelgids beschrijft het als 'een langgerekte, ratelende of gorgelende schreeuw'. Soms roept ook een Ransuil vanuit een nabij sparrenbosje een sonoor 'oehh..... oehh'. De laatste jaren heeft zich de Steenuil bij het uilenkoor gevoegd met hogere, schellere geluiden. Hij broedt vooral in speciaal voor deze vogel ontworpen nestkasten, waarvan er een paar in Holthe zijn opgehangen. Ik heb er twee geplaatst, maar tot nu toe worden ze bewoond door spreeuwen.

Kerkuil in de schuur van de buren (januari 2016, links), Ransuil in de tuin (juni 2018, rechts).

Het bruisende nachtleven in Schepping - vervolg

Bij het donker hoort ook de Nachtegaal, de meesterzanger. In 1985 kwam er eentje mij midden in de nacht een aubade brengen vanuit de pruimenboom op drie meter van mijn slaapkamerraam. In 2006 zong een nachtegaal uren lang in de bossingel van het Vaderland. Ik heb de bosschages daar nachtegaalvriendelijk ingericht, maar dat heeft nog niet geleid tot langdurig verblijf van deze vogel. Dan is de 'boerennachtegaal' in Schepping een stuk talrijker. Uit alle poelen klinkt op zwoele zomeravonden een veelstemmig koor van Groene kikkers.

Als ik op een nachtelijke wandeling een zaklantaarn meeneem, zie ik in het schijnsel daarvan dieren mijn pad kruisen, vaak alleen oplichtende ogen die het licht reflecteren. Meestal zijn dat katten, maar soms behoren de ogen toe aan een haas, vos of bunzing. Ook de veel kleinere ogen van sommige insecten lichten op, vooral van nachtvlinders. Die vliegen in het donker massaal rond, maar we zien ze pas als ze gevangen raken in het schijnsel van kunstlicht. De belangrijkste methodes om nachtvlinders te onderzoeken zijn gebaseerd op de aantrekkingskracht van licht. Sinds 2006 is het een hobby van me om nachtvlinders in Schepping te inventariseren. Er is daardoor een wereld van prachtige vormen, patronen en kleuren voor me open gegaan. Hieronder zijn twee soorten afgebeeld.

Aanvankelijk beperkte ik mij tot nachtvlinders die op de buitenverlichting en verlichte ramen van het huis en bijgebouwen afkwamen. Dat leverde in twee jaar al 150 soorten op. Daarna ging ik over op het gebruik van lichtvallen, voorzien van kwikdamplampen die dankzij UV-straling veel meer nachtvlinders aantrekken. Iedere vlindersoort heeft zijn eigen vliegtijd. Van het vroege voorjaar tot in de late herfst installeer ik elke maand lichtvallen op het Vaderland en het Bevrijde Land. Het is telkens een verrassing hoeveel vlinders en welke soorten er op het licht afkomen. In veertien jaar heb ik tot nu toe 415 soorten (alleen de grotere soorten, zgn. macronachtvlinders) in Schepping waargenomen, ruim 40% van alle inlandse soorten. Schepping is daarmee een van de soortenrijkste gebieden in Drenthe.

Sinds 2006 hebben zich opvallende verschuivingen voorgedaan. Zo verscheen de beruchte Eikenprocessierups pas in 2008 ten tonele. Nu is het een van de talrijkste zomersoorten. De laatste jaren bemerk ik een sterke afname van nachtvlinders, ook in Schepping. In de beginjaren zag ik op een warme zomernacht soms meer dan 100 soorten. Tegenwoordig is het al mooi als het er 50 zijn. Daarbij spelen de droge zomers in de afgelopen jaren een rol, maar verzuring, vermessing en landbouwgif eisen ongetwijfeld de grootste tol.

Nachtpauwoog (mei 2017, links) en Gegolfde spanner (juni 2007, rechts).

Andere insecten die profiteren van de nieuwe natuur in het Bevrijde Land zijn de wilde bijen. Dat komt niet alleen door de vele nectarplanten, maar ook door de aanwezigheid van kale, lemige plekken waar tal van graafbijen hun nestholtes maken.

Twee bedreigde nachtvlinders van het Bevrijde Land: de Roodbruine vlekuil, hier op Beemdkroon (juli 2009, links) en de Donkere grasuil op een stuk hout (augustus 2009, rechts).

Ruigte, grasland en struweel op voedselrijke akkergrond

Drie Dagpauwogen en een Distelflinder in de ruigte met Akkerdistel en Boerenwormkruid op de Hobbelduintjes (augustus 1996).

Aan de noordkant van het Bevrijde Land ligt een strook met onregelmatige heuveltjes, in de wandeling aangeduid als de Hobbelduintjes. De ondergrond bestaat hier uit de voedselrijke bouwvoor van de voormalige akker, die hier bij de inrichting van het gebied in 1991 lukraak door vrachtwagens gestort is. Door de grote hoeveelheid meststoffen was dit gedeelte aanvankelijk begroeid met een hoge, dichte vegetatie van ruigtekruiden. De eerste jaren waren dat vooral eenjarige akkerplanten als Melganzevoet, Windhalm en Grote Klaproos, maar al spoedig werd hun plaats ingenomen door overblijvende soorten als Grote brandnetel, Akkerdistel, Speerdistel, Boerenwormkruid en Kweek. Deze bloemrijke ruigte trok grote aantallen vlinders aan, met een hoogtepunt in de zomers van 1995 en 1996. Tijdens een vlindertelling op 8 augustus 1996 noteerde ik hier 345 vlinders, waaronder 106 Gamma-uilen, 76 Distelvlinders, 63 Dagpauwogen, 39 Oranje zandoogjes en 22 Gele dikkopjes. Aantallen waarvan ik nu alleen maar kan dromen, hoewel Schepping sindsdien veel rijker geworden is aan nectarplanten.

De Hobbelduintjes worden jaarrond door schapen begraasd en de ruigtevegetatie is, mede door het uitspoelen van stikstof en fosfaat naar diepere bodemlagen, geleidelijk overgegaan naar een matig voedselrijk grasland met opvallend veel Zachte ooievaarsbek en Reigersbek. Opvallende planten zijn hier verder Vingerhoedskruid, Jacobskruiskruid en Keizerskaars die alle drie door schapen gemeden worden. Muizenootje en zandblauwtje hebben de plaats ingenomen van distels. Laag blijvende pollen van Grote brandnetel herinneren nog aan de vroegere ruigte. Daar zie ik vaak de zwarte rupsen van de Dagpauwoog, terwijl ze op de weelderige brandnetels elders in Schepping zelden voorkomen. Door de hoge ligging zijn de Hobbelduintjes erg droogtegevoelig. In de droge zomers van 2018 en 2019 was er nauwelijks een groen sprietje te bekennen.

De ruigte op de Hobbelduintjes heeft geleidelijk plaats gemaakt voor schraal grasland dat in droge zomers snel verdort (augustus 2022).

Rupsen van de Dagpauwoog op Grote brandnetel op de Hobbelduintjes (juni 2016).

Een groot deel van de voedselrijke bovengrond is verwerkt in wallen en hoogtes buiten het schapenraster. Deze delen zijn direct daarna beplant met bosplantsoen van inheemse bomen en struiken, waaronder veel Sleedoorn. Inmiddels zijn de boompjes uitgegroeid tot mooie struwelen en bossingels. Daardoor is het Bevrijde Land een besloten landschap geworden, afgeschermd van de omgeving.

Bossingel met een mantel van Sleedoorn aan de oostkant van het Bevrijde Land (april 2017).

Sleedoornstruweel aan de oostkant van het Bevrijde Land op een winterse dag (januari 2017).

De ondergroei van de bossingels bestaat nog voor een belangrijk deel uit ruigtekruiden, zoals Grote brandnetel, Zevenblad en Dolle kervel. Geleidelijk vestigen zich er meer bosplanten, waaronder Klimop, Mannetjesvaren en Geel nagelkruid. Op één plek zijn Bosanemoon en Muskuskruid verschenen. Vanuit de tuinen rond het huis beginnen stinsenplanten de beboste stroken rond het Bevrijde Land te koloniseren, onder meer Gewoon sneeuwkllokje, Boerenkrokus, Wilde narcis en Vingerhelmbloem. Op de overgang van de bosschages naar bekalste stukken grasland ontwikkelen zich zoomvegetaties met karakteristieke soorten als Kruisbladwalstro en Gewone agrimonie. Het Bevrijde Land wordt steeds meer volwassen.

Uiteraard worden de doornige struwelen ook gewaardeerd door zangvogels als de Zwartkop, Tuinfluiter en Fitis. Eenmaal zat er in een sleedoorn een Orpheusspotvogel uit volle borst te zingen. Het is een dwaalgast uit zuidelijker streken die geleidelijk noordwaarts oprukt.

Zingende Zwartkop op het Bevrijde Land (april 2020).

Lichtend mos

Pril voorjaarsweer. De zon schijnt, de krokussen staan wijd open en de eerste Zanglijster zingt in de bosrand. Heerlijk om over het Bevrijde Land te slenteren, langs de oevers van het Kristalmeer en naar de linde op Tao.

Op de weg terug naar huis zie ik hoe het bemoste grasland door het strijklicht van de lage zon wordt gestreeld, hoe de bomen daarop lange schaduwen werpen. Ik heb dat al vaker gezien. Maar nu zie ik het pas echt.

Geraakt door schoonheid sta ik een tijdje als aan het mos genageld.

Strijklicht

Schaduwen van hoge bomen

Zacht zonlicht

Weeft nietig mos

Glanzend zilvergroen

Tot zwevend tapijt

In trillende lucht

Boven de Aarde

Onder mij

Blog van 4 februari 2020 op www.Schepping.org.

Tao

Avondstemming bij Tao na het passeren van een onweersbui (oktober 2018).

Tussen het Kristalmeer en de Azuren Zomp vormt de keileemheuvel Tao het hoogtepunt in het Bevirde Land. De afgeplatte top is gekroond met een kring van zeven zwerfkeien die tijdens de graafwerkzaamheden uit de ondergrond van Schepping aan het licht kwamen. De linde in het centrum is inmiddels uitgegroeid tot een fraaie boom. Vanaf Tao heb je uitzicht over het hele Bevirde Land met twee plassen aan je voeten. Het silhouet van de leemheuvel met de linde op de top is in alle seizoenen een belevens. De reeks foto's op pagina 169 en 170 getuigt hiervan.

De zure, voedselarme en 's zomers sterk uitdrogende keileem van Tao vormt een weerbarstige omgeving voor plantengroei. Tien jaar na het opwerpen van de heuvel waren de flanken spaarzaam begroeid met mossen, korstmossen en lage planten als Fijn schapengras en Muizenootje. Flinker plekken leem waren nog kaal, mede door afspoeling van grond tijdens regenbuien. Daardoor vormden zich in de eerste jaren ook enkele diepe erosiegeulen. De karig begroeide, zonnige hellingen vormden een goed milieu voor de Heivlinder, een typische pioniersoort van zandverstuivingen en kale plekken in droge heide. Ook de zeldzame Kommavlinder die soortgelijke habitats bewoont, heb ik hier enkele malen gezien.

Tegenwoordig is de vegetatie op Tao bijna gesloten maar nog wel kort en schraal. Vanaf 2012 heb ik de zuidhelling twee keer voorzien van een flinke kalkgift, omgerekend ongeveer 10 ton gemalen mergel per hectare. Die behandeling heeft ook hier geleid tot de vestiging van veel kalkminnende soorten van droge graslanden die oorspronkelijk in het Kalklandje achter het huis zijn ingevoerd (zie p. 56), zoals Duifkruid, Kruidend stalkruid, Gevinde kortsteel, Geel walstro, Bevertjes, Bergdravik en Zachte haver.

De linde in het centrum van de steencirkel op de top van Tao (juli 2007).

Het is verrassend dat ook sommige vochtminnende planten, zoals Moeraswespenorchis en Gevlekte orchis, het op deze droge leembult goed doen. In de zomer is de zuidhelling van Tao nu een bloemenfeest, in contrast met de niet bekalkte noordelijke hellingen die een soberder vegetatie dragen van grassen en mossen in vele nuances van groen, oker en bruin. Ingetogen maar ook van een eigen schoonheid.

Een- en tweejarige jeneverbesjes onder een besdragende moederstruik op Tao (oktober 2020).

Berijpte jeneverbessen op de zuidhelling van Tao (januari 2017).

Spectaculair is de vestiging van Jeneverbes in het Bevrijde Land, vooral op de zuidhelling van de Tao. De donkergroene struiken vallen van verre op en staan zo fraai opgesteld dat vrijwel iedere bezoeker aan Schepping ervan uitgaat dat ik ze heb aangeplant. De struiken zijn echter spontaan uit zaad gekiemd, de eersteling in 2003. Mogelijk zijn het nakomelingen van oude jeneverbessen in het aftakelende struweel aan de noordkant van Schepping dat beheerd wordt door Stichting Het Drentse Landschap. Daar heeft overigens nog geen verjonging door zaad plaatsgevonden.

Wellicht komen de Jeneverbessen op Tao van elders. Het is bekend dat vogels de bessen van Jeneverbes consumeren en de verteerde resten op een andere plek uitpoepen. Daar kunnen kiemkrachtige zaden in zitten. Zaailingen van Jeneverbes worden in Drenthe vooral gevonden in open terreinen met een voedsel- en humusarme, zandige of lemige, niet te zure bodem. In dat opzicht blijkt het Bevrijde Land ideaal te zijn voor deze soort.

Inmiddels staan er in het Bevrijde Land elf flinke Jeneverbessen, sommige al vier meter hoog. Ze zijn gekiemd tussen 2003 en 2011. Tot 2019 zijn er nog tien exemplaren bijgekomen. Net als op andere groeiplaatsen is er veel variatie in vorm. De meeste struiken zijn smal en naar boven toegespitst, maar er is ook één jeneverbess nabij de linde op de top van Tao die laag blijft en vooral in de breedte groeit. Sommige Jeneverbessen zitten jaarlijks vol blauwe bessen. Vanaf 2019 zie ik in de omgeving van die struiken tientallen kiemplanten, kennelijk afkomstig van op de grond gevallen vruchten. Dit is dus een jeneverbessstruweel in wording. Waar vind je dat elders in Nederland?

De top van Tao met zijn linde is een van de meest fotogenieke plekken in Schepping vanwege het silhouet van de boom tegen de lucht en de magische plek waar hij staat. Op de volgende twee pagina's geef ik een selectie van mijn foto's, gerangschikt naar de seizoenen. Ze laten zien waarom ik zoveel van deze boom houd. Hopelijk maken ze ook duidelijk waarom sommige bomen vanouds als heilig worden beschouwd.

Van links boven naar rechts onder: De linde op Tao in voorjaar en zomer (april 2012, april 2016, mei 2007, mei 2019, juli 2011, juli 2016, augustus 2014, augustus 2020).

Van links boven naar rechts onder: De linde op Tao in najaar en winter (september 2021, oktober 2015, november 2015, november 2017, december 2014, januari 2010, februari 2020, februari 2017).

Avondsfeer

Na een paar drukke dagen vol sociale activiteiten heb ik vanavond tijd voor mezelf. Ik ga een half uurtje simpel boompjes steken op het Bevrijde Land. Mijn schep staat nog klaar op de plek waar ik deze eindeloze klus heb onderbroken. Gedachten op nul, de blik op oneindig. Maar mijn zintuigen staan wijd open voor de klanken, kleuren en geuren van deze zomeravond.

Het is al schemerig, maar toch wordt het lichter op het veld doordat het grijze wolkendek vanuit het noorden openbreekt in bleekblauwe hemelvlakken. De overblijvende wolken kleuren aan de onderkant chocoladebruin; een laatste aandenken van de zon die al achter de horizon verdwenen is. Het silhouet van de linde bovenop Tao tekent zich scherp af tegen de lucht. Het lijkt of iemand de boom met inkt op het zwerk getekend heeft.

Opeens beginnen alle kikkers in de Azuren Zomp te kwaken. Zou Ajax toch de Europacup gewonnen hebben? Even later zijn ze weer stil. Nep nieuws zeker. Aanstellerij voor niks.

Een vleug rozengeur dwarrelt voorbij vanuit het struweel op de oostelijke aarden wal die Schepping begrenst. Ik laat de spade rusten om dit heerlijke aroma bewust in te ademen. Dat kan maar een paar dagen in het jaar. Dan zijn de wilde rozen alweer uitgebloeid en kom ik hun roze bloemblaadjes alleen nog af en toe tegen in mijn kruidenthee, als herinnering aan de feestelijke tijd waarin het voorjaar overvloedt in zomer.

Intussen steken de zanglijsters de kikkers naar de kroon wat volume betreft. Het is een uitzonderlijk goed lijsterjaar met vier broedparen vlak bij huis. Tegen het invallen van de duisternis bestijgen de mannetjes iedere avond de hoogste boomtoppen om van daaruit hun zangduels uit te vechten, zonder dat die ooit in een fysieke strijd ontaarden. Er valt ook nooit een winnaar aan te wijzen. Misschien ben ik wel de winnaar, want ik geniet met volle teugen van hun zangkunst en deel in hun levenslust.

Het wordt donker. De duizenden witte bloemen van de akkerhoornbloem lijken te zweven boven het donkere groen van grassen en kruiden. Uit de verte nadert het sonore geroep van Canadese ganzen. Daar verschijnt het vaste paartje van het Kristalmeer boven de westelijke bosrand. Met twee poten schuin naar voren strijken ze met een flinke plons neer in het rimpelloze water. Een veilige en rustige plek voor ze om de nacht door te brengen.

Tijd voor mij om naar huis te gaan.

Blog van 6 juni 2021 op www.Schepping.org.

Het Groene Strand

Meanderend beekje op het Groene Strand met bloeiende Dotterbloemen (april 2017).

Tussen de zuidoever van het Kristalmeer en de houtwal op de grens met de tuin van de buren lag na de graafwerkzaamheden in 1991 een strook kaal zand van ongeveer dertig meter breed. Naar de plas toe ging het zand geleidelijk dalend over in lemig zand en uiteindelijk in keileem. Aan de oostkant was in de keileem een ondiepe laagte gegraven die 's winters water bevatte en in de zomer uitdroogde, de Leempoel. Deze strook land is het enige stuk van het Bevrijde Land waar een groot deel van het oorspronkelijk aanwezige gele zand tijdens de ontgroning niet is afgevoerd. Daardoor leek dit gedeelte aanvankelijk wel wat op een zeestrand. Inmiddels is de bodem helemaal begroeid geraakt en is de naam Groene Strand meer van toepassing.

De plantengroei ontwikkelde zich hier op dezelfde manier als in andere delen van het Bevrijde Land. De hogere, zandige delen van het Groene Strand raakten begroeid met open, kort grasland met soorten als Zandhaarmos, Zandblauwtje, Dwergviltkruid, Paashaver en Vogelpootje. Waar keileem aan de oppervlakte komt, groeide voornamelijk Gewoon haarmos met daartussen planten van zure, heischrale graslanden, zoals Trekrus, Pilzegge en plaatselijk Blauwe knoop en Tormentil.

Evenals elders in het Bevrijde Land vormde Gewoon haarmos omstreeks 2005 geleidelijk een bijna gesloten mat, waardoor kruiden weinig kans kregen om zich uit te breiden. Naar aanleiding van het positieve effect van bekalking elders heb ik de westelijke helft van het Groene Strand in maart 2005 voorzien van een flinke hoeveelheid gemalen kalk. Die behandeling werd in 2007 herhaald en uitgebreid over bijna het hele Groene strand. De pH-waarde, een maat voor de zuurgraad van de bodem, steeg daardoor van zuur (pH 3,5-4) naar neutraal (pH 6,5-7).

Het Groene Strand met Gevlekte orchis en Rietorchis, verder Margriet en Grote ratelaar (juni 2018).

In 2005 heb ik het beekloopje gegraven, dat gevoed wordt door een pomp in het Kristalmeer (zie p. 61). Vanaf de steile oever langs de plas meandert het beekje over de keileem door het Groene Strand om via de Leempoel aan de oostkant terug te stromen in het Kristalmeer. Het stroompje draagt hier bij aan de natuurwaarden doordat het water door de keileem heen sijpelt, waardoor een brede strook van het Groene Strand permanent vochtig blijft. Samen met de kalkgift heeft dit geleid tot het ontstaan van een spectaculaire vegetatie. Gewoon haarmos was na bekalking binnen de kortste keren verdwenen. Vanuit het Kalkmoerasje zaaiden Gevlekte orchis, Rietorchis, Moeraswespenorchis en Parnassia zich uit en vijf jaar later waren ze al talrijk. Nu bloeien er jaarlijks honderden orchideeën, een prachtig gezicht. Na de aanleg van het beekje heb ik het Groene Strand uit de schapenbeweiding genomen om de zaadzetting van planten te bevorderen.

Gevlekte orchis en Rietorchis op Het Groene Strand (juni 2021).

Wat later in het jaar bloeit op het Groene Strand massaal de Moeraswespenorchis (juli 2021).

Vlak langs de beekoever groeien karakteristieke planten als Dotterbloem, Sterzegge, Zeegroene zegge en Veldrus. Bijzonder is de spontane vestiging op het Groene Strand van Rondbladig wintergroen en Grote keverorchis, in Drenthe zeldzame planten die nooit in Schepping zijn geïntroduceerd en in de wijde omgeving ontbreken. Ze hebben wel heel lichte zaden, die grote afstanden kunnen overbruggen. Desalniettemin mag het een wonder heten dat die zaadjes zo'n kleine, geïsoleerde plek met de juiste milieuomstandigheden weten te vinden. Na de kalkgift verschenen ook allerlei bijzondere, kalkminnende paddenstoelen, waaronder Puntmutswasplaat, Gele satijnzwam, Zwarte schotelkluifzwam, Bokaalkluifzwam en Vingerhoedje.

Het beekje op het Groene Strand met langs de kant Dotterbloemen (april 2008).

De ondiepe leempoel aan de oostkant van het Groene Strand wordt gevoed door het beekje en valt niet meer droog. Langs de oevers groeien veel Dotterbloemen (april 2020).

Door voeding via het beekje bevat de Leempoel tegenwoordig permanent water. Het is een doorstroommoerasje geworden. Langs de oevers bloeien nu in het voorjaar veel Dotterbloemen, wat later gevolgd door Moeraskartelblad en ook hier diverse orchideeën. In het midden staan grote Pitruspollen waarin de laatste jaren geregeld Waterhoentjes hun nest maken. Deze prachtige moerasvogels gedragen zich in de broedtijd heel geheimzinnig. Ik hoor ze dan geregeld roepen maar ze laten zich zelden zien, totdat er opeens een Waterhoentje met jonkies in het Kristalmeer zwemt.

Ook op de drogere, zandige delen van het Groene Strand was het toevoegen van kalk een succes. Zandhaarmos maakte binnen twee jaar plaats voor Weidehaakmos, en kruidachtige planten als Margriet, Akkerhoornbloem en Tripmadam breidden zich sterk uit.

Waterhoentje met jong in het Kristalmeer (juni 2020).

Het Groene Strand met op de voorgrond het bekalkte deel met Gevlekte orchis, op de achtergrond een onbekalkt stukje met grassen en Gewoon haarmos (juni 2016).

Bij het strooien van gemalen mergel op het Groene Strand is één gedeelte tussen de zuidoever van het Kristalmeer en het beekje opzettelijk overgeslagen. Op deze plek zijn de verschillen in plantengroei tussen wel en niet bekalkte leem naast elkaar goed te zien. Op het zure stukje is nog steeds Gewoon haarmos de belangrijkste bodembedekker, met daartussen vooral grasachtige planten als Schapengras, Trekrus en Pilzegge. De schrale vegetatie vormt een scherp contrast met het bloemenrijke veld aan de zuidkant van het beekje.

Een opmerkelijk nieuwkomer in het niet bekalkte stukje van het Groene Strand is de Grote veenbes, bij velen beter bekend als Cranberry. In 2010 heb ik die daar voor het eerst gezien. De Grote veenbes komt oorspronkelijk uit Noord-Amerika en zou bij een schipbreuk op de Waddeneilanden zijn beland. Daar heeft hij zich in duinvalleien enorm uitgebreid. Rond de oogst en verwerking van de bessen is een hele industrie ontstaan. Het dwergstruikje is in Drenthe verwilderd in sommige veentjes en langs oevers van vennen, maar de dichtstbijzijnde groeiplaats ligt kilometers verderop. Opnieuw een wonder dat de Grote veenbes op een geschikt plekje in Schepping is beland, vermoedelijk via een vogel die de bessen ergens had gegeten en de zaadjes hier heeft uitgepoept. Inmiddels bedekt hij op het Groene Strand een oppervlakte van circa zeven m². Daar kan ik de laatste jaren in het najaar twee kilo cranberry's plukken. Lekker en gezond!

Grote veenbes op het Groene Strand, links in bloei (juni 2019), rechts met bessen (oktober 2020).

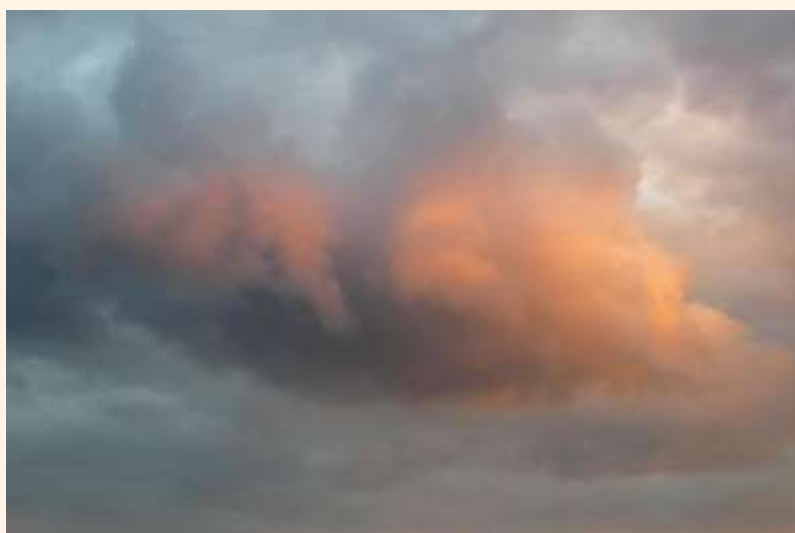
Blozende wolken

Wat waren er deze zomer veel avonden met een schitterende zonsondergang! Natuurlijk was de overvloedige zonneschijn daar debet aan, maar een paar net op tijd voorbij drijvende wolkenpartijen verhogen de feestvreugde. Het viel mij op dat de hemel vaak niet alleen in de richting van de ondergaande zon een kleurrijk spektakel bood. In de tegenovergestelde richting, het oosten dus, streelden de laatste zonnestrallen soms de toppen van de bomen in het Bevrijde Land die dan naar oranje verkleurden. Of ze beschenen de wolken, zwevend boven het schemerige land.

Vanavond hingen er weer van die prachtige, blozende avondwolken roerloos boven de horizon. Dat levert mooie foto's op. De werkelijke beleving van zulke zalige momenten is oneindig veel krachtiger, indrukwekkender en completer.

Daar zijn geen woorden voor.

Blog van 13 april 2021 op www.Schepping.org.

8. Het Vaderland

Winters doorkijkje op het hooiland van het Vaderland met de Fruitboomcirkel (januari 2015).

De volgende uitbreiding van Schepping vond plaats in 1998 met een perceel van 1,3 ha aan de westzijde van de Schapenwei. Ook in dit geval bood de verhuizing van burens, de familie Kiers, een mogelijkheid om aangrenzend land te kopen. Jannes Kiers kwam me persoonlijk vertellen dat ze hun akker op de eerste plaats aan mij gunden omdat ze de nieuwe natuur op mijn land waardeerden. Een onverwacht en mooi gebaar. Toevallig had ik net mijn erfdeel ontvangen uit de nalatenschap van mijn vader en het bedrag kwam precies overeen met de vraagprijs. Tja, wat is toeval eigenlijk? Dit stuk land heeft er in ieder geval de naam 'Vaderland' aan overgehouden.

Volgens oude kaarten was het perceel rond 1930 nog grotendeels heide. Pas op de kaart van 1950 wordt het aangeduid als grasland, hetgeen zo bleef tot in de jaren zeventig. Daarna werd het omgevormd tot akkerland. De laatste jaren werden er vooral aardappels verbouwd. De bodemkundige situatie was oorspronkelijk vergelijkbaar met de andere delen van Schepping: een dunne, humeuze bouwvoor boven een dikke laag geel zand en in de diepere ondergrond keileem. Het grondwater zat ook hier in de zomer meer dan twee meter diep. Daardoor was de grond erg droogtegevoelig. Om die reden heeft de gebruiker van de grond in de jaren negentig de laag geel zand stukje bij beetje afgegraven en vervangen door humusrijke grond, aangevoerd van elders. Voor het creëren van waardevolle natuur was dit een groot nadeel omdat het realiseren van voedselarme omstandigheden daardoor bemoeilijkt werd, ook na verwijdering van de toplaag.

In verband met deze voorgeschiedenis waren mijn ambities bij natuurontwikkeling op het Vaderland dan ook bescheidener dan voor het Bevrijde Land. Daar kwam bij dat de kleinere omvang van het perceel zich niet leende voor al te drastische ingrepen. Mijn doel was hier eerder het creëren van een fraaier landschap. Ik zou al heel tevreden zijn als ik een 'ouderwets' bloemrijk grasland zou kunnen realiseren met planten als Veldzuring, Scherpe boterbloem en Fluitenkruid, ingebed in boomsingels.

Van plat vlak naar zachte glooiingen

De akker in winterrust vóór de inrichting van het Vaderland (december 1997).

In dit geval volstond mijn inrichtingsplan met het aanbrengen van een zacht glooiend reliëf in het volkomen vlakke terrein. Na het verkrijgen van een ontgrondingsvergunning werd in het voorjaar van 1998 door de vertrouwde grondaannemer Hulzebosch met het graafwerk begonnen. Ik kreeg voor de werkzaamheden deze keer subsidie van de provincie uit een fonds om natuurontwikkeling door particulieren te bevorderen. In het zuidelijke deel van het Vaderland werd naar het centrum toe een flauwe, ronde kom uitgegraven tot ongeveer een meter onder het oorspronkelijke maaiveld. Daardoor werd in het midden vrijwel de hele voedselrijke teellaag afgevoerd en kwam plaatselijk het daaronder liggende lemige zand aan de oppervlakte. Zo ontstond ook een gradiënt van droog aan de rand naar nat in het centrum van het terrein.

In het noordelijke deel van het Vaderland werd een soortgelijke laagte aangelegd. Daarin werden twee plekken dieper uitgegraven tot ruim twee meter onder het maaiveld, in de verwachting dat ze permanent water zouden houden. Zo konden zich daar poelen ontwikkelen met waterleven en een oeervervegetatie.

Tijdens de graafwerkzaamheden op het Bevrijde Land werd veel geel zand afgevoerd. Op het Vaderland is geen grond van het terrein verwijderd. Winbaar geel zand was hier niet meer aanwezig en het grondverzet was zo beperkt dat alle materiaal zonder problemen binnen het terrein kon worden verwerkt. Net als in het Bevrijde Land werd de toplaag met daarin de meeste meststoffen gedeponerd aan de randen van het terrein en ingeplant met bosplantsoen. Op de graslanden in het Vaderland is nergens gemalen mergel uitgestrooid, zoals elders in Schepping wel is gebeurd.

Het zuidelijke deel van het Vaderland na de graafwerkzaamheden. In het centrum van het terrein is geel, lemig zand aan de oppervlakte gekomen, terwijl langs de randen een deel van de donker gekleurde aarde is achtergebleven (maart 1998).

Het hooiland met de fruitboomcirkel

De uitgegraven laagte in het zuidelijke deel van het Vaderland wordt sinds de aanleg in 1998 beheerd als hooiland. Door de komvorm is er een geleidelijke overgang ontstaan van droge grond aan de randen naar vochtige omstandigheden in het centrum. In regenrijke winters staat het centrum vaak enkele weken blank, hetgeen de variatie in het grasland ten goede komt.

Het Vaderland met de pas geplante fruitboomcirkel en stagnerend water in het centrum van de gegraven kom. Van de daarachter aangeplante bossingel is nog niets te zien (juni 1998).

Het hooiland van het Vaderland met bloeiende appelbomen in de fruitboomcirkel. Op de achtergrond de uitgegroeide bossingel (april 2022).

De ontwikkeling van de vegetatie in het hooiland is grotendeels spontaan verlopen, maar de vestiging van graslandsoorten heb ik een handje geholpen door het uitstrooien van maaisel, afkomstig uit oudere delen van Schepping. Het maaisel werd verspreid op de nog kale grond kort na afloop van de graafwerkzaamheden. Nabij de randen van de kom is in 1998 en 1999 een cirkel van fruitbomen aangeplant. Over deze boomcirkel gaat het kader op de volgende pagina. Het hooiland wordt omgeven door een brede, beboste wal op de daar gedumpte voedselrijke bovengrond.

Aanvankelijk kwam er niet veel terecht van de beoogde bloemenweelde. De eerste paar jaar was er sprake van een ruige, hoge vegetatie met enorme pollen Pitrus en veel Rietgras, Ridderzuring, Grote brandnetel en Akkerdistel. Ook wilgenzaadjes kiemden massaal op de verslechte grond en groeiden snel uit tot struiken van meer dan een meter hoog. In een poging om de verruiging de kop in te drukken heb ik het grasland aanvankelijk drie of vier keer per jaar gemaaid, waarna het maaisel werd afgevoerd. Vooral een extra late maaibeurt in het najaar bleek van belang om Pitrus in te tomen.

De wilgjes die aanvankelijk massaal op de kale grond waren gekiemd, stoelden intussen steeds verder uit. Ze werden weliswaar jaarlijks afgemaaid, maar dat kon niet verhinderen dat ze iedere zomer hoger opschoten. Het grasland begon daardoor steeds meer op een wilgenstruweel te lijken. Daarom heb ik in 2007 en 2008 ongeveer drieduizend wilgenstruiken één voor één met de schop uitgestoken en afgevoerd. Dat was een enorme klus, maar het resultaat was de inspanning waard. Er is sindsdien nauwelijks sprake van nieuwe boomopslag, zodat met deze eenmalige ingreep kon worden volstaan.

Een rondedansje van fruitbomen

Kort na de inrichting van het Vaderland zijn in 1998 op de nog kale grond van de ondiepe kom in het hooiland 24 jonge fruitbomen geplant in een cirkel met een diameter van vijftig meter. De bomen werden indertijd geschonken door familieleden, vrienden en bekenden. Zij konden zelf een boom uitkiezen, als het maar fruitbomen waren, liefst van een oud ras. Zo stonden er aanvankelijk elf appels, vier peren, vijf pruimen, twee kersen, een Kweepeer en een Zwarte moerbeï. Aan de rand van de cirkel staat een tegelplateau, vervaardigd door mijn zus Anneleen, waarop vruchten van de aangeplante bomen zijn afgebeeld (zie p. 100).

Bij deze bomenkring had ik het beeld voor ogen van een boomgaard op vruchtbare grond met een ondergroei van Fluitenkruid, Veldzuring en Scherpe boterbloem. Ik kende zulke boomgaarden goed uit het gebied van de Kromme Rijn ten zuiden van Utrecht. Daaraan heb ik mooie herinneringen, temeer daar de familie van moederskant indertijd een boerderij bezat bij Cothen met uitgestrekte boomgaarden. Elk jaar was daar in de zomer een familiereünie, waarbij ik met mijn neven en nichten hoge ladders beklom om ons ziek te eten aan sappige kersen.

Ik geef ruitelijk toe dat ik me heb verkeken op de mogelijkheden voor fruitteelt in Drenthe. Drentse zandgronden zijn geen rivierklei. Ondanks het langdurige landbouwverleden bleek de grond van het Vaderland te arm aan nutriënten voor een goede groei van de meeste bomen. Bovendien is het er 's zomers vaak te droog en in sommige winters te nat. Aanvankelijk bestreed ik het tekort aan mineralen door het aanbrengen van compost rond de stammen. Toen het grasland het karakter kreeg van een soortenrijk hooiland stopte ik hiermee omdat de compostgiften leidden tot uitdijende harden van brandnetels en andere ruigteplanten. Ook verbeterde de groei van de bomen nauwelijks door de compost.

Tegenwoordig zitten er gaten in de cirkel doordat sommige bomen dood zijn gegaan. Andere zijn in twintig jaar maar weinig gegroeid. Vooral kersen en pruimen hebben het zwaar. Appels doen het relatief goed, vooral oude, geharde rassen als de Drentse bellefleur en de Goudreinet. Speciale vermelding verdient ook een nazaat van een onbekend appelras met smakelijke gele vruchten, waarvan een zeer oude, krakkemikkige boom in 1975 in het boomgaardje naast het huis stond. Een kennis heeft hiervan met succes een ent gemaakt op een onderstam, die na een paar jaar opkweken in de cirkel is geplant.

Een andere boom met een verhaal is de Zwarte moerbeï. Die boom heeft mijn moeder in 1998 persoonlijk in de fruitboomcirkel geplant. Ze had aan de moerbeï dierbare herinneringen omdat naast haar ouderlijke huis in Wageningen een grote boom stond. De moerbeï op het Vaderland groeide voorspoedig en zag er kerngezond uit, maar in het voorjaar van 2008 liep hij zonder zichtbare oorzaak ineens niet meer uit. Hij was dood. Mijn moeder is in december 2007 op 94-jarige leeftijd overleden. Toeval of verbintenis?

In sommige winters lijken de berijpte fruitbomen opnieuw in bloei te staan (januari 2017).

Jong, ruig grasland met veel Gestreepte witbol, Pitrus en Rietgras in het Vaderland (juli 1999).

Door het intensieve maaibeheer namen de productiviteit van het grasland en het aandeel van ruigtekruiden sterk af en rond 2005 had zich al een tamelijk bloemenrijk en soortenrijk grasland ontwikkeld. Opvallende planten waren daarin onder andere Grote ratelaar (ingezaaid), Margriet, Knoopkruid (beide met uitgestrooid maaisel meegekomen), Echte koekoeksbloem, Moerasrolklaver en Moerasvergeet-mij-nietje (alle spontaan gevestigd). Pitrus was nog steeds talrijk, maar niet meer overheersend.

Het was voor mij een verrassing dat op de schraalste plekken spontaan karakteristieke soorten van heidevelden verschenen, zoals Struikhei, Dophei, Stekelbrem en zelfs een paar planten van het zeldzame Valkruid. Gezien de agrarische voorgeschiedenis van het Vaderland had ik dat niet verwacht. Sommige plekken met venige, zwarte grond waren echter nog steeds begroeid met ruigtekruiden als Grote brandnetel, Ridderzuring en Rietgras. De variatie in de bodem is dus op korte afstand heel groot. Die afwisseling wordt veroorzaakt doordat de vorige eigenaar in het terrein het gele zand had vervangen door grond van allerlei plekken, vooral bouwplaatsen, met heel verschillende bodemeigenschappen.

De verschraling van het hooiland schrijdt nog steeds voort. Tot ongeveer 2015 was Gestreepte witbol het overheersende gras. De laatste jaren neemt in de drogere delen het aandeel van Reukgras en Gewone veldbies sterk toe, een teken dat de bodem steeds armer wordt en dat de vegetatie zich ontwikkelt in de richting van een heischraal grasland. Tegelijk nemen sommige opvallende bloeiers als Margriet en Grote ratelaar af, maar breiden lager blijvende kruiden zich uit, bijvoorbeeld Biggenkruid, Grasklokje en Muizenootje. In het vochtige centrum van het Vaderland zijn planten als Pinksterbloem, Kruiwilg, Blauwe knoop en Gewone zegge toegenomen. Ook de Rietorchis en Gevlekte orchis hebben zich inmiddels binnen de fruitboomcirkel gevestigd.

Het hooiland van het Vaderland na tien jaar verschraling met veel Margriet, Gestreepte witbol en Veldzuring (juni 2009, boven) en weer veertien jaar later met veel Scherpe boterbloem, Pinksterbloem, Veldzuring en Margriet (mei 2023, onder).

Slenteren

Lekker loom lopen
Slenteren op het Vaderland
Wat voorbij komt, gaat voorbij
Doelloos, willoos, overgave
Opgenomen en verbonden
In vogelzang
Lindebloesemgeuren
Wazig lage wolkenluchten
Komen en gaan
Boven bloemenveld
Vol zuring en margriet
Zoals de wereld was
Ooit een aards paradijs
Opnieuw zal zijn
Wanneer we ons vinden
In de natuur die we zijn.

Juni 2020

Detail van het hooiland van het Vaderland met bloeiend Rietorchis, Beemdooievaarsbek. Veldzuring en Grote ratelaar (juni 2013).

Met de bloemen kwamen ook de insecten. Door de weelderige groei van Moerasrolklaver vestigde zich in het hooiland al snel een grote populatie van het Icarusblauwtje. De rups van deze iriserend blauwe vlinder leeft op Rolklaver. Het Oranjetipje profiteerde van de uitbreiding van Pinksterbloemen. Later volgden onder meer de Bruine vuurvlinder, Sint-Jansvlinder en Metaalvlinder. Die laatste soort is kenmerkend voor vochtige, bloemenrijke graslanden. Hij is binnen Schepping alleen op het Vaderland gesignaleerd.

Vlinders op het Vaderland: Metaalvlinder (onder) en Sint-Jansvlinder (boven) op Beemdkroon (juli 2011, links); paartje van het Oranjetipje (juni 2013, rechts).

Het is boeiend om de veranderingen op het Vaderland van jaar tot jaar te volgen. De ontwikkeling van een bloemrijk, soortenrijk hooiland verliep er aanmerkelijk sneller dan ik van tevoren had ingeschat. Ook de natuurkwaliteit van het huidige grasland is veel groter dan ik voor mogelijk had gehouden. Ik laat me graag verrassen door de natuur.

Deze gang van zaken toont aan dat ook bij een tamelijk ongunstige Ausgangssituatie zich in relatief korte tijd waardevolle natuur kan ontwikkelen indien er vanaf het begin consequent een intensief maaibeheer wordt gevoerd. Door de voortschrijdende verschraling is het aantal maaibeurten sterk afgenomen. De laatste jaren maai ik het grootste deel van het grasland één maal tussen juni en september, de voedselrijke randzone en enkele andere ruige stukjes twee keer. Het gemaaide en gedroogde gras wordt gebruikt als hooi voor het bijvoeren van mijn schapen in de winter. Het hooiland wordt nooit door schapen begrast.

Het hooiland van het Vaderland is binnen de kring van fruitbomen gemaaid met een ruwterreinmaaier. Het maaisel ligt in cirkels op het veld te drogen voordat er hooibalen van worden geperst (juni 2019).

Mirabel

Vele jaren geleden heb ik in het noorden van Frankrijk mirabellen leren kennen; kleine gele pruimen met een zoete, aromatische smaak. Ze worden in Lotharingen al sinds de 15^e eeuw geteeld en behoren daar tot het cultureel erfgoed. Er worden heerlijke dranken, jam en taarten mee bereid, maar ook vers zijn ze erg smakelijk.

Na de inrichting van het Vaderland in 1999 zijn op voormalige landbouwgrond door vrienden en bekenden 24 fruitbomen geplant in een cirkelvormig patroon, waaronder een echte mirabel. Het is nu een mooie boom van zes meter hoog en breed bij een stamomtrek van zestig centimeter. Dat is opmerkelijk, want de andere pruimenbomen in de fruitboomcirkel leiden een kwijnend bestaan of zijn al helemaal afgestorven.

Mijn mirabel is een 'mirabelle de Metz'. Dit ras wordt gekenmerkt door gele vruchten met rode vlekjes. De spikkeling is bij geen enkele pruim gelijk. Mede door deze variatie is een bakje mirabellen een lust voor het oog, voordat ze overgaan tot het strelen van de tong.

Volgens pruimentelers is een nadeel van dit ras dat de vruchtzetting van jaar tot jaar sterk verschilt. Daar kan ik over mee praten. In 2022 had ik een goede oogst, maar dat was slechts één keer eerder het geval, een jaar of tien geleden. In de tussentijd produceerde de boom de meeste jaren geen enkele pruim. Soms kon ik de schuld geven aan een late nachtvorst, maar ook in milde lentes liet mijn mirabel het vaak afweten.

Daarom niet getreurd. Elk jaar trakteert de boom me op een wolk van witte bloesems en het gezoem van talloze insecten. Waarvoor dank.

Blog van 18 augustus 2022 op www.Schepping.org.

De hooiweide met poelen

De Hartenpoel, gegraven tot in de keileem in het noordelijke deel van het Vaderland (maart 1998).

Ook het noordelijke deel van het Vaderland bestaat grotendeels uit grasland, maar dit gedeelte wordt beheerd als een hooiweide. Het is omrasterd met schapengaas en wordt een groot deel van het jaar begraaasd door mijn heideschappen. Van mei tot en met augustus staan er geen dieren in de weide om planten de gelegenheid te geven om tot bloei te komen en zaad te zetten. Daarna wordt het terrein gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd, waardoor enige verschraling optreedt. De grazende schapen zorgen ervoor dat de grasmat kort de winter ingaat.

In dit gedeelte van het Vaderland was de humusrijke toplaag vaak maar enkele decimeters dik. Daardoor kon bij de inrichting in 1998 deze voedselrijke laag in het centrum verwijderd worden tot op de voedselarme, lemige ondergrond. Hier zijn twee poelen gegraven tot twee meter onder het maaiveld met elk een diameter van zes tot acht meter. In het zuiden van de hooiweide ligt de ovale Hartenpoel en in het noorden het Veentje van Tinus. Ze vallen alleen in extreem droge zomers korte tijd droog. In de winter kunnen de poelen samensmelten tot een aaneengesloten plas vanwege een slecht doorlatende laag in de ondergrond.

Toen mijn buurman Tinus Gils tijdens de graafwerkzaamheden poolshoogte kwam nemen, vertelde hij dat ik de noordelijke poel precies had laten graven op de plek waar in het verleden een heideveentje had gelegen. In dat veentje had hij samen met zijn vader in de Tweede Wereldoorlog turven gestoken om de kachel brandend te houden. Daarna was het met zand dichtgeschoven, geëgaliseerd en in cultuur gebracht. Het is altijd een wat vochtiger plek in het land gebleven. Ik was bij de planning van de poelen in het Vaderland niet op de hoogte van deze geschiedenis. Een opmerkelijke samenloop van omstandigheden. Vandaar de naam 'Veentje van Tinus'.

De Hartenpoel in het zuiden van de hooiweide met smeltend ijs (februari 2017).

Het Veentje van Tinus houdt door een ondoorlatende laag in de ondergrond veel langer water vast dan de Hartenpoel die twintig meter zuidelijker ligt. Het waterpeil is er 's zomers vaak een halve meter hoger. Langs de oevers ontstaan de laatste jaren flinke plekken met veenmossen. Het is boeiend dat het verleden zich op deze manier weer openbaart in het heden. Het heeft er alle schijn van dat het Veentje van Tinus door het gewroet in de bodem weer tot leven is gewekt!

De noordelijke poel in het Vaderland ligt op de plek van een ontgonnen heideveentje. De plas wordt ter ere van de turfsteeker het Veentje van Tinus genoemd (juni 2015).

In natte winters kunnen de Hartenpoel en het Veentje van Tinus samenvloeien tot een flinke waterplas (februari 2016).

De grond rond beide poelen is lemig, vochtig, zuur en voedselarm. De vestiging van planten kwam hier traag op gang en lijkt op de ontwikkeling van de vegetatie op de plasoevers in het Bevrijde Land. Rond de poelen verschenen op de kale grond pioniers als Kleine zonnedauw, Moeraswolfsklauw en Knolrus. Met het dichter worden van de vegetatie zijn ze inmiddels weer nagenoeg verdwenen en vervangen door graslandplanten, zoals Egelboterbloem, Moeraswalstro, Blauwe knoop, Blauwe zegge en Veldrus. Er groeien ook al enkele exemplaren van de Rietorchis. Al deze planten zijn hier zonder menselijke hulp terechtgekomen. Ze wijzen op de ontwikkeling in de richting van een nat, schraal grasland. Wederom een aangename verrassing op een voormalig aardappelveld.

Aan de oevers van beide poelen is spontaan Oeverkruid verschenen, een zeldzame soort van goed gebufferde plassen met een wisselende waterstand. Dit onopvallende plantje houdt hier al twintig jaar stand. In de Hartenpoel groeit veel Pilvaren en Gewone waterbies. Ik heb er in 2015 een paar plantjes van de Drijvende waterweegbree ingevoerd, afkomstig van een rijke groeiplaats in het nabijgelegen landgoed Vossenbergh. Deze bijzondere soort heeft zich hier sterk uitgebreid en is op eigen kracht overgestapt naar het Veentje van Tinus. Sinds enkele jaren is ook in de Hartenpoel Geoord veenmos in opkomst.

In de poelen op het Vaderland wemelt het van de Groene kikkers. In het najaar pleisteren er geregeld een paar Watersnippen. Ze zijn rijk aan libellen, waaronder de Tengere pantserjuffer en de zeldzame Gevlekte witsnuitlibel. In mei 2023 kwam er een nieuwe soort bij, de Oostelijke witsnuitlibel. Deze libel gold tot voor kort in Nederland als uitgestorven, maar sinds een paar jaar is hij terug van weggeweest. Hij is nu een flinke opmars bezig, vooral in Drenthe.

Het water in de Hartenpoel heeft vaak een roestbruine kleur door het optreden van ijzerrijke kwel. Het is een rijke groeiplaats van Drijvende waterweegbree (juni 2020).

Twee bijzondere planten in de poelen in het Vaderland: Drijvende waterweegbree in de Hartenpoel (augustus 2016, links) en Oeverkruid in het Veentje van Tinus (juni 2019, rechts).

Vlinders in de Hooiweide van het Vaderland: Sint-Jacobsvlinder (mei 2012, links) en parende Icarusblauwtjes (augustus 2013, rechts).

Naar de hogere randen wordt de Hooiweide droger en de laag voedselrijke grond is er dikker. Net als in het hoogedeelte van het Vaderland was ook hier het grasland aanvankelijk erg hoog en productief met veel Pitrus, Akkerdistel en Grote brandnetel. Door verschrallend beheer is de verruiging in een groot deel van het grasland afgenomen, zij het minder sterk dan in het hiervoor besproken hooilandgedeelte van het Vaderland. Er groeien nu ook planten als Reukgras, Gewoon biggenkruid, Margriet, Grasklokje, Grasmuur en Moerasrolklaver. Daarnaast zijn er nog steeds ruige stukken met brandnetels, distels en Jacobskruiskruid.

In de Hooiweide heb ik kort na de inrichting verspreid een paar berken en eiken geplant. Het glooiende, bloemrijk grasland met solitaire bomen en de heldere poelen, in een omlijsting van weelderig bos, geeft dit deel van Schepping in alle jaargetijden een heel eigen, idyllisch karakter. Het laat zien dat ook op een betrekkelijk kleine oppervlakte van minder dan een hectare de ontwikkeling van een aantrekkelijk landschap met hoge natuurwaarden haalbaar is.

De Hooiweide met pas uitgelopen berken (april 2020).

Sieralgen in Schepping

Marien van Westen, wiskundeleraar in Assen, bestudeert in zijn vrije tijd sieralgen (*Desmidiaceae*). Hij is een van de experts op dit vakgebied in Europa. Sieralgen zijn microscopisch kleine, eencellige groenwieren. De allergrootste soorten meten ongeveer een millimeter en zijn net met het blote oog te zien. Vaak is de celwand grillig gevormd of bezet met kenmerkende uitsteeksels. Sieralgen zijn kieskeurig en komen voornamelijk voor in heldere, voedselarme, niet verzuurde wateren. Daardoor zijn ze uitstekende indicatoren voor waterkwaliteit. Ze worden bemonsterd door waterplanten, mossen of organisch materiaal uit te knippen boven een potje. Het watermonster wordt vervolgens volgens een gestandaardiseerde methode onder de microscoop geanalyseerd.

Marien heeft in 2010 en 2016 monsters genomen in acht permanente en tijdelijke poeltjes en plassen in Schepping. In 2010 werden door hem in totaal 113 soorten gevonden, hetgeen hij 'een extreem hoog aantal' noemt, zeker gezien de kleine oppervlakte van het gebied. Behalve aan de goede waterkwaliteit is deze enorme soortenrijkdom vooral te danken aan de grote variatie in watertypen in Schepping. Zo loopt de zuurgraad van het water uiteen van sterk zuur (pH 3,8) in het poeltje in de Duindel tot neutraal (pH 6,8) in het Kalkmoerasje. Op grond van de soortensamenstelling kan de natuurwaarde van een monster voor sieralgen worden berekend op een schaal van 0-10. De hoogste natuurwaarden voor sieralgen werden vastgesteld in de poel in het Kalkmoerasje (10), de Azuren Zomp (9) en het Kristalmeer (8).

In 2016 werden ongeveer 80 soorten vastgesteld. Het lagere aantal werd veroorzaakt doordat twee monsterpunten in dat jaar waren drooggevallen en doordat enkele poelen voedselrijker waren geworden.

De meest opmerkelijke soort die in Schepping werd aangetroffen is *Cosmarium abbreviatiforme*. Deze sieralg is door Van Westen en zijn collega Coesel in 2018 als nieuwe soort voor de wetenschap beschreven uit de Hartenpoel in het Vaderland, alwaar hij talrijk was. Hij is inmiddels ook van enkele plaatsen in Zuidwest-Drenthe bekend, steeds in ondiepe poelen in natuurontwikkelingsgebieden. In het Kristalmeer werd *Staurastrum cristatum* aangetroffen, een soort van laagvenen die niet eerder in Drenthe was waargenomen. Een andere bijzondere sieralg van Schepping, *Staurastrum echinatum*, is hieronder afgebeeld.

Twee bijzondere sieralgen van Schepping: *Staurastrum echinatum* (links) en *Cosmarium abbreviatiforme* (rechts). Foto's Marien van Westen.

De boomsingels rond het Vaderland

Herfstige populieren en berken aan de noordrand van de hooiweide (november 2018).

Bij de inrichting van het Vaderland in 1998 is de meeste vruchtbare zwarte grond als een lage wal aan de randen van het perceel gedeponerd en vervolgens ingeplant met inheemse bomen en struiken, onder meer Zomereik, Gewone vogelkers, Ratelpopulier, Winterlinde en Haagbeuk. De boomsingels zijn vijf tot dertig meter breed. Aan de randen met het grasland heb ik struiken geplant, zoals Sleedoorn, Eenstijlige meidoorn, Prachtframboos, Hondсроos, Hazelaar en Rode kornoelje. Mijn streven was de ontwikkeling van een voedselrijk loofbos met een mantel van bloeiende struiken. Dat is goed gelukt. Na een paar jaar had zich ook een zoomvegetatie ontwikkeld met hoge kruiden, waarvan vooral Fluitenkruid in het voorjaar opvalt.

Zoom van Fluitenkruid op de overgang van bosrand naar hooiland (mei 2012).

Wilde narcissen en sneeuwkllokjes langs het pad door de boosingel aan de noordkant van het Vaderland (maart 2017).

Om snel een visuele afscheiding te krijgen tussen het Vaderland en de omgeving heb ik direct na de graafwerkzaamheden grote takken van geknotte Schietwilgen in de grond gestoken. Dat was een succes. Alle wilgentakken hebben wortel geschoten en zijn in twintig jaar uitgegroeid tot bomen van vijftien meter hoog. Inmiddels zijn de meeste wilgen dood gegaan of in verval geraakt. Dit proces van aftakeling is versneld door de droogte van de laatste jaren. Mede door de afgestorven stammen maakt het jonge bos al een vrij natuurlijke indruk. De beeldbepalende rol van de wilgen is inmiddels overgenomen door andere aangeplante bomen, vooral Ratelpopulier.

Gedurende de eerste jaren waren de geplante boompjes en struiken nauwelijks zichtbaar in de ruigte die ontstond op de vruchtbare akkergrond met veel Grote brandnetel, Kropaar, Kweek, Akkerdistel, Rietgras en Pitrus. Het is een wonder dat het grootste deel van de aanplant dit beginstadium overleefd heeft. Pas nadat de boomlaag zich na tien jaar min of meer had gesloten, werd de kruidlaag snel minder hoog en dicht. In die periode heb ik diverse bosplanten van andere plekken in Schepping overgeplant naar de boomsingels van het Vaderland. Stinzenplanten zoals Bonte gele dovenetel, Donkere ooievaarsbek, Sneeuwkllokje, Wilde narcis, Kleine maagdenpalm, Voorjaarshelmbloem en Wilde hyacint doen het er nu uitstekend. Roze winterpostelein, Robertskruid en Grote muur hebben op eigen houtje hun weg naar deze bosjes gevonden. De laatste jaren vormt de sterke uitbreiding van Klimop een bedreiging voor de gevarieerde bosflora. Veel bosplanten zijn niet tegen deze altijdgroene bodembedekker opgewassen.

De pas aangeplante boomsingels vormden een optimale omgeving voor vogels van jong, kruidenrijk bos. Grasmus, Fitis, Braamsluiper, Bosrietzanger en Spotvogel hebben hier allemaal met één of meer paren gebroed. Met het opgroeien van de bomen zijn ze afgenomen of verdwenen. Daar kwamen andere soorten van oudere bossen voor in de plaats, zoals Zwartkop, Tjiftjaf, Houtduif en Gaai. Een bijzondere broedvogel van het Vaderland was de Zomertortel. Tot 2018 nestelden hier jaarlijks één of twee paartjes van deze sterk afgenomen, bedreigde zomergast.

Twee bijzondere broedvogels van de bossingels rond het Vaderland: een paartje Zomertortels (links, juni 2004) en een Wielewaal met jong (rechts, juli 2021).

Helaas laat de Zomertortel de laatste jaren ook hier verstek gaan. Hij is in heel Nederland een zeldzaamheid geworden. Daarentegen hebben de Appelvink en de Wielewaal zich recent als vaste broedvogels op het Vaderland gevestigd. Ook de Koekoek laat zich hier dikwijls horen. De zang van de Wielewaal en de roep van de Koekoek zijn voor mij verbonden met mooie zomeravonden in juni. Het is een voorrecht dat ik deze zomerboden in mijn achtertuin kan horen.

Het Parasolbosje

In het bosje aan de oostkant van het Vaderland groeien veel stinsenplanten. Op de foto in bloei Hartbladzonnebloem, Daslook en Kleine maagdenpalm (mei 2021).

Bij de inrichting van het Vaderland in 1998 is aan de oostkant, grenzend aan de Schapenwei, een deel opgehoogd met de humus- en voedselrijke toplaag uit de voormalige akker. Net als op de aarden wallen aan de westkant is hier in 1999 bosplantsoen aangeplant. De voornaamste bomen zijn Haagbeuk, Zomereik, Hazelaar en Gewone vogelkers. Dit bosje heeft een speciaal karakter gekregen doordat hier geregeld kalkhoudend materiaal wordt uitgestrooid, zoals as uit mijn

houtkachel, schelpen, cementresten en fijn puin. Het doel daarvan is om zo een optimaal milieu te creëren voor stinsenplanten. Op oude landgoederen heeft het onderwerken van puin vaak bijgedragen aan het ontstaan van een rijke stinsenflora. Dat is ook hier een doorslaand succes. Alle aangeplante soorten hebben zich sterk uitgebreid, waaronder Wilde narcis, Middelste sneeuwroem, Voorjaarszonnebloem, Daslook, Gevlekte aronskelk, Gele anemoon en Dichtersnarcis.

Een specialiteit van dit bosje is de Bolletjeskers, zo genoemd omdat de bovenste bladeren in de bladoksel een zwartpaars broedbolletje dragen. Die kunnen weer uitgroeien tot planten. In 2014 had ik in een bos in Frankrijk een paar broedbolletjes in mijn jaszak gestopt. Omdat ik ze vergeten was, heb ik ze pas weken later in het Parasolbosje uitgestrooid. In 2019 stonden op die plek tot mijn verrassing opeens twee bloeiende planten en in 2020 waren dat er zeven. Bolletjeskers is in ons land een zeer zeldzame stinsenplant.

Een andere bijzonderheid is de Schedegeelster die hier al vijftien jaar stand houdt. De meeste jaren ziet de plant eruit als een polletje warrig, felgroen gras. Zo nu en dan vertonen zich in april één of twee gele bloempjes. Op veel groeiplaatsen komt de Schedegeelster nauwelijks tot bloei.

Bijzondere stinsenplanten in het Parasolbosje: Bolletjeskers (links, april 2020) en Schedegeelster (rechts, april 2015).

Niet alleen stinsenplanten profiteren in dit bosje van de aanvoer van kalkrijk materiaal. Deze praktijk heeft ook geleid tot een bijzondere, kalkminnende mycoflora die van oorsprong vooral bekend is van krijthellingen in Zuid-Limburg, uit het riviereengebied en uit de kalkrijke duinen. Het meest kenmerkend voor deze bossen is het grote aantal parasolzwammen. Soorten uit deze groep worden in Drenthe vooral langs schelpenfietspaden aangetroffen waar in een smalle strook van de berm een basenrijk milieu is ontstaan door uitspoeling van kalk uit het pad.

De vestiging van deze paddenstoelen op het Vaderland verliep aanvankelijk langzaam. Tot 2015 groeiden in het bosje op het Vaderland alleen de Stinkparasolzwam en de Vaalroze parasolzwam. De laatste paar jaar zijn hier in korte tijd twaalf parasolzwammen bijgekomen, waaronder zeldzaamheden als de Kale parasolzwam, Fijnschubbige parasolzwam, Grijsgroene parasolzwam, Piekhaarparasolzwam en Witte champignonparasol. Daarmee is Schepping het rijkste gebied voor deze groep paddenstoelen in het noorden van Nederland. Diverse soorten zijn in Drenthe alleen hier aangetroffen. Het bosje draagt daarom sinds kort de ere naam 'Parasolbosje'. Dat de rijkdom aan parasolzwammen werkelijk te danken is aan het opbrengen van kalkhoudend materiaal blijkt wel uit het gegeven dat in de onbehandelde boomsingels rond het Vaderland slechts twee soorten van deze groep zijn aangetroffen.

Enkele parasolzwammen van het Parasolbosje: Oranjebruine parasolzwam (links boven), Spitsschubbig parasolzwam (rechts boven), Verkleurzwammetje (links onder) en Witte champignonparasol (rechts onder) (oktober 2018).

Schepping als hotspot voor paddenstoelen

Behalve de vestiging van planten heb ik ook de ontwikkeling van de paddenstoelenflora in Schepping vanaf het begin nauwgezet gevolgd. In het Bevrijde Land werden aanvankelijk alle paddenstoelen jaarlijks gekarteerd in een raster met vakken van 5x5 meter. Later werd ongeveer om de vijf jaar een kartering uitgevoerd. In andere deelgebieden hield ik soortenlijsten bij. Zo'n aanpak past natuurlijk uitstekend bij mijn professionele loopbaan als mycoloog.

Ook onder paddenstoelen zijn er pioniers met een voorkeur voor kale of schaars met algen en mossen begroeide grond, bijvoorbeeld Somber trechttertje, Duinmostrechttertje, Dwergleemhoed en Roze grondschildje. Deze soorten verschenen snel in het Bevrijde Land en in afgegraven delen van het Vaderland, maar binnen tien jaar waren ze alweer verdwenen. Dat geldt ook voor sommige mycorrhizapaddenstoelen bij jonge bomen, zoals het Vals poedersteeltje en de Gekroesde fopzwam. Later vestigden zich veel kenmerkende soorten van zure heidevelden en heischrale graslanden, o.a. Gewoon vuurzwammetje, Strogele knotszwam en Porfierchampignon. Bij wat oudere bomen verschenen bijzondere mycorrhizapaddenstoelen van voedselarme grond, bijvoorbeeld Donkere kokosmelkzwam en Oranje berkenboleet bij berk, Wilgenvezelkop bij Kruiwilg, Holsteelboleet bij lariks, Bruine ringboleet bij Grove den en Haagbeukmelkzwam bij Haagbeuk.

Lees verder op volgende pagina.

Schepping als hotspot voor paddenstoelen (vervolg)

Het strooien van gemalen mergel in het Kalklandje, delen van het Bevrijde Land en de Schapenwei leidde tot de komst van bijzondere, basen minnende graslandpaddenstoelen, bijvoorbeeld Puntmutswasplaat, Grootsporig staalsteeltje, Donkere barsthoed, Strogele knotszwam en Bleke sikkelkoraalzwam. Bij bomen op bekalkte plekken verschenen kalk lievende mycorrhizavormers als de Bonte berkenrussula, Verblekende russula, Zwarte schotelkluifzwam en Bokaalkluifzwam. Op bekalkte leem in het Bevrijde Land vond ik onder Haagbeuk de Bonte dwergrussula, tot dusverre de enige vindplaats in Nederland.

Om de mycologische rijkdom te bevorderen heb ik plaatselijk in Schepping speciale milieus gecreëerd. Tussen 1995 en 2008 werden veel paden rond het huis jaarlijks voorzien van een laag houtsnippers, afkomstig van gemeentelijk groenonderhoud. Ook legde ik soms hopen houtsnippers apart, speciaal voor paddenstoelen. Bijzondere vondsten op houtsnippers zijn o.a. Bladhoochchampignon, Oranjebruine poederinktzwam en Inktviszwam. Na 2008 leverde de gemeente geen houtsnippers meer, waardoor dit micromilieu niet meer aanwezig is.

Een ander bijzonder micromilieu vormen brandplekken, ontstaan na het geconcentreerd verbranden van hout. In Schepping zijn dertien soorten van brandplekken waargenomen, o.a. Paarse brandplekbekerszwam, Breedsporig mosschijfje en Brandplekspikkelschijfje.

Uit Schepping zijn nu ruim 750 soorten paddenstoelen bekend. Daarmee heeft dit terrein de meest diverse mycoflora in Drenthe. De soortenrijkdom weerspiegelt de grote variatie in het terrein, de aanwezigheid van bijzondere milieus en een verantwoord beheer. De enorme lijst soorten is uiteraard ook te danken aan de intensieve inventarisatie van dit gebied.

In 2019 verscheen een rapport waarin de belangrijkste gebieden voor planten in Nederland worden gepresenteerd (Sparrius & van der Hak, Important plant areas, Botanical biodiversity hotspots in The Netherlands. Uitgave Floron). Tot de planten worden in dat rapport ook mossen, lichenen en paddenstoelen gerekend. De mycologische betekenis van gebieden is vergeleken op grond van objectieve criteria, onder andere het aantal soorten op de Rode Lijst. Op grond van 134 Rode-lijstsoorten behoort Schepping tot de vijftien topterreinen voor paddenstoelen in Nederland! Van deze hotspots heeft Schepping veruit de kleinste oppervlakte.

Een opmerkelijk resultaat voor een gebied dat een halve eeuw geleden nog een akkercomplex was waar vrijwel geen paddenstoelen groeiden!

Twee opvallende paddenstoelen in Schepping die op de landelijke Rode Lijst staan: Puntmutswasplaat (juli 2014, links) en Oranje Berkenboleet (november 2019, rechts).

De parkeerplaats

De parkeerplaats en carport omzoomd door bloeiende Zoete kers (april 2019).

Aan de zuidzijde van het Vaderland is voor bezoekers van Schepping een kleine parkeerplaats aangelegd. Deze is halfverhard met steenpuin en omgeven door aarden wallen, beplant met Zoete kers, Sleedoorn, Brem en Sering. Vrijwel ieder jaar broeden in het dichte struikgewas Braamsluiper, Heggenmus en Tuinfluiter. Als de kersen of de seringën bloeien, is zelfs deze plek bekoorlijk, al dient hij voor het stallen van rijdend blik. In juni, als de zoete kersen rijp zijn, zitten de bomen vol jonge Spreeuwen. Ook Appelvinken zijn dan trouwe bezoekers. Zij hebben het niet op het sappige vruchtvlees voorzien, maar op de kersenpitten die ze met hun krachtige snavel kunnen kraken.

Jonge Appelvinken eten graag kersenpitten (juli 2017, links; juli 2019, rechts).

9. Het Land van Harm Moet

De oude huisplaats van Harm Moet (april 2019).

Na het verwerven van het Vaderland in 1998 vormde Schepping een afgerond geheel. Het terrein werd aan de zuidkant begrensd door een weg met aan de andere kant intensief gebruikt akkerland, aan de westzijde door een paar huizen met hun erven en tuinen en aan de noord- en oostkant door bosjes van andere eigenaren. Tussen Schepping en de noordelijke bosstrook lag een openbaar toegankelijke zandweg. Door een samenloop van omstandigheden is Schepping in 2017 toch verder uitgebreid met 2,8 hectare. In dit geval betrof het geen landbouwgrond, maar twee bospercelen, een verlaten erf, een marginaal stukje grasland en een zandweg.

De bospercelen vormen een natuurlijke buffer tussen Schepping en het aanpalende, intensief gebruikte agrarische landschap (zie kaart op p. 16). Het westelijke deel van het bos is al vele jaren eigendom van Het Drentse Landschap. Het omvat een lariksperceel en een klein jeneverbesstruweel met aftakelende struiken. Dat struweel heeft in 2016 en 2017 een opknapbeurt ondergaan in het kader van het provinciale project: 'Op de bres voor de jeneverbes'. De opslag van bomen en bramen tussen de jeneverbessen is toen verwijderd. Ook de dikke laag strooisel is afgevoerd, zodat het gele zand weer aan de oppervlakte kwam, in de hoop dat de oude jeneverbessen vitaler worden en er natuurlijke verjonging zal optreden.

Het eikenbosje direct ten oosten van het Bevrijde Land, met daarin het voormalige voetbalveld van Holthe, was al lange tijd eigendom van de erven Reinds, een van de grote akkerbouwers in de omgeving. De meest oostelijke strook bos met veenputjes en het terrein aan de noordkant van de zandweg waren sinds de ruilverkaveling Broekstreek in 1971 in bezit van Herbert Steinweg uit Smilde. Hij had op een oud erf enige jaren een stacaravan staan voor recreatief gebruik van zijn gezin in weekends en vakanties.

Niemandsland

Het jeneverbessstruweeltje aan de noordkant van Schepping is eigendom van Het Drentse Landschap. In 2016 zijn de boomopslag en een dikke laag strooisel verwijderd (april 2017).

Naar de particuliere bosjes rond Schepping keek eigenlijk niemand om. Er liep een publiek wandelpad doorheen dat door sommige bewoners van Holthe veelvuldig werd gebruikt, vooral om honden uit te laten. Daar bleef het echter niet bij. Er ontstonden in dit kleine gebied steeds meer paden die niet alleen werden belopen, maar ook frequent werden gebruikt door crossfietsers en motorcrossers. Overal in het bos kon je loslopende honden tegenkomen. Langs de zandweg door het terrein werd tuinafval, asbest en andere rommel gestort. In de bosranden lag overal landbouwplastic en stukken prikkeldraad. Het verlaten erf werd gebruikt voor de opslag van afgedankte landbouwmachines.

Ook de natuurlijke ontwikkelingen waren zorgelijk. In de bossen werden inheemse bomen en struiken verdrongen door massale opslag van Amerikaanse vogelkers. Een halfopen plek met oude jeneverbessen groeide dicht, waardoor die struiken gingen kwijnen. Door de onrust en het lawaai verdwenen reeën, konijnen en kwetsbare broedvogels als de Houtsnip.

Dan waren er nog mensen uit Holthe en omgeving die vage of concrete plannen hadden om activiteiten in deze terreinen te gaan ontplooien: een natuurkampeerterrein, een fietscrossbaan, een parcours voor paarden, zandwinning op de hoge zandkop in het terrein, enzovoorts. Iedereen had zo zijn eigen ideeën en belangen. Niemand kwam op voor de natuur, de bomen, dieren en planten die er leefden. Voor mij aanleiding genoeg om een poging te wagen de particuliere bospercelen aan te kopen. Ze konden dan beter beschermd en beheerd worden.

Bouw- en snoeiafval gedumpt in het bos langs de zandweg (juli 2018).

Het weekendverblijf van de familie Steinweg

In 2010 liet ik Herbert Steinweg, de eigenaar van de meeste gronden, schriftelijk weten dat ik belangstelling had voor aankoop van zijn terreinen bij Holthe. Kort daarna werd ik uitgenodigd voor een gesprek in Smilde dat prettig verliep. Hij had op dat moment echter geen behoefte om zijn grond te verkopen.

Ik had het idee van een verdere uitbreiding van Schepping al lang uit mijn hoofd gezet toen ik eind 2016 werd opgebeld door Robert Steinweg, een van de twee zonen en erfgenamen van Herbert. Hij deelde mee dat zijn vader was overleden. Bij het opruimen van het ouderlijk huis had hij de brief gevonden die ik jaren geleden had geschreven. Daarom informeerde hij of ik nog steeds belangstelling had voor de percelen bij Holthe. Dat had ik. Al spoedig kwamen Robert en zijn broer Julius met mij tot overeenstemming over verkoop van de grond. Zij vonden het een prettig idee dat ik hun terrein als natuurgebied zou bewaren en beheren.

Door de verhalen van Julius en Robert over hun jeugdbelevissen bij de stacaravan kwam de geschiedenis van het terrein tot leven. Dat weekendhuisje stond in de jaren zeventig op een verlaten erf waar tot 1955 een woonwagen had gestaan, bewoond door Harm Moet. Hij komt verderop in dit hoofdstuk nog ter sprake. In de jaren zeventig was de omgeving van de stacaravan 'woeste grond': een mengeling van heide, moeras, grasland en jong bos waar niemand een hand naar uitstak. Reeën en eekhoorns liepen rond de caravan en op de treeplank lagen af en toe adders te zonnen. Hun hond moest twee keer voor een adderbeet door een dierenarts worden behandeld. De vochtige heide bij het veentje stond vol Klokjesgentianen en in de uitgestrekte velden oostelijk van hun erf wemelde het van de konijnen, hazen, wulpen, patrijzen en Kieviten. In mijn oren klonken de verhalen van de gebroeders Steinweg als herinneringen aan een verloren paradijs.

Alleen de directe omgeving van de caravan werd door de familie Steinweg goed onderhouden. Het was indertijd een kort afgemaaid grasveld waarop geluierd werd en volleybal gespeeld. De woonplek werd omgeven door een meidoornheg die regelmatig werd gesnoeid. Gas, water en elektra waren in geen velden of wegen te bekennen. Huishoudelijk water kwam uit een welput die met dat doel was geslagen. Deze put is nog steeds op het terrein aanwezig.

Het speelveldje bij de stacaravan van de familie Steinweg op het oude erf van Harm Moet (rond 1972, reproductie van foto uit album van R. Steinweg).

De uitbreiding van Schepping in 2017 bestaat uit een stukje afwisselend, typisch Drents landschap. Het omvat een verlaten erf met een aangrenzend stukje grasland, een aangeplant perceel dennenbos, een grasland op een droge zandkop en eiken-berkenbos dat spontaan is opgeslagen op voormalige heide. In het laagste deel daarvan liggen veenputten die in de winter vol water staan. Ook de zandweg langs de noordkant van Schepping behoorde in zijn geheel tot de koop.

In deze omgeving heeft de woonwagen van Harm Moet gestaan en later de stacaravan van Herbert Steinweg. Het vroegere speelveldje is veranderd in een ruig grasland (juli 2017).

De paarden van Santing

De Hoge Weide was door Herbert Steinweg in gebruik gegeven als paardenweide (2017).

Bij de overdracht van de gronden deed zich een complicatie voor. Na het verwijderen van de stacaravan had Herbert Steinweg volgens een gebruiksovereenkomst in 1986 de twee stukken grasland om niet in bruikleen gegeven aan een zekere Santing, met de bepaling dat de overeenkomst op elk moment eenzijdig kon worden opgezegd. Santing was kennelijk een hobbyboer uit de omgeving. Hij liet hier sindsdien een paar paarden grazen. Ook gebruikte hij het oude erf van Harm Moet ook om landbouwmachines te stallen. Verder was hij een grote onbekende. Robert en Julius Steinweg hadden de man nooit ontmoet en in de afgelopen dertig jaar dat hij de grond gebruikte geen contact met hem gehad.

Bij de verkoop van de grond moest de gebruiksovereenkomst worden beëindigd, maar Santing bleek niet meer op zijn oude adres te wonen. Het lukte niet om zijn nieuwe adres te achterhalen, ook niet via de notaris die de grondtransactie regelde. Ik ging regelmatig bij de paardenweide kijken, in de hoop daar een verzorger van de dieren te treffen. Tevergeefs. Daarom hingen de gebroeders Steinweg tenslotte een briefje op bij de voerplaats van de paarden met het verzoek aan de gebruiker van het grasland om contact met hen op te nemen.

Een dag voor de geplande overdracht van het terrein in maart 2017 waren de paarden met toebehoren opeens spoorloos verdwenen.

Brief voor de gebruiker van de paardenweide aan een hekkenpaal (januari 2017).

Het oude erf van Harm Moet

De huisplaats van Harm Moet met oude eiken en bloeiende kersenboom (april 2018).

De oude huisplaats van Harm Moet aan het oostelijke einde van de zandweg vormt het hart van het recent verworven gebied. Harm Moet woonde aanvankelijk in een nabijgelegen keuterij in Holthe, maar die werd in 1944 vanwege de bouwvallige staat afgebroken. Daarna vestigde hij zich in een woonwagen in een bosje op een zandige verhoging die lokaal bekend staat als de 'Meulbargen'. Hij woonde hier tot 1955. Ter gelegenheid van het 800-jarig bestaan van Holthe verscheen in 2017 het boek 'Holthe sinds 1217', waarin alle vroegere bewoners worden genoemd. Hierin wordt vermeld: '*Harm Moet kwam uit Siddeburen en had 1 koe en 1 geit die in een hol onder de grond, onder een afdakje stonden. Hij had een zilverkleurige fiets en verkocht als negotie o.a. kachel-poetsmiddelen.*'

De gebroeders Steinweg wisten mij nog te vertellen dat Harm Moet turven stak in het veentje aan de zuidkant van zijn woonplek om in de winter zijn kachel mee te stoken. Daardoor zijn de onregelmatige veenputten ontstaan die nog steeds goed herkenbaar zijn in het huidige natte berkenbos. Helaas kon ik tot op heden geen foto's of tekeningen achterhalen van Harm Moet en zijn woonomgeving in die tijd. Ik ben benieuwd hoe zijn woning en erf er hebben uitgezien.

De voormalige huisplaats van Harm Moet is nog steeds als zodanig in het landschap herkenbaar, al is van de vroegere woonwagen of de stal niets meer te zien. Het vrijwel vierkante erf wordt omgeven door een hier en daar onderbroken meidoornhaag. De haag is ontstaan uit een eertijds aangeplante meidoornheg die is doorgesloten toen het snoeien werd gestopt. Tussen de meidoorns staan aan de noord- en zuidkant oude, inmiddels kwijnende zwarte elzen. Het is merkwaardig dat vochtminnende elzen hier groeien op een tegenwoordig zeer droge, zandige bodem. Het duidt erop dat vroeger de grondwaterstand ter plekke aanmerkelijk hoger moet zijn geweest.

De omtrekken van de vroegere huisplaats van Harm Moet zijn goed herkenbaar aan de doorgeschoten meidoornheg rondom het erf (mei 2018).

Binnen de meidoornhaag staan twee kapitale eiken, enkele kersenbomen, een peer, wat verwilderde pruimenbomen en een oeroude, holle appelboom met daarin de nestholte van een Grote Bonte Specht. Het zijn de restanten van een kleine boomgaard bij de woonwagen van Harm Moet. Ook enkele krokussen duiden op voormalige bewoning. Helaas zijn de grootste kersenboom en de holle appel begin 2020 door een storm geveld.

De oorspronkelijke structuur van het erf met de fruitbomen werd in 2017 grotendeels aan het oog onttrokken door de opslag van bomen, met name van Amerikaanse vogelkers. Sommige vogelkersen waren uitgegroeid tot forse bomen met een stam van meer dan dertig centimeter dik. De ongewenste boomopslag heb ik in de winter van 2017-2018 samen met vrienden verwijderd, waardoor het erf in zijn oude glorie is hersteld.

Zoals hierboven is beschreven, werd de woonwagen van Harm Moet in de jaren zeventig opgevolgd door de stacaravan van de familie Steinweg voor verblijf gedurende weekends en vakanties. Het erf binnen de meidoornhaag werd in die periode als gazon onderhouden. Sinds het gras niet meer wordt gemaaid, is het gazon geleidelijk veranderd in een ruig grasland met een weelderige groei van bramen en hier en daar brandnetels. Het is nu het leefgebied van reeën, dassen en hazen. In de oude fruitbomen zingt bijna iedere lente een Gekraagde roodstaart zijn voorzichtige liedje. Opvallend vaak is vanuit de kapitale eiken het sonore gekras van raven te horen die hier ergens in de omgeving moeten broeden.

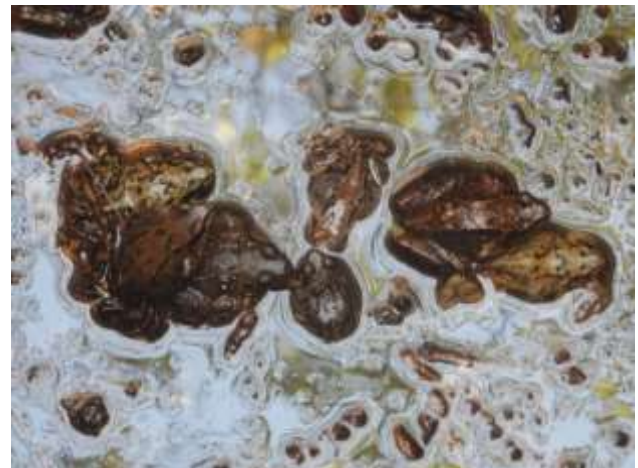
Het oude erf ademt een bijzondere sfeer, die ik verder nergens in Schepping zo ervaar. De doorleefde geschiedenis is er tastbaar, de stilte is er hoorbaar. Woorden die erbij horen zijn harmonie, nostalgie, melancholie. Het is hier alsof de tijd is stil blijven staan sinds Harm Moet is vertrokken.

Rest van de afgebroken welput, provisorisch afgedekt met pallets en prikkeldraad (maart 2018, links). De opbouw van de put heb ik in 2019 opnieuw opgemetseld (juli 2019, rechts).

Het enige bouwsel dat in 2017 op het vroegere erf aan bewoning herinnerde, was het restant van een waterput. Bij de stacaravan had Herbert Steinweg in de jaren zeventig een welput laten slaan van ongeveer vijf meter diep, met daarop een ouderwetse zwengelpomp. De put is lang geleden in onbruik geraakt en het bovengrondse gedeelte was gesloopt. De opening was daarna afgedekt met twee oude pallets en rollen verroest prikkeldraad, een levensgevaarlijke situatie.

In 2019 heb ik deze put opnieuw opgemetseld en van een degelijke deksel voorzien. Toen ik de provisorische afdekking verwijderde, bleek het bruine, modderige water drie meter onder de rand te staan. Voor het winnen van drinkwater lijkt de put nu geheel ongeschikt. In de drab dreven een paar stukken hout. Tot mijn grote verbazing zaten daarop een stuk of tien Bruine kikkers die er ondanks hun gevangenschap gezond uitzagen en vrolijk aan het paren waren. Ondanks de feestvreugde heb ik ze met een emmer aan een touw toch maar uit hun benarde situatie bevrijd.

Kijkje in de vroegere welput (links). Onderin zat een tiental Bruine kikkers (rechts) (april 2019).

De Huisweide van Harm Moet

Schoonebeeker heideschape op de huisweide van Harm Moet, daarachter berken-eikenbos op voormalige heide (maart 2021).

Aan de zuidkant van het oude erf ligt een stukje grasland van 25 are dat vanaf 1960 op topografische kaarten als zodanig herkenbaar is. Vóór die tijd werd het als heide aangeduid (kaart op p. 16). Hier liet Harm Moet indertijd zijn koe en zijn geit grazen. Nadat die beweiding ophield, groeide de Huisweide grotendeels dicht met boomopslag, vooral van Ratelpopulier en Amerikaanse vogelkers. In de jaren tachtig heeft Santing, de gebruiker van de Hoge Wei, ook dit perceeltje omrasterd om hier zijn paarden te kunnen laten grazen. Bij die gelegenheid is de meeste opslag verwijderd, maar ongeveer twintig jonge Ratelpopulieren zijn blijven staan. Ze zijn inmiddels uitgegroeid tot flinke bomen.

De Huisweide werd door de paarden intensief begraasd, zodat vrijwel geen planten tot bloei kwamen. Pas nadat de paarden van Santing in 2017 verhuisd waren, kon ik een indruk krijgen van de samenstelling van het grasland. De vegetatie was vrij ruig met soorten als Gestreepte witbol, Kroppaar en Ridderzuring. Dit duidt erop dat het grasland in het verleden herhaaldelijk van mest is voorzien om de productiviteit te verhogen. Ik wilde graag de oude situatie in ere herstellen waarbij het landje nog een schraal karakter had. Daarom besloot ik om hier de dunne, humusrijke bovenlaag van 10-20 cm met een graafmachine te laten verwijderen. Ik verwachtte dat zich op het daaronder liggende gele zand een schraler grasland zou vestigen, vergelijkbaar met de droge, niet bekalkte delen van het Bevrijde Land. Hopelijk zouden er ook een paar heideplanten terugkeren.

In maart 2018 werd de bovengrond met een kraan afgeschoven en gedeponerd op de overgang van het graslandje naar het aangrenzende bos. Daar was toch al een lage wal aanwezig die alleen wat breder werd.

De dunne laag voedselrijke, humeuze bovengrond op het Huisweitje wordt met een kraan afgeschoven en op een lage wal neergelegd (maart 2018).

Op het kale zand vestigden zich datzelfde jaar al planten met een voorkeur voor droog, voedselarm zand, zoals Gewoon struisgras, Gewoon biggenkruid, Vogelpootje en Duizendblad. Kennelijk waren zaden van deze planten nog in de bodem aanwezig. In de daarop volgende winter heb ik de Huisweide samen met een deel van het aangrenzende bos omheind met schapengaas. De schapen grazen er in het voorjaar en de voorzomer. In 2022 stonden er al een paar polletjes Struikhei, samen met andere heidesoorten als Pilzegge, Trekrus en zelfs de schaars geworden Kruipbrem. Deze planten zijn nog schaars, maar de inspanning is al ruimschoots beloond!.

De Huisweide na het afschrappen van de toplaag. Op de achtergrond de lage wal waar de bovengrond is gestort en gezaagde stammen van Amerikaanse vogelkers (maart 2018).

Op de voormalige Huisweide van Harm Moet zijn de eerste planten van droge heide verschenen: Struikhei en Pilzegge (augustus 2021, links). Soms graast er een Ree (juni 2022, rechts).

Van heide naar bos

Op de topografische kaart van 1970 was het rechthoekige perceel aan de zuidkant van de Huisweide van Harm Moet nog paars ingekleurd als heide. In de zuidoosthoek lag een moerassige laagte met veenputjes. Dit stukje hei maakte tot eind jaren veertig deel uit van het Scharreveld, een uitgestrekt heideveld tussen Beilen en Bruntinge. Nu worden een paar restanten als natuurreservaat beheerd door Het Drentse Landschap (kaart op p. 16). Inmiddels is het van die heidegebieden gescheiden door een brede strook bouwland. Door de vroegere verbinding met de 'grote stille heide' kwamen op het terrein van Harm Moet tot in de jaren zeventig tal van typische dieren en planten van de heide voor, zoals de adders waarover de gebroeders Steinweg me vertelden. Dat is nu moeilijk voor te stellen.

Het heideveldje van Harm Moet is in vijftig jaar veranderd in berken-eikenbos (april 2018).

Om het berken-eikenbos in ere te herstellen werd veel Amerikaanse vogelkers verwijderd (maart 2018).

Door het ontbreken van beweiding of andere vormen van beheer sloegen op het heiderestant al snel talloze berken en eiken op. Toen ik in 1974 in Holthe kwam wonen, kon ik nog net een glimp van de vroegere rijkdom opvangen. Tussen de boomopslag en pollen Pijpenstrootje stond destijds veel Dophei en er bloeide nog een enkele Kloekjesgentiaan. De Levendbarende hagedis was er vrij talrijk, maar adders zaten er al niet meer. Heideplanten zijn inmiddels helemaal verdwenen, evenals de hagedissen en andere dieren die aan heidevelden gebonden zijn.

Geleidelijk is het heitje van Harm Moet getransformeerd in een berken-eikenbos met een struiklaag met veel Amerikaanse vogelkers, Wilde lijsterbes en Vuilboom. Minder talrijk zijn Ratelpopulier, Grove den en Amerikaans krentenboompje. Doordat de bomen spontaan kwamen aanwaaien heeft het bos een natuurlijke structuur met een afwisseling van jonge en oude bomen die willekeurig door elkaar staan. Dat is in Nederland, waar de meeste bossen in rijtjes zijn aangeplant, een bijzondere situatie.

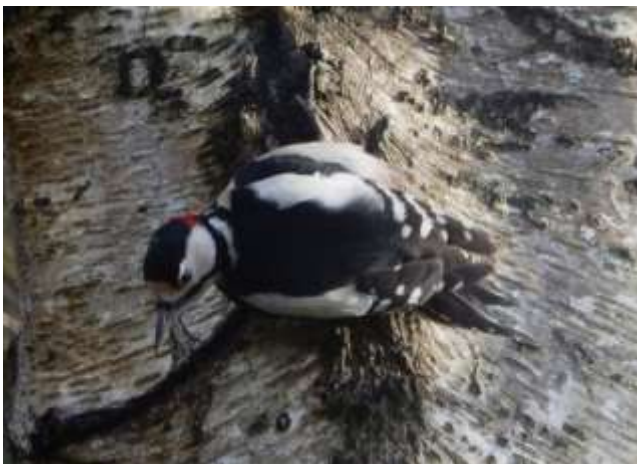
Aanvankelijk hadden in het bos licht minnende pioniers als Zachte berk en Ratelpopulier de overhand. Nu gaat de Zomereik steeds meer domineren en zijn berken en populieren aan het aftakelen. De liggende en staande afgestorven boomstammen versterken het beeld van een natuurlijk bos. In de dikke strooisellaag groeien vooral Brede en Smalle stekelvaren, Rankende helmblom en diverse bramen. Een verrassing is hier een grote groeiplaats van Dalkruid, een karakteristieke plant voor al wat oudere berken-eikenbossen.

Dit type bos is ideaal voor vogels die hun nestholtes maken in het zachte hout van kwijnende berkenstammen, zoals de Grote en Kleine bonte specht en de Matkopmees. Tot en met 2018 heeft hier ook jaarlijks een paar Zomertortels gebroed. Tijdens een nachtvlinderinventarisatie op een warme zomeravond kwam de fraaie en zeldzame Zwarte-l-vlinder op het licht af.

In het heidebosje is een grote groeiplaats van Dalkruid (juni 2021).

Het is mijn bedoeling om in dit bos de natuurlijke ontwikkeling zijn gang te laten gaan en zo min mogelijk in te grijpen. Pogingen om de vroegere heide in ere te herstellen, lijken hier weinig kansrijk en zouden forse ingrepen en investeringen vereisen. Een spontaan, natuurlijk bos is al jaren de nieuwe werkelijkheid en ook zeer de moeite waard. Wel probeer ik hier de Amerikaanse vogelkers terug te dringen door het verwijderen van de aanwezige bomen. Deze invasieve exoot dreigt hier alle inheemse boomsoorten te verdringen en de ondergroei te verstikken onder een dikke laag slecht verterend strooisel.

Twee bewoners van het berken-eikenbos bij het Land van Moet: Grote bonte specht (november 2019, links) en Zwarte-I-vlinder (juli 2021, rechts).

Een pingoruïne?

Berkenbos met veenputten in het voorjaar (april 2018).

Zuidwaarts helt het bos af naar een ronde, moerassige laagte. Het is vermoedelijk het restant van een pingo-ruïne uit de voorlaatste ijstijd, ontstaan door het smelten van een achtergebleven stuk landijs. Oorspronkelijk was deze laagte gevuld met water, maar de plas is geleidelijk dichtgegroeid met planten, waardoor zich in eeuwen een dikke laag veen vormde. Slechts een kwart van het voormalige veentje valt binnen het door mij aangekochte natuurgebied. Het grootste deel is ontgonnen als landbouwgrond. De oorspronkelijke omtrek van de natte laagte is goed herkenbaar op de luchtfoto van het gebied aan de donkere kleur van de bodem in de aangrenzende agrarische percelen (zie p. 14). Op de grens van bos en cultuurgrond is ten behoeve van de landbouw een diepe ontwateringssloot gegraven die ertoe leidt dat het vroegere moeras 's zomers vaak volledig uitdroogt. Ondanks deze sloot is het bouwland in een natte herfst soms zo drassig dat het onmogelijk is om maïs of aardappelen met zware machines te oogsten.

Doordat Harm Moet in het veentje turven stak als brandstof voor de kachel in zijn woonwagen is er een onregelmatig patroon van veenputten ontstaan die in natte tijden vol water staan. Ik heb rond 1975 nog gezien dat de veenputten grotendeels begroeid waren met diverse veenmossen waarin karakteristieke hoogveenplanten groeiden, zoals Kleine veenbes, Lavendelheide en Ronde zonnedauw. Er was al wel sprake van lichte verdroging en opslag van jonge berken.

Door de diepe ontwatering van de aangrenzende landbouwpercelen droogt het veentje tegenwoordig in het zomerhalfjaar sterk uit. Bovendien worden de veenputten steeds voedselrijker door stikstof- en fosfaatrijk water vanuit het bouwland. Het zou gunstig zijn als het aangrenzende bouwland een natuurbestemming krijgt en het waterpeil weer wordt verhoogd. Met zo'n maatregel zouden tevens de ecologische relaties tussen het Land van Moet en de oostelijk daarvan liggende heiderelicten worden hersteld.

Berkenbos met veenputten in een zeer natte winter (februari 2022).

De ontwatering van het veen heeft ertoe geleid dat de laagte met veenputten nu geheel begroeid is met bos van Zachte berk en Vuilboom met een ondergroei van Pijpenstrootje en stekelvarens. In de meeste veenputten groeien tegenwoordig Mannagras, Pitrus en Grote lisdodde. Hier en daar herinneren plukjes veenmossen en Veenpluis nog aan de dagen van weleer. In het najaar staan in het berkenbos veel paddenstoelen, waaronder de Pagemantel en de haast licht gevende Gele berkenrussula. De Pagemantel staat op de Rode Lijst van bedreigde paddenstoelen. De groeiplaats bij de veenputjes is bijzonder omdat deze soort gewoonlijk samenleeft met naaldbomen en slechts zelden met berken, zoals hier het geval is.

Ondanks de verdroging vormt het berkenbos met de grillig gevormde veenputten nog steeds een kleine, moeilijk toegankelijke wildernis. Mensen komen er nauwelijks en daardoor is het een rustgebied voor dieren. Reeën trekken zich hier graag terug met hun kalfjes. In sommige jaren broedt er een paartje houtsnippen die dan in de voorzomer boven het Bevrijde Land hun spectaculaire baltsvlucht uitvoeren.

Paddenstoelen in het natte berkenbos bij de veenputten: Gele berkenrussula (oktober 2019, links) en Pagemantel (oktober 2021, rechts).

Het Heuveltjesbos

Het Heuveltjesbos met kwijnende dennen en een ondergroei van Gewone lijsterbes, Zachte berk, Vuilboom en Amerikaanse vogelkers (mei 2021).

Een bosperceel met een ander karakter ligt op een droge zandrug aan de noordkant van de zandweg, tussen de Hoge Weide en het jeneverbesstruweel van Het Drentse Landschap. Hier werden kort na de Tweede Wereldoorlog dennen aangeplant door Jannes Gils uit Holthe. Het staat in 1948 voor het eerst als bos op de topografische kaart. Sommige oude buurtbewoners spreken nog steeds over 'Jans Gils zien bossie'. De bodem vertoont er een opvallend sterk reliëf van bulten en kuilen, grotendeels het gevolg van de lokale winning van zand en andere graafwerkzaamheden.

De oorspronkelijk aangeplante dennen zijn over hun hoogtepunt heen en storten een voor een in. Hun plaats wordt geleidelijk ingenomen door spontaan opgeslagen Zomereik, Wilde lijsterbes en Zachte berk. De ondergroei bestaat voornamelijk uit bramen en stekelvarens. Doordat er vele jaren geen beheer is uitgevoerd, ligt er veel dood hout en maakt het bosje een wilde indruk. Het is de bedoeling om ook hier de spontane ontwikkeling te laten voortgaan. Alleen opslag van Amerikaanse vogelkers wordt selectief verwijderd. De Grote bonte specht is een vaste gast en soms nestelt er een Buizerd. In de jaren negentig heeft er één keer een paartje Boomvalken gebroed. Deze sierlijke, pijlsnelle vogels joegen toen op libellen boven de plassen van het Bevrijde Land, een prachtig schouwspel.

Begin 2023 is het Heuveltjesbos samen met het daarbij aansluitende jeneverbesstruweeltje van Het Drentse Landschap omrasterd met schapengaas. Ze maken nu deel uit van een begrazingseenheid die ook de Hoge Wei, het Land van Moet en het vroegere voetbalveld omvat. Voor deze optie is gekozen in samenwerking met Het Drentse Landschap en Arjen Bos (eigenaar van het voetbalveld en het aanpalende bos) om verdere verruiging en boomopslag in bos en veld tegen te gaan. Daarnaast kunnen schapen bijdragen aan het verspreiden van zaden tussen de

deelgebieden en levert hun mest voedsel voor insecten etende vogels. Het raster dient tevens ter bescherming van de Dassen die in 2021 tussen de jeneverbessen een burcht hebben gegraven. Dassen graven daar gemakkelijk onderdoor, maar honden en mensen kunnen nu niet meer de burcht verstoren. Ook in het Heuveltjesbos zijn de nodige sporen van dassenactiviteit te zien, zoals krabsporen en veel latrines; putjes in de grond waarin ze hun uitwerpselen deponeren.

Dassenburcht in aangrenzend jeneverbessstruweel van Het Drentse Landschap (links, april 2022) en dassenlatrine met keutel in het Heuveltjesbos (rechts, september 2022).

De Hoge Weide

Bij de grond van de erven Steinweg hoorde ook een vierkant, bol liggend graslandperceel van ongeveer 50 are aan de noordkant van het voormalige erf van Harm Moet. Hier ligt het hoogste punt in de omgeving en daarom duid ik dit grasland aan als de Hoge Weide. Het was onderdeel van een opgestoven rug dekzand die van Makkum in de richting van Westerbork liep. Gedurende de ruilverkaveling in de jaren zestig is deze zandrug vrijwel geheel geëgaliseerd, behalve dit overhoekje dat landbouwkundig van geen belang was. Als je een grondboor in de bodem draait, zit je binnen een paar decimeter op een laag puur zand die hier meters dik is. Geen wonder dat in de jaren tachtig een zandwinner geld heeft geboden aan de toenmalige eigenaar Herbert Steinweg om het perceel te mogen afgraven. Maar gelukkig had hij daarvoor geen belangstelling.

Zoals eerder is beschreven, werd de Hoge Weide vele jaren beweid met paarden van een buurtbewoner. De dieren millimeterden het gras. In 2017 kreeg het grasland voor het eerst in lange tijd de kans om uit te groeien en in bloei te komen. Dat was voor mij een prettige verrassing. Een groot deel van de Hoge Weide bleek veel rijker aan soorten en bloemen dan ik had verwacht. In de zomer voeren Duizendblad, Schapenzuring en Gewoon biggenkruid de boventoon. In het najaar staan verspreid over het terrein flinke groepen van de Grote parasolzwam. Er vliegen Kleine vuurvlinders, Sint-Jacobsvlinders en Oranje zandoogjes rond en het wemelt er van de sprinkhanen. Vaak grazen er een paar Hazen die hier liever zitten dan in het legendarische groene knollenveld. Af en toe betrap ik er een Groene specht als hij voedsel zoekt in de vele mierenbulten.

De huidige situatie vormt dus een mooi uitgangspunt voor de verdere ontwikkeling van droog, soortenrijk, schraal grasland, een type vegetatie dat in Drenthe tegenwoordig erg schaars is. Om verschraling te bevorderen, heb ik het grasland in het najaar van 2017 en 2018 laten maaien, waarbij het maaisel is afgevoerd. Eind 2018 heb ik de Hoge Weide met schapengaas omrasterd, samen met de voormalige huisplaats van Moet en een stuk van het aangrenzende bos.

Na het staken van de begrazing door paarden bleek de Hoge Weide een bloemrijk grasland met veel Duizendblad, Gewoon biggenkruid, Smalle weegbree en Schapenzuring (juni 2018).

In het voorjaar en de voorzomer kan dit gevarieerde terrein nu ook door mijn Schoonebeeker schapen worden begraasd. Daarna krijgt de weide de kans om tot bloei te komen.

Aan de rand van de Hoge Weide heb ik in 2019 een torenvalkenkast geplaatst. Het leek me een goede plek, met een vrij uitzicht over de uitgestrekte akkers aan de oostkant van het grasland. Na een week zaten er al Torenvalken op en in de kast, maar tot broeden kwam het niet. In 2023 heeft een paartje Torenvalken wel de nestkast als broedplaats uitgekozen. Of de broedpoging geslaagd is, valt nu nog niet te zeggen.

Een mannetje torenvalk bij de speciale nestkast aan de rand van de Hoge Weide (mei 2023).

Goede oude tijd

Fris weer met een fikse wind uit het oosten, prima geschikt voor lichamelijke arbeid. Ik heb wat sleedoorns van het Bevrijde Land overgeplant naar het bomenhoekje in de Hoge Weide. Nu maar hopen dat het dit voorjaar niet te droog is om ze te laten aanslaan. De aanplant van drie voorgaande jaren heeft het niet gered op de droge zandgrond. Onder het werk beschreef een boomleeuwerik melancholische zangcirkels boven het Land van Moet. Adembenemend mooi op deze stille dag. Uit de rand van het dennenbos steeg de eerste boompieper in baltsvlucht omhoog. De lente laat zich niet tegenhouden door een beetje tegenwind.

Net toen ik het houten toegangshek tot de weide wilde afsluiten, kwam over het bospad een bejaarde man met een stok naderbij gewandeld. Hij bleef staan om een praatje aan te knopen. Ik kende hem niet en ik vergat om zijn naam te vragen. De eenzame wandelaar bleek de tachtig te zijn gepasseerd en had zijn hele leven in Beilen gewoond. In zijn jeugd was de omgeving van Holthe zijn favoriete speelterrein. Hij had Harm Moet en zijn woonwagen nog gekend, maar zijn herinneringen waren vaag en wierpen geen nieuw licht op het leven van deze boeiende persoon

De oude heer was in zijn nopjes dat hij zonet in het Holtherbosje zowel de boomklever als de boomkruiper had gezien. Kennelijk wist hij aardig wat van vogels. Ik vroeg hem hoe dat in zijn jeugd was, de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw. Zijn ogen begonnen te glanzen terwijl hij met zijn stok naar het oosten wees. 'Daar lagen graslanden en heidevelden vol vogels. Grutto's, kieviten, patrijzen en wulpen bij de vleet. We raaptten soms hun eieren om ze op te eten. De lucht was gevuld met de zang van leeuweriken. Ik heb er nog korhanen horen bolderen. Dat was voor de ruilverkaveling. Later lag er een perceel kerstbomen van boomkwekerij Daling, die nu niet meer bestaat. Daar zaten zoveel vogeltjes. Ik bleef er in de lente dikwijls een uurtje staan om alleen maar te luisteren naar het vogelkoor. Geelgorzen zaten er veel, puttertjes, kneutjes en zangertjes waarvan ik de naam niet ken. Maar ze zongen, en dat was het voornaamste.'

Ik keek langs zijn stok in oostelijke richting. Nu ligt er een uitgestrekte vlakte met zwaar bemeste akkers met lelies, maïs en aardappels, naast raaigrasvelden die om de week gemaaid worden voor koeien die altijd op stal staan. Een paar jaar geleden broedden er nog wat kieviten. Nu heeft elke boerenlandvogel hier de moed opgegeven. Zelfs het bosje van Daling is weg. Alleen in de struiken langs de zandweg door de velden broeden nog een enkele grasmus en een paar geelgorzen.

En, zo vroeg ik me af nadat de wandelaar zijn weg had vervolgd, welke knul zou nu nog de tijd nemen om een uur naar vogels te luisteren?

Blog van 13 april 2021 op www.Schepping.org.

Een karretje op de zandweg reed...

De zandweg naar de huisplaats van Harm Moet en de stacaravan van de familie Steinweg vormde lange tijd de noordelijke grens van Schepping (foto juli 2019).

De nalatenschap van Steinweg omvatte ook de kaarsrechte zandweg die over een lengte van ruim 400 meter langs de noordkant van de Schapenwei en het Bevrijde Land naar het Land van Moet loopt en daar tegenwoordig eindigt. Dit karrenpad verscheen in 1948 op de kaarten en liep toen een paar honderd meter verder door in oostelijke richting. De weg werd aangelegd voor de ontsluiting van destijds recent in cultuur gebrachte heide en liep langs een paar kleine heiderelicten (kaart op p. 16). Een oude bewoner van Holthe, Tinus Gils, vertelde me dat boeren tot in de vijftiger jaren vaak grote moeite hadden om met paard en wagen door het mulle zand van de Meulbargen te komen waarover het karrenspoor liep ter hoogte van het onderkomen van Harm Moet. Dat kun je nu nauwelijks meer voorstellen.

Tegenwoordig is deze zandweg een lommerrijk pad door het bos, geliefd bij inwoners van Holthe voor een wandeling. In samenspraak met Het Drentse Landschap is de weg aan de westzijde in 2019 met een slagboom afgesloten voor verkeer om ongewenste activiteiten tegen te gaan, zoals motorcrossers en het storten van afval. Doordat het wandelpad langs het voetbalveld wegens veel overlast in 2022 werd afgesloten, is de zandweg vanaf het jeneverbesbosje geen deel meer van een doorgaande route. Het oostelijke deel van de zandweg is daarom samen met het Heuveltjesbos omrasterd voor schapenbegrazing. Het westelijke deel is nog steeds voor publiek toegankelijk.

De zandweg naar het Land van Moet is sinds 2022 voor een deel omrasterd en wordt sindsdien begraasd door schapen (november 2022, boven). In het westen komt het karrenspoor bij de Oosteresch uit op een onverharde weg, met in de verte de molen van Makkum (april 2019, onder).

Schepping van binnen

Vorbij een haag van smaragdblاد
Achter geursluiers van sering
Verborgen voor de buitenwereld
Geopend voor de binnenwereld
Ligt het beloofde paradijs
Hof van Eden, hof van heden
Schepping openbaart zich
In kleur, klank, vorm, beweging
Eenvoudig leven in veelvoud

Kom door de beukenpoort
Met open zintuigen, open hart
Kijk, voel, proef, ruik, luister
Neem waar opdat Waarheid is
Geniet zodat je ziel zich voedt
Met wolken, wind, vogelzang
Totdat je juicht van binnen
Over het wonder van leven
Eén wordt in mysterie van Zijn

Proef de natuur, jouw natuur
Gift van moeder Aarde, vader Zon
Van het onnoembare geheim
In eeuwige oneindigheid
Dat geen mens ooit ontsluiëren kan
Neem Schepping met je mee
Openhartig en bezielde
Vorbij een haag van smaragdblاد
Achter geursluiers van sering

10. Natuur in je eigen achtertuin

Het komt gelukkig steeds vaker voor dat mensen die buiten wonen en over een lapje grond beschikken, hun terrein natuurvriendelijk willen inrichten. Om deze trend te bevorderen, volgen hieronder een paar globale en beknopte richtlijnen voor de aanpak van natuurontwikkeling op eigen land.

In deze richtlijnen wordt onderscheid gemaakt tussen inrichting en beheer van een terrein. Bij inrichting gaat het om (in principe) eenmalige ingrepen die het terrein geschikt maken voor de geplande natuurontwikkeling. Vaak gaat het daarbij om graafwerkzaamheden. Onder beheer worden handelingen verstaan die na de inrichting van een terrein herhaaldelijk (vaak jaarlijks) moeten worden verricht om natuurwaarden te bevorderen of in stand te houden, bijvoorbeeld het maaien van grasland, uitbaggeren van vijvers of snoeien van bomen.

In dit boek wordt veel aandacht besteed aan de inrichting en het beheer van verschillende delen van Schepping, en de effecten daarvan op natuur en landschap. Dat kan een bron van inspiratie zijn voor natuurontwikkeling in andere gebieden, maar het is geen model dat overal kan worden toegepast. Iedere uitgangssituatie is uniek wat betreft ligging in het landschap, bodem, waterhuishouding en landgebruik in verleden en heden. Daardoor vereist elk terrein zijn eigen benadering en specifieke aanpak.

Een concreet voorbeeld is de toepassing van gemalen mergel in natuurgebieden. In Schepping heeft dit op veel plekken een zeer positief effect gehad op de biodiversiteit. Dat is echter lang niet overal het geval. Op gronden met een hoog gehalte aan organische stof kan bekalken juist negatief uitpakken.

Inspiratie en creativiteit. Het is belangrijk om eerst zelf een beeld te ontwikkelen over de wenselijke inrichting van het terrein. Daartoe kun je een aantal vragen stellen, bijvoorbeeld: Kies je voor bos, struikgewas, weiland, hooiland, weide, moeras, water of een combinatie van deze vegetatietypen? Gaat het je vooral om de belevingswaarde of ook om de natuurwaarden en biodiversiteit van het gebied? Wil je speciale aandacht voor planten, vogels of vlinders? Vind je het belangrijk om een historische situatie te herstellen, bijvoorbeeld verdwenen houtwallen of poelen? Of wil je juist een nieuw landschap creëren? Hoeveel mag de inrichting van een terrein kosten?

De beantwoording van zulke vragen leidt tot een lijstje van **wensen**. Die wensen moeten vervolgens in overeenstemming worden gebracht met de mogelijkheden die uit een inventarisatie van de huidige toestand naar voren zijn gekomen.

Bij het maken van een inrichtingsschets kunnen landschaps- of tuinarchitecten behulpzaam zijn. Het is echter essentieel om zelf eerst onafhankelijk een idee in hoofdlijnen te ontwikkelen. Inspiratie kun je opdoen door natuurtuinen en natuurreservaten te bezoeken.

Kennis van de uitgangssituatie. Voor het welslagen van een plan is het essentieel om de actuele situatie te inventariseren, zoals de natuurwaarden, bosjes, bomen en waardevolle landschapselementen die reeds aanwezig zijn. Daarnaast is het nodig om de potenties van het terrein voor natuurontwikkeling te onderzoeken aan de hand van de bodemsamenstelling (zand, klei, veen), de dikte van (bemeste) bovengrond en de hoogte van het grondwater in zomer en winter. Ook het vroegere (agrarische) gebruik van het terrein kan belangrijk zijn. Veel gegevens over bodem, water en landgebruik zijn openbaar en te vinden op specifieke websites.

Soms is zo'n inventarisatie gemakkelijk zelf te maken, afhankelijk van de situatie en je achtergrondkennis. Vaak zijn plaatselijke beheerders van natuurbeschermingsorganisaties (Vereniging Natuurmonumenten, Provinciale Landschappen, Staatsbosbeheer) in het belang van de goede zaak bereid om het betreffende terrein te bekijken en summiere adviezen te verstrekken.

Ook lokale natuurstudieclubs (afdelingen van IVN en KNNV) kunnen soms zinvolle informatie verschaffen. Ecologische adviesbureaus en provinciale organisaties als de Bosgroepen zijn er op toegelegd om tegen betaling uitgewerkte adviezen te verstrekken.

Uit deze inventarisatie komen de **mogelijkheden** naar voren om bepaalde typen natuur te ontwikkelen. Natuurlijke waterpartijen kunnen bijvoorbeeld alleen worden aangelegd als de grondwaterstand hoog genoeg is. In andere gevallen ben je aangewezen op het gebruik van plasticfolies voor kunstmatige vijvers. Het verwijderen van bemeste bovengrond is alleen zinvol als daaronder voedselarm materiaal aanwezig is. Enzovoorts.

Kennis van planologische bepalingen en benodigde vergunningen. Er kunnen planologische beperkingen bestaan voor het verwezenlijken van bepaalde wensen. In sommige gebieden is bijvoorbeeld bosaanleg of het afgraven van grond niet toegestaan. Dergelijke bepalingen zijn te vinden in gemeentelijke bestemmingsplannen. Voor het afgraven of verplaatsen van grond is al gauw een provinciale ontgrondingsvergunning vereist, vaak ook een gemeentelijke aanlegvergunning. Gegevens daarover zijn tot in detail online te vinden.

Subsidies voor natuurontwikkeling. Er bestaan ook provinciale subsidieregelingen om natuurontwikkeling te bevorderen. Dat geldt vooral voor gebieden die binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) liggen, voorheen aangeduid als de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Ook zijn er soms (tijdelijke) regelingen om bijvoorbeeld de aanleg van poelen, het planten van bos of uitbreiding van landschappelijke beplanting te stimuleren. Niet overal staan provincie en gemeenten welwillend tegenover het aanleggen van nieuwe natuur. Het is daarom raadzaam om met deze instanties in een vroeg stadium overleg te plegen over de globale plannen.

Het maken van een inrichtingsplan. Op grond van een inventarisatie van wensen, ecologische mogelijkheden, planologische beperkingen en het kostenplaatje kan een afweging worden gemaakt wat in dit specifieke geval wenselijk en haalbaar is. Aan de hand van de conclusies kan vervolgens een inrichtingsplan of bestek worden opgesteld. Daarin staat op een plattegrond aangegeven op welke plekken welke maatregelen moeten worden uitgevoerd. Het maken van een bestek wordt doorgaans uitbesteed aan de Bosgroepen, een ecologisch adviesbureau of een tuin- of landschapsarchitect. Deze kan ook zorg dragen voor de organisatie, begroting en uitvoering van de werkzaamheden. Het is van groot belang dat zo'n bedrijf kennis en ervaring heeft met natuurontwikkelingsprojecten voor particulieren.

Het maken van een beheerplan. Het is belangrijk om het beheer van het terrein na de inrichting als natuurgebied vooraf goed te plannen. Hoeveel tijd, inspanning en geld heb je daarvoor over? Voor het in stand houden van grasland bijvoorbeeld is beweiding met vee of jaarlijks één of meer keren maaien noodzakelijk. Beweiding betekent het plaatsen van een omheining en het verzorgen van de grazende dieren. Voor hooien is het kopen of huren van een maaimachine nodig die het gras lang afmaait (geen gazonmaaier!). Afvoer van het maaisel is essentieel.

Het maken van een begroting. De kosten van verschillende maatregelen lopen sterk uiteen. Gedacht kan worden aan onder andere kosten voor het laten verrichten van onderzoek, het uitwerken van plannen door een professioneel bureau, het verkrijgen van vergunningen, graafwerkzaamheden, afrasteringen en de aanschaf van aan te planten bomen en struiken. Vooral de kosten van grootschalig grondverzet zijn hoog. Tevens dien je rekening te houden met de kosten van het toekomstige beheer.

Uitvoering in de praktijk. Het is van groot belang om nauw betrokken te blijven bij de inrichting en het beheer van jouw natuurgebied en waar nodig tijdig bij te sturen. Daarbij is het erg zinvol om enige kennis te hebben van planten en dieren omdat de aanwezigheid van bepaalde soorten veel informatie verschaft over de ontwikkelingen in een gebied.

11. Woord van dank

Ik wil op de eerste plaats mijn ouders te bedanken die mij ter wereld brachten en mij daardoor de mogelijkheid boden om de Aarde te verkennen en van Schepping te genieten. Zij hebben mijn passie voor de natuur geaccepteerd en gestimuleerd. Ik ben ook dank verschuldigd aan mijn geestverwanten in de Katholieke Jeugdorganisatie voor Natuurstudie, met wie ik in mijn jonge jaren intensief ben opgetrokken en van wie ik veel heb geleerd. Later is hun rol overgenomen door inspirerende collega's en vrienden met wie ik mooie natuurervaringen heb mogen delen. Ik wil daarbij met name Leo Oudejans, Rob Chrispijn, Anneke Palthe en Geert de Vries noemen. Van Christine Dun mocht ik twee mooie Wonderwandelingen over Schepping in dit boek opnemen.

Ik dank mijn zus Anneleen hartelijk voor haar vele goede suggesties ter verbetering van de tekst van dit boek en haar nauwgezette correctiewerk. Bovendien past zij bij mijn afwezigheid vaak op have en goed en helpt me bij het tuinonderhoud in Schepping als ze een paar dagen hier verblijft. Andere vrienden en kennissen hebben bij gelegenheid ook hun helpende hand geboden, waarvoor dank. Ik noem hier speciaal Marieke Gunnewijk vanwege haar assistentie bij het verwijderen van boomopslag in het gebied. Ik ben blij met de hand- en spandiensten die Het Drentse Landschap geregeld verleent, onder meer in de vorm van hulp bij het maaien van graslanden door Harry Gilles. De Provincie Drenthe ben ik erkentelijk voor een financiële bijdrage in 1998 bij de inrichting van het Vaderland.

Bovenal ben ik Schepping intens dankbaar voor de levensvreugde en inspiratie die ze mij schenkt.

12. Publicaties en een website over Schepping

Hieronder volgt een overzicht van eerdere artikelen over Schepping. De meeste publicaties kunnen ook worden geraadpleegd op mijn website: <http://Schepping.org>. Sinds juli 2019 schrijf ik op de blogpagina van deze site geregeld over mijn belevingen in Schepping.

Arnolds, E. 1997. Een ooievaar in de achtertuin. *Het Drentse Landschap* 16: 4-11.

Egberts, Th. & H. Frons. 2003. Nieuwe natuur in de achtertuin. *Landleven* 8(3): 38-43.

Arnolds, E. 2004. Schepping, op avontuur met de natuur. *Oase zomer 2004*: 2-5.

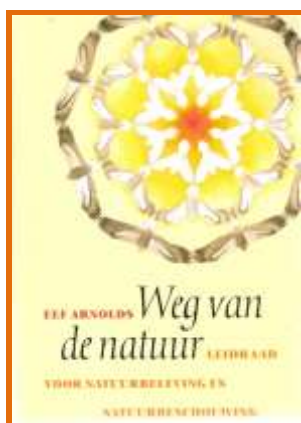
Arnolds, E. 2005. Schepping: van gifpieper tot boompieper. *Het Vogeljaar* 53: 247-255.

Arnolds, E. 2006. Vestiging van planten in Schepping, een nieuw natuurgebied in Drenthe. *De Levende Natuur* 107: 16-23.

Arnolds, E. 2015. Schepping, een jongensdroom die uitkwam. In: Arnolds et al. (red.), *Ecologische Atlas van Paddenstoelen in Drenthe 1*: 140-141. Uitgave Paddestoelen Werkgroep Drenthe.

Arnolds, E. 2023. Schepping. Een halve eeuw spelen met de natuur. *Het Drentse Landschap* 129: 4-7.

Arnolds, E. 2023. Schepping. Een halve eeuw spelen met de natuur. *Oase lente 2023*: 4-7.

Mijn ervaringen in de natuur en mijn ideeën over de relaties tussen mens en natuur heb ik beschreven in het boek **Weg van de Natuur** (uitgeverij Jan van Arkel, Utrecht, 464 pp. 2000. ISBN 90 6224 433 5). Het boek is uitverkocht maar het wordt regelmatig tweedehands aangeboden.

Openstelling en contact

Schepping is op de eerste plaats bestemd als leefruimte voor de natuur. Daarom is het terrein niet vrij toegankelijk. Zo blijft het gebied een oase van rust in een wereld die iedere dag drukker wordt. Het is wel mogelijk voor kleine groepen natuurliefhebbers om een afspraak te maken voor een begeleide excursie door Schepping. Datzelfde geldt voor particulieren die natuur willen creëren op eigen land.

Contact

Eef Arnolds, Holthe 21, 9411TN Beilen
Telefoon 0593-523645 of 06-15267415
e-mail: eefarnolds@hetnet.nl

In een halve eeuw heeft Eef Arnolds drie vlakke, eentonige, intensief gebruikte akkers in Drenthe omgevormd tot een afwisselend landschap met veel reliëf, bosjes, plassen en bloemrijke graslanden. Hij heeft zijn natuurgebied Schepping genoemd. Nu leeft er een enorme diversiteit aan planten, dieren en paddenstoelen. In Schepping broeden wielewalen en dodaarzen. Er bloeien duizenden orchideeën en wilde narcissen. In dit boek neemt de auteur de lezer mee op een ontdekkingsstocht door zijn kleine paradijs. Hij verhaalt over de totstandkoming ervan, over verrassende ontwikkelingen en

bijzondere gebeurtenissen waarvan hij genoten heeft. Het boek geeft een goed beeld van de vele mogelijkheden die natuurontwikkeling op landbouwgrond te bieden heeft, ook op een kleine oppervlakte. Het is een rijke bron van inspiratie en informatie voor anderen die hun tuin of land als natuurgebied willen inrichten en beheren.

